

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**GELİR DAĞILIMINDAKİ EŞİTSİZLİĞİN YOKSULLUK
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Suzan ERGÜN

Hazırlayan
Mehmet Turan DAL

MALATYA-2021

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**GELİR DAĞILIMINDAKİ EŞİTSİZLİĞİN YOKSULLUK
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET TURAN DAL

Danışman
PROF. DR. SUZAN ERGÜN

MALATYA-2021

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Suzan ERGÜN'ün danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “Gelir Dağılımındaki Eşitsizliğin Yoksulluk Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği” başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek herhangi bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Mehmet Turan DAL

ÖNSÖZ

“Gelir Dağılımındaki Eşitsizliğin Yoksulluk Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği” başlıklı bu çalışma Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmıştır. Çalışmanın hazırlanmasında kitaplardan, makalelerden, akademik dergilerden, ilgili tez çalışmalarından ve gelir dağılımı, yoksulluk ile ilgili istatistiki verilerden yararlanılmıştır.

Yüksek lisans tez çalışmamın ilk aşamasından sonuçlandırılmasına kadar bütün süreçlerde yönlendirme ve önerilerini, yardımını güler yüzüyle süreç boyunca benden esirgemeyen değerli danışmanım Prof. Dr. Suzan ERGÜN’e teşekkürü eder, saygı ve sevgilerimi sunarım. Bu stresli ve yorucu tez sürecinde desteği ile her an yanımda olan, varlığı ile bana mutluluk veren kıymetli yol arkadaşım Zeynep Sevde KUTLUK’a ve çalışmamda anlayışı ile yanımda olan anne ve babama teşekkür ederim.

ÖZET

Tarihin bütün dönemlerinde en önemli problemlerden birisi olarak kabul edilen yoksulluk sorunu, günümüz dünyasında önlenmeye çalışılan problemlerin başında gelmektedir. Herhangi bir ülkede belli bir dönemde elde edilen toplam gelirin kişiler, sektörler, bölgeler arasındaki paylaşımı anlamına gelen gelir dağılımında ortaya çıkacak adaletsiz paylaşım, ülke içerisinde zengin ile yoksul arasındaki farkın daha belirgin bir hal almasına neden olmaktadır. Gelir dağılımındaki adaletsizlikler toplumda bireyler, gruplar, bölgeler arasında gerilimlere, çatışmalara neden olabileceği için ekonomik bir problem olmasının yanında sosyal ve siyasal bir problem olarak da kabul edilir.

Bu çalışmada, gelir dağılımı ve yoksulluk kavramları farklı yönleri ile ortaya konularak, Türkiye’de gelir dağılımındaki adaletsizliklerin yoksulluk sorunu üzerindeki etkisi incelenmiştir. TÜİK tarafından yayımlanan gelir dağılımı ve yoksulluk istatistikleri incelenerek, gelirin adaletsiz paylaşılmasının yoksulluk sorununu üzerinde olumsuz etkide bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk Sorunu, Gelir Dağılımı, Gelir Dağılımı Adaletsizliği, Türkiye’de Gelir Dağılımı, Türkiye İstatistik Kurumu.

ABSTRACT

The problem of poverty, which is accepted as one of the most important problems in all periods of history, is one of the problems that are tried to be prevented in today's world. The inequitable distribution that will emerge in the income distribution, which means the sharing of the total income obtained in a certain period in any country, among individuals, sectors, regions, causes a more pronounced between the rich and the poor within the country. Inequalities in income distribution is considered a social and political problem as well as an economic problem, as it can cause tensions and conflicts between individuals, groups, regions in society.

In this study, the concepts of income distribution and poverty are presented with different aspects, the effect of injustice in income distribution on the problem of poverty in Turkey is examined. By examining the income distribution and poverty statistics published by TÜİK, it was concluded that the unequal distribution of income had a negative effect on the poverty problem.

Key Words: The Problem Of Poverty, Income Distribution, Income Distribution Injustice, Income Distribution In Turkey, Turkish Statistical Institute.

İÇİNDEKİLER

KABUL ONAY SAYFASI	ii
ONUR SÖZÜ.....	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMI ve YOKSULLUĞUN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Gelir Dağılımı	3
1.2. Gelir Dağılımı Türleri	5
1.2.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı	6
1.2.2. Sektörel Gelir Dağılımı	6
1.2.3. Bölgesel Gelir Dağılımı	7
1.2.4. Kişisel Gelir Dağılımı.....	8
1.3. Tarihsel Süreç İçerisinde Gelir Dağılımına Yönelik Yaklaşımlar	9
1.3.1. Fizyokratların Gelir Dağılımı Yaklaşımları	10
1.3.2. Klasik İktisatçıların Gelir Dağılımı Yaklaşımları.....	11
1.3.3. Keynesyen İktisatçıların Gelir Dağılımı Yaklaşımları	13
1.3.4. Neo-Klasik İktisatçıların Gelir Dağılımı Yaklaşımları.....	14
1.4. Gelir Eşitsizliklerini Ölçüm Yöntemleri.....	17
1.4.1. Pareto Katsayısı ile Gelir Eşitsizliğinin Ölçülmesi.....	18
1.4.2. Theil Endeksi ile Gelir Eşitsizliğinin Ölçülmesi	18
1.4.3. Atkinson Yöntemi ile Gelir Eşitsizliğinin Ölçülmesi	19
1.4.4. Yüzde Paylar Analizi ile Gelir Eşitsizliğinin Ölçülmesi	20

1.4.5. Lorenz Eğrisi ile Gelir Eşitsizliğinin Ölçülmesi	21
1.4.6. Gini Katsayısı ile Gelir Eşitsizliğinin Ölçülmesi	22
1.4.7. Kuznets'in Ters-U Eğrisi ile Gelir Eşitsizliğinin Ölçülmesi.....	23
1.5. Gelir Dağılımını Etkileyen Başlıca Faktörler	24
1.5.1. Servet Dağılımı	24
1.5.2. Enflasyon.....	25
1.5.3. Faktör Fiyatları	26
1.5.4. Emegın Dağılımı.....	27
1.5.5. Eğitim Düzeyi	28
1.5.6. Nüfus Yapısı ve Nüfus Politikası	29
1.5.7. Diğer Faktörler.....	30
1.6. Gelir Dağılımı Politikasının Amaçları	32
1.7. Yoksulluk Tanımlamaları.....	35
1.8. Yoksulluk Sorununun Kaynakları.....	37
1.8.1. Yoksulluk Kültürü	40
1.8.2. Demografik Faktörler	41
1.8.3. Enflasyon.....	42
1.8.4. Küreselleşme.....	43
1.8.5. İşsizlik.....	44
1.8.6. Gelir Dağılımı Adaletsizliği.....	45
1.8.7. Yetersiz Eğitim Seviyesi.....	46
1.9. Yoksulluk Türleri.....	46
1.9.1. Mutlak ve Görelı Yoksulluk.....	47
1.9.2.. Gelir Yoksulluğu ve İnsani Yoksulluk	47
1.9.3. Kırsal ve Kentsel Yoksulluk.....	48
1.9.4. Objektif ve Sübjektif Yoksulluk	48
1.9.5. Kronik Yoksulluk.....	49
1.10. Yoksulluk Ölçümünde Kullanılan Yöntemler	49
1.10.1. Kafa Sayısı Endeksi	49
1.10.2. Yoksulluk Açığı Endeksi	50
1.10.3. Sen Endeksi.....	50
1.10.4. Foster – Greer – Thorbecke Endeksi	51

1.10.5. İnsani Gelişim ve İnsani Yoksulluk Endeksi	51
--	----

İKİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI

2.1. Yoksullukla Mücadelede Kullanılan Yöntemler	53
2.1.1. Dolaylı Yaklaşım	54
2.1.2. Doğrudan Yaklaşım	55
2.2. Küresel Ölçekte Gelir Dağılımı Düzenlemeleri ve Yoksulluk Sorunu	56
2.3. Yeniden Gelir Dağılımının Yoksulluk Üzerindeki Etkisi	58
2.3.1. Maliye Politikasının Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Üzerindeki Etkisi	59
2.3.1.1. Vergilerin Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Üzerindeki Etkisi.....	59
2.3.1.2. Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Üzerindeki Etkisi	60
2.3.2. Ücret Politikasının Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Üzerindeki Etkisi	60
2.3.3. Dış Ticaret Politikasının Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Üzerindeki Etkisi	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ ve YOKSULLUK İLİŞKİSİ

3.1. Literatür Taraması.....	63
3.2. Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.....	65
3.2.1. 2000 – 2010 Yılları Arasında Türkiye’de Gelir Dağılımı ile Yoksulluk İlişkisi.....	67
3.2.1.1. Kişisel Gelir Dağılımı ile Yoksulluk İlişkisi	68
3.2.1.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı ile Yoksulluk İlişkisi.....	71
3.2.1.3. Sektörel Gelir Dağılımı ile Yoksulluk İlişkisi	74
3.2.1.4. Bölgesel Gelir Dağılımı ile Yoksulluk İlişkisi.....	77
3.2.2. 2011’den Günümüze Türkiye’de Gelir Dağılımı ile Yoksulluk İlişkisi.....	78

3.2.2.1. Kişisel Gelir Dağılımı ile Yoksulluk İlişkisi	78
3.2.2.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı ile Yoksulluk İlişkisi	80
3.2.2.3. Sektörel Gelir Dağılımı ile Yoksulluk İlişkisi	83
3.2.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı ile Yoksulluk İlişkisi.....	85
SONUÇ	88
KAYNAKÇA.....	92

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1. Fizyokratların Bölüşüm İlişkileri.....	11
Tablo 1.2. Keynesyen İktisatçıların Gelir Dağılımı Yaklaşımları	14
Tablo 1.3. %20'lik Gruplar Halinde Gelir Eşitsizliğinin Ölçümü.....	20
Tablo 1.4. Kırsal-Kentsel Yoksulluğun Nedenleri.....	48
Tablo 3.1. 1963-2000 Arasında Türkiye'de Yapılan Gelir Dağılımı Çalışmaları	66
Tablo 3.2. Türkiye'de Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirinin Dağılımı (2002-2010).....	68
Tablo 3.3. Türkiye'de Kent/Kır Gini Katsayısı (2004-2010)	69
Tablo 3.4. Türkiye'de Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları (2002-2010).....	70
Tablo 3.5. Türkiye'de Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirinin Fonksiyonel Dağılımı (2002-2010)	72
Tablo 3.6. Türkiye'de Hanehalkı Fertlerinin İşteki Durumuna Göre Yoksulluk Oranları (2002-2009)	73
Tablo 3.7. Türkiye'de Ana İktisadi Faaliyetlerin GSYH İçindeki Payları (2000-2010).....	76
Tablo 3.8. Türkiye'de Sıralı %20'lik Gruplar İtibarıyla Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı (2011-2020).....	79
Tablo 3.9. Türkiye'de Eşdeğer Hanehalkı Fert Gelirine Göre Gelir Dağılımı Göstergeleri (2011-2020).....	79
Tablo 3.10. Türkiye'de Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Hesaplanan Yoksulluk Oranı (2011-2020)	80
Tablo 3.11. Türkiye'de Gelir Türlerine Göre Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı (2011-2020)	81
Tablo 3.12. Türkiye'de Yıllık Ortalama Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Geliri, TL, İBBS 1. Düzey (2011-2020)	85
Tablo 3.13. Türkiye'de Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre P80/P20 Oranı, İBBS 1. Düzey (2011-2020)	86
Tablo 3.14. Türkiye'de Medyan Gelirinin %50'si Temelinde Yoksulluk Oranı, %, İBBS 1. Düzey (2011-2020)	87

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Lorenz Eğrisi	21
Şekil 1.2. Kuznets Ters-U Eğrisi	23
Şekil 1.3. İnsani Gelişim Endeksi Akış Şeması.....	52

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 3.1. Türkiye'de 2006-2010 Yılları Arasında Hanehalkı Fert Gelirine Göre Yoksulluk Oranı.....	71
Grafik 3.2. Türkiye'de GSYH'nin Sektörel Dağılımı (1980-2010)	75
Grafik 3.3. Türkiye'de Hanehalkı Fertlerinin Çalıştığı Sektöre Göre Yoksulluk Oranları (2002-2010, %).....	76
Grafik 3.4. Türkiye'de Bölgesel Gelir Eşitsizliği (2000-2010, %)	77
Grafik 3.5. Türkiye'de Gelir Türlerindeki Değişim (2019-2020, %).....	82
Grafik 3.6. Türkiye'de Maddi Yoksulluk Oranı (2010-2020)	82
Grafik 3.7. Türkiye'de Medyan Gelirinin %60'ına Göre Sürekli Yoksulluk Oranındaki Değişim (2017-2020)	83
Grafik 3.8. Türkiye'de Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri, TL (2018-2020).....	84

KISALTMALAR LİSTESİ

BM	: Birleşmiş Milletler
WB	: Dünya Bankası
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
SYDGM	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
GSYH	: Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla
DPT	: Devlet Personel Teşkilatı
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
FGT	: Foster-Greer-Thorbecke Endeksi
İGE	: İnsani Gelişim Endeksi
İYE	: İnsani Yoksulluk Endeksi
HDI	: İnsani Gelişim Endeksi
HPI	: İnsani Yoksulluk Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
AB	: Avrupa Birliği
AÜSBF	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi
İBBS	: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması

GİRİŞ

Gelir dağılımı, geliri oluşturan üretim faktörlerinin gelirden aldıkları payı göstermektedir. Yoksulluk ise, toplumda bulunan bazı bireylerin, grupların veya belirli bir kesimin temel gereksinmelerini karşılayabilecek gelire sahip olmamalarıdır. Gelir dağılımı ile yoksulluk arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkinin yanı sıra, gelir eşitsizliğinin var olduğu toplumlarda sosyal, ekonomik ve siyasal anlamda büyük sorunlar yaşanabilir.

Gelir dağılımındaki adaletsizliklerin geçmişe oranla günümüzde varlığını arttırarak devam ettirmesi konuya verilen önemi arttırmış ve bir politika haline dönüştürmüştür. Herhangi bir ülkede gelir dağılımında adalet sağlanmadan uygulanmaya çalışılan ekonomik büyüme ve kalkınma hamlelerinin ilerleyen yıllarda boşa çıkması muhtemeldir. Çünkü gelir dağılımında adalet sağlanmadan yaşanan büyüme sonrası ülkede yoksulluk sorununun artması ekonomik, siyasi ve sosyal anlamda çöküntülere sebebiyet verebilmektedir.

Dünyada liberal ekonomik anlayışın yaygınlaşması ve yaşanan küresel ekonomik krizler ile birlikte düşük ve yüksek ücretli kişiler arasındaki farkın belirginleşmesine neden olmuş ve düşük gelirli kişilerin ihtiyaçlarını karşılamasındaki yetersizlikler geçmişten günümüze varlığını koruyan yoksulluk sorununun belirginleşmesine neden olmuştur. Literatürde gelir dağılımı ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi istatistiki verilerle karşılaştırıp, doğrudan bağlantı kuran çalışmaların yetersizliği nedeniyle bu konu ile ilgili çalışma yapılmıştır.

Gelir dağılımı ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi Türkiye örneğinde inceleyen bu çalışmanın temel amacı, kişilerin gelir seviyeleri ile ihtiyaçlarını giderebilme dereceleri arasındaki ilişki nedeniyle Türkiye’de gelirin adaletli paylaşımı sonucunda yoksullukla mücadele edilebileceğini TÜİK’in yayımlamış olduğu gelir dağılımı ve yoksulluk istatistiklerini yorumlayarak ortaya koymaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde kavramsal olarak ele alınan gelir dağılımı ve yoksulluk kavramlarının tanımları, türleri, nedenleri, hesaplama yöntemlerine yer verilmiş, ayrıca tarihsel süreç içerisinde gelir dağılımı kavramına farklı iktisadi anlayışların bakış açısına değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise yoksulluk sorununun azaltılmasında etkili olan yöntemlere ve küresel boyutta yoksulluk sorununun yayılmasını önlemek amacıyla farklı kurum ve kuruluşlar ile birlikte devletlerin yaptığı faaliyetler incelenmiştir. Gelir dağılımındaki adaletsizliklerin yoksulluğu arttıracığı kabul edildiği için, gelir eşitsizliğini ortadan kaldırmada en etkili yöntemlerden olan ikincil ya da yeniden gelir dağılımının, adaleti sağlamadaki etkisine ve politika araçlarına yer verilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde özellikle 2000’li yıllardan itibaren TÜİK tarafından yayımlanan gelir dağılımı ve yoksulluk istatistikleri ve bu istatistikler ışığında gelirin kişisel, fonksiyonel, sektörel ve bölgesel dağılımları ile yoksulluk arasındaki ilişki ortaya konulmuştur. Türkiye örneğinde yapılan bu çalışmada, gelir dağılımındaki adaletsizliklerin yoksulluğu arttırdığı, gelirin adil paylaşımı ile yoksullukla mücadele edilebileceği, en yoksul yüzdelik dilimin gelirden aldığı pay ile yoksulluğun boyutu arasında yakın bir ilişki olduğu ve kriz dönemlerinde gelir dağılımındaki adaletsizliklerin artmasıyla birlikte yoksulluk probleminin yaygınlaştığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMI ve YOKSULLUĞUN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Çalışmanın bu bölümünde gelir dağılımı ve yoksulluk kavramlarının teorik çerçevesine yer verilmiştir. Bu doğrultuda gelir dağılımı kavramının tanımı, türleri, ölçüm yöntemleri, tarihsel süreç içerisinde iktisadi sistemlerin yaklaşımlarına değinilmiş ve yoksulluk kavramının tanımı, türleri ve ölçüm yöntemleri hakkında bilgi verilmiştir.

1.1. Gelir Dağılımı

Sınırsız olan insan ihtiyaçlarını karşılamak ne kadar önemli ise, üretim faaliyetleri sonucunda oluşan toplam geliri adil bir şekilde paylaşmak da o kadar önemlidir. Gelirin kimler arasında, ne ölçüde ve nasıl dağıtılacağı konusu Adam Smith'ten beri iktisat biliminde önemli konularından birisi olarak kabul edilmektedir (Aydın, 2012: 148). Bu nedenle gelir dağılımı çalışmalarının temel amacı, ortaya çıkan gelirin kişiler, gruplar veya bölgeler arasında nasıl dağıtılacağını belirlemektir.

Gelir dağılımı konusuna verilen önem ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasal koşullarına bağlı olarak farklılık gösterse de, özellikle 1970'li yıllara gelinceye kadar üzerinde çok fazla durulmamıştır. 1970'li yıllara kadar genel kabul gören anlayışa göre, ülkelerde ekonomik büyüme ve kalkınmanın gerçekleşmesi ile beraber gelir dağılımındaki adaletsizlikler kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Ama 1970'li yıllardan sonra özellikle gelişmiş ülkelerdeki ekonomik büyüme ve kalkınma oranlarındaki artışlara rağmen, gelir dağılımında adaleti sağlama konusunda herhangi bir iyileşme gerçekleşmemiştir (Canbey Özgüler, 2014: 55).

1980'li yıllarda artan Neo-liberal politikalar ve küreselleşmenin hızını arttırması, ülkelerde var olan adaletsiz ortamın derinleşmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda, ülkeler gelir dağılımını düzenlemek amacıyla daha dikkatli politikalar izlemeye başlamışlardır. Artan adaletsizlikler sonucunda ülkeler izledikleri para, maliye ve vergi politikalarını yeniden gözden geçirmeye başlamışlardır. Ama söz konusu eğilim uzun sürmemiş ve sosyal devlet anlayışının çökmesi ile beraber gelir dağılımı konusu önemini kaybetmeye başlamıştır. Günümüzde ise gelir dağılımındaki

adaletsizliklerin toplumsal çatışmalara, yüksek oranda yoksulluklara yol açması üzerinde önemle durulması gereken bir konu haline gelmesi düşüncesini yeniden gündeme getirmiştir.

Ülkede belirli bir dönem sonunda üretilen mal ve hizmetlerin toplamı anlamına gelen milli gelirin kişiler, bölgeler, sektörler veya gruplar arasında paylaşılmasına bölüşüm ilişkileri denilirken, bölüşüm ilişkileri sonucunda kişi ve gruplara düşen paya gelir dağılımı denir (Ersezer, 2006: 256).

Gelir dağılımında dikkat çeken noktalardan birisi, hangi kazanımların gelir sayılacağıdır. Gelir, kişinin gerekli araç ve yöntemleri kullanarak diğer kişiler için ortaya nesnel veya nesnel olmayan bir ürün ortaya koyması nedeni ile elde ettiği para veya parayla ölçülmesi mümkün olan değerlerdir (Gençler, 2017: 18).

Üretim faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan mal ve hizmetlerin satışı sonucunda, üretim faktörleri olan sermaye, emek, toprak ve müteşebbislerin elde ettikleri kazanımlara gelir denir (Karacan, 2017: 35). Bu tanımda gelir elde etmede üretim üzerine yoğunlaşsa da, günümüz ekonomik yapısı içerisinde üretimden ziyade parasal hareketlere bağlıdır. Bu nedenle, üretim faktörleri içerisinde işgücü, ortaya çıkan gelirden büyük ölçüde mahrum kalmıştır. Emek faktörünün elde edilen gelirden mahrumiyeti, bir yandan etkin kaynak dağılımını, diğer yandan gelir dağılımı adaletini olumsuz yönde etkilemiştir.

Gelirden bazı kesimlerin mahrum kalması, gelir elde etmekten ziyade elde edilen gelirin adaletli paylaşılması konusunu önemli hale getirmiştir. Gelir dağılımı konusunun öneminin anlaşılması ile beraber adaletli sistemi belirleme çabaları yoğunlaşmıştır. Gelir dağılımı adaleti konusunda farklı görüşlerin olması, farklı tanımların yapılmasına neden olmuştur. Gelir dağılımı ile ilgili yapılan tanımlardan bazıları şu şekildedir; ülkede yaşayan kişilerin, mal ve hizmet üretmeleri sonucunda elde ettikleri hasılanın, ülkede yaşayan kişiler arasında bölüşüm araçları vasıtasıyla dağıtılmasıdır (Şahin, 2019: 67).

Bir diğer tanımlamaya göre gelir dağılımı, bir ülkede ekonomik yapısı içerisinde belli bir süreç sonucunda oluşan milli gelirin ekonomideki üretim faktörleri arasında paylaşılmasıdır. Gelir dağılımı, sosyal, siyasal ve ekonomik kurumlar arasında nasıl bir ilişki olduğunu, ülkenin yoksul ve zengin kesimleri arasındaki gelir farklılıklarının

zaman içerisindeki değişimlerini, gelir dağılımında oluşan eşitsizliklerin sermaye birikimi, servet, yatırım, tasarruf, tüketim üzerindeki etkisini incelemektedir. Genel anlamda bir ülkedeki gelir dağılımı şu faktörlere bağlıdır:

- Ülkede uygulanmakta olan vergi sistemine,
- İşgücü piyasasının yapısına ve dağılımına,
- Genel eğitim düzeyine,
- Ülkenin dünya ekonomisi ile olan ilişkisine,
- Üretim faktörlerinin fiyatlandırma durumuna,
- Kamusal mal ve hizmetlerin yeterlilik durumlarına ve sağlanmasına,
- Genel olarak gelir ve kazanç sağlayan değerlerin dağılımına,
- Ülkede hâkim olan ideolojik, ekonomik ve sosyal görüşlere,
- Kamu ve özel transferlere,
- Yatırım, tüketim ve tasarruf oranlarına bağlıdır (Kubar, 2014: 229).

Gelir dağılımında adaleti sağlamak, ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelerine yardımcı olmaktadır. Adaletli bölüşüm ilişkilerinin belirlenmesi, adaletsizliklerin ne olduğunun anlaşılmasına bağlıdır. Gelir eşitsizliği, herhangi bir ülkede gelirin kişiler, bölgeler, sektörler veya üretim faktörleri arasında eşit paylaşılmamasıdır (Karacan, 2017: 36). Gelir dağılımı adaletsizliği, ülkedeki ekonomik ve teknolojik farklılıklardan, yapısal faktörlerden, ülkedeki makroekonomik performansın kötüye gitmesinden kaynaklanabilir. Her ne kadar istenmeyen bir durum olsa da gelir dağılımı adaletsizliği genel anlamda tamamı ile önlenemez bir problem olarak kabul edilir. Ama belli bir seviyenin üzerindeki adaletsizlikler ülkede ciddi problemlerin yaşanmasına neden olabilir (Uyanık vd., 2015: 11).

1.2. Gelir Dağılımı Türleri

İktisat tarihinde farklı gelir dağılımı sınıflandırmaları bulunmaktadır. Ama genel kabul gören sınıflandırma çeşidine göre gelir dağılımı dörde ayrılmaktadır. Bunlar; fonksiyonel, sektörel, bölgesel ve kişisel gelir dağılımıdır. Gelir dağılımı çeşitleri içerisinde en büyük öneme sahip olan ve gelir dağılımı çalışmalarında en çok üzerinde durulan kişisel ve fonksiyonel gelir dağılımıdır (SYDGM, 2009: 23).

1.2.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı, bir ülkede belli bir dönemde oluşan milli gelirin üretim faktörleri arasında paylaştırılmasıdır (Erdoğan, 2004: 50). Yani milli gelirin oluşmasına katkıda bulunan emek, sermaye, toprak gibi üretim faktörlerinin toplam gelirden aldıkları paylardır. Milli gelirin ne kadarının ücrete, kara, rant veya faize ayrılacağını gösteren bir dağılım çeşididir. Bir ülkede işgücünün elde edeceği ücret geliri, toprak veya gayrimenkul sahibinin elde edeceği rant geliri, mevduat veya tasarruf sahiplerinin elde edecekleri faiz geliri ve müteşebbislerin elde edeceği kar gelirleri fonksiyonel gelir dağılımı sonucunda hesaplanmaktadır. Daha genel ifadeyle, üretim faktörlerinin fiyatlar cinsinden, milli gelirden aldıkları paylardır (Gençler, 2017: 18).

Fonksiyonel anlamda gelir dağılımı, iktisatçıların en çok üzerinde durdukları ve tartıştıkları konudur. Gelirin fonksiyonel dağılımı çalışmalarında ilk olarak üzerinde durulan, elde edilen gelirin mülkiyet ve emek gelirleri arasında paylaştırılması anlayışı olmuştur. Bu anlayışın kabul görmesinin esas nedeni, toplumu oluşturan kesimin büyük bir kısmının emek ve emek dışı gelire sahip kişilerden oluşmasıdır. İlerleyen yıllarda bu sınıflandırma dışında gelir elde eden kesimlerin sayısal olarak artması fonksiyonel gelir dağılımının genişlemesine neden olmuştur.

Fonksiyonel gelir dağılımı, bir ülkede milli gelirin sosyal sınıflar arasında nasıl bölüştüğünü gösteren en etkili sınıflandırma çeşididir (SYDGM, 2009: 24). Bu dağılım çeşidi milli gelirin oluşmasında etkili olan faktörlerin milli gelirden aldıkları payları göstermede etkili olsa da faktörler içerisinde bulunan bireylerin gelirden aldıkları payları göstermede yetersiz kalmaktadır. Bu dağılım modeli toplum içerisinde oluşabilecek bir sosyal tabakalaşmayı gösteremeyecek kadar genel ve karmaşıktır (Canbey Özgüler, 2014: 55). Yani fonksiyonel gelir dağılımı ile ücret, faiz, rant gelirine sahip olan kesimin sayısını belirleyebilmek mümkündür. Ama bu sınıfların içerisinde homojen bir yapı bulunmadığı için, herhangi bir sınıfta bulunan kişilerin adil bir paya sahip olup olmadıklarını anlamak imkânsızdır.

1.2.2. Sektörel Gelir Dağılımı

Gelirin sektörel dağılımı, tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin üretim faaliyetleri sonucunda oluşan milli gelirden aldıkları payları gösteren bir gelir dağılımı çeşididir (Çalışkan, 2010: 94). Sektörel anlamda gelir dağılımı, sektörlerin üretimdeki

etkinliklerini, gelişme veya gerileme oranlarını belirlemede önemli bir yöntemdir. Sektörel gelir dağılımı sayesinde ülkenin gelişmişlik seviyesi anlaşılabilir. Ülkelerin gelişmişlik seviyesi arttıkça sanayi ve hizmet sektörünün milli gelirden aldıkları paylar artarken, tarımın payı azalmaktadır (Kalaycı ve Öztürk, 2018: 155).

Sektörel gelir dağılımı tanımlamasında iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan birincisine göre; sektörler tarım, sanayi ve hizmet olarak üçe ayrılmaktadır. İkinci yaklaşımda ise; sektörler kendi arasında kamu sektörü ve özel sektör olarak ayrılmaktadır (Kubar, 2014: 230). İkinci yaklaşım sayesinde, bir ekonomide devletin müdahale etme derecesini, devletin ekonomideki yerini hatta ekonomik sistemin hangi özelliklere sahip olduğu anlaşılabilir. Serbest piyasa sisteminin hâkim olduğu ülkelerde, ürünlerin fiyatı alıcı ve satıcıların anlaşması sonucunda piyasa içerisinde belirlenir ve devletin bu sisteme müdahalede bulunması piyasanın işleyişini ve tam istihdamını bozar. Bu nedenle devletin piyasa içerisindeki yeri minimal seviyededir.

1.2.3. Bölgesel Gelir Dağılımı

Ülkenin bölgelere ayrılması, yerleşim alanlarının iklimine, ekonomisine, coğrafi koşullarına, kültürel özelliklerine vs. göre gerçekleşir. Bölgesel gelir dağılımı sınıflandırması, ülke içerisinde yaşamını sürdüren bireylerin bulundukları bölgenin ülkeye ve diğer bölgelere oranla gelirden ne kadar pay aldıklarını gösteren gelir dağılımı türüdür (Şahin, 2019: 71).

Bölgesel gelir dağılımı sayesinde ülke içerisindeki farklı bölgelerin ülkede üretime yaptıkları etki ve üretimden aldıkları paylar belirlenir. Bölgesel gelir dağılımı sonucundaki bilgiler, bölgelerin gelişmişlik seviyesinin ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarının anlaşılmasını sağlar (Üzümcü ve Korkat, 2014: 138). Ülkede bölgeler arasında ciddi farklılıklar söz konusu ise, bunun azaltılması gerekmektedir. Çünkü bölgeler arasında ortaya çıkan gelişmişlik farkları nedeni ile sosyal problemler, kitlesel göçler vb. sorunlar ortaya çıkabileceği gibi bu farkın ileri boyutlara ulaşması durumunda bölgeler arasında çatışmaların yaşanması muhtemeldir.

Gelir dağılımındaki bölgeler arasındaki adaletsizlikler günümüzde varlığını daha çok hissettirir hale gelmiştir. Özellikle küreselleşme sonucunda artan sermaye hareketliliği ve ülkelerin yabancı yatırımlara açık hale gelmesi ile beraber, ülkelerin gelişmiş bölgeleri daha fazla yatırım ve sermaye çektikleri için gelişme hızları artmıştır.

Bunun sonucunda gelişmiş bölgeler daha çok gelişmiş ve azgelişmiş bölgeler ile aralarındaki farkı açmaya başlamışlardır.

Genelde gelişmiş ülkelerde bölgeler arasındaki gelir dağılımı eşitsizlikleri ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farkları daha azdır. Neo-klasik büyüme modeline göre işgücü ve sermaye hareketliliği ile teknolojik transferler önündeki engellerin ortadan kalkmasıyla birlikte bölgeler arasındaki dengesizlikler ve eşitsizlikler giderecek bir yaklaşma dönemi başlayacaktır (Canbey Özgüler, 2014: 55). Neo-klasik iktisatçıların bu varsayımları, bölgeler arasında engellerin var olduğunu ve bu engellerin bölgeler arasında gelişmişlik farkına neden olduğu sonucunu kanıtlamaktadır. Bölgeler arasındaki gelişmişlik ve gelir dağılımı farklılıklarını ortadan kaldırmak için, engellerin oluşmasını önleyici politikalar izlenmelidir.

1.2.4. Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı, belirli bir bölgede belirli bir zamanda üretim faaliyetleri sonucunda elde edilen milli gelirin tüketiciler, bireyler arasında nasıl paylaşıldığını gösteren gelir dağılımı çeşididir (Akın ve Aytun, 2018: 54). Bu gelir dağılımı türünde bireylerin veya hanehalklarının gelirleri dikkate alınmaktadır. Söz konusu dağılım bireyin nasıl, nerede veya ne yaparak geliri elde ettiğini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Kişisel gelir dağılımı çalışmalarının temeli Pareto tarafından 1895 yılında yapılan vergi istatistikleri çalışmalarına dayanmaktadır. Pareto söz konusu çalışmada ülkeler veya milletler arasında zaman içerisinde meydana gelen değişimlerin doğal kanunlara uygun olduğunu ifade etmekte ve bu durumun ortaya çıkmasında etkili olan nedenleri ise sosyolojik açıdan açıklamaktadır (Gençler, 2017: 18).

Kişisel gelir dağılımında toplam nüfus beş eşit parçaya ayrılmaktadır. Her parça ülkenin toplam nüfusunun %20'sini oluşturmaktadır. Her bir yüzdalık dilimin gelirden aldığı pay hesaplanır ve her bir yüzdalık dilim birbirileri ile karşılaştırılarak ülkede gelirin nasıl paylaşıldığı ortaya konulur (Erdoğan, 2004: 49). Kişisel gelir dağılımı hesaplamalarında bireylerin veya hanehalklarının milli gelirden aldıkları paylarının ücret, faiz, rant olmasının herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Ayrıca bir kişinin bu gelir türlerinden birini veya hepsini elde etmesi önemli değildir. Burada önemli olan kişinin ne kadar gelir elde ettiğidir. Yapılan kişisel gelir dağılımı hesaplamaları milli

gelirin adaletli bir şekilde dağıtılmadığını ortaya koymaktadır. Söz konusu eşitsizliğin kişisel gelir dağılımı sayesinde anlaşılması, kişisel gelir dağılımı yerine gelir eşitsizliği kavramının kullanılmasına neden olmuştur. Söz konusu kullanım çoğu iktisatçı tarafından kabul edilmemektedir. Çünkü gelir dağılımı kavramı yansız bir kavram olarak ifade edilirken, gelir eşitsizliği kavramı hakkında aynı şeyi söylemek mümkün değildir (Çalışkan, 2010: 94).

1.3. Tarihsel Süreç İçerisinde Gelir Dağılımına Yönelik Yaklaşımlar

İnsanlık tarihinin ilk günlerinden beri iktisat biliminin ilgilendiği temel konulardan birisi, üretime katılan faktörlerin elde edilen gelirden hangi oranda pay alacağı olmuştur. Üretime katılan faktörlerin, meydana getirilen değeri kendi aralarında nasıl bölüşecekleri ekonomik, sosyal ve siyasal boyutları ilgilendiren, çok yönlü ve karmaşık bir süreçtir.

Gelir dağılımının nasıl yapılacağı konusunda makro ve mikro seviyede çeşitli teoriler geliştirilmiştir. Özellikle günümüzde sanayileşme sonrasında emek ile sermaye arasında paylaşımın nasıl olacağı konusunda anlaşmazlıklar yaşanmış, sosyal ve siyasal çatışmaların meydana gelmesine neden olmuştur. İktisadi düşünce tarihi incelendiğinde Fizyokratlardan, Neoklasik iktisadi anlayışa kadar pek çok iktisadi yaklaşım, gelir dağılımına yönelik farklı yaklaşımlar öne sürmüşlerdir. Bölüşüm konusunun normatif bir değere sahip olması, gelir dağılımında evrensel ve tutarlı bir kuramın geliştirilmesini önlemiştir (Çalışkan, 2010: 93-94).

Malthus ve Ricardo oluşan toplam gelirin ücret, rant ve kar arasında paylaştırılmasını öne sürmüşlerdir. Hatta Ricardo politik anlamda iktisadın esas sorunun gelir dağılımı yasalarını belirlemek olduğunu ifade etmiştir. Ricardo, gelir dağılımındaki eşitsizliğin azaltılmasının hayati bir öneme sahip olduğunu ifade etmiştir. Ricardo'ya göre gelir dağılımındaki mevcut eşitsizliği ortadan kaldırmak, gelir seviyesini arttırmaktan daha önemlidir (Çalışkan, 2010: 94). Mill ve Marx ise, gelir dağılımını toplumda bulunan sınıflar arasındaki ilişki olarak açıklamışlardır. Neo-Klasik iktisatçılar ise, gelirin sınıflar arasında değil de üretime katılan faktörler arasında paylaştırılması gerektiğini savunmuşlardır. Keynesyen iktisat teorisinde, genel anlamda gelir dağılımı üzerinde pek durulmazken, Keynesyen ekole bağlı olan diğer iktisatçılar

bölüşümün nasıl olması gerektiği ile ilgili görüş ileri sürmüşlerdir, özellikle Kaldor gelir dağılımı konusunda önemli teoriler ortaya koymuştur. (Canbey Özgüler, 2014: 231).

1.3.1. Fizyokratların Gelir Dağılımı Yaklaşımları

Merkantilist düşünceye karşıt olarak ortaya çıkan, kelime anlamı doğal yasa olan Fizyokrat iktisadi anlayışına göre ilahi bir irade tarafından evrensel düzen ortaya konulmuştur ve bu düzen mükemmel olarak işlemektedir. Dünya üzerindeki her yerde fiziksel anlamdaki düzen gibi sosyal bir düzenin de olduğunu ifade etmektedirler. Dünya üzerinde yaşayan ve mutlu olmak isteyen birisi bu düzene ayak uydurmak zorundadır (Güngör, 2006: 4). Fizyokrat anlayışa göre ekonomik hayata hâkim olan doğal kanunlar bulunmaktadır. Ekonomik hayatta hâkim olan doğal kanunlar sayesinde ekonomik sistem ve piyasalar düzgün bir şekilde çalışmaktadır. Ayrıca doğal kanunlara göre devletin müdahale etmesi de gerekmemektedir (Özgüven, 2005: 76).

Fizyokratların en önemli temsilcisi olan Quesnay ise, bir taraftan gelirin meydana gelmesini diğer taraftan meydana gelen bu gelirin kullanılması ve paylaşılması arasındaki ilişkiyi ilk defa ortaya koyan kişidir (Aras, 2012:5). Quesnay’a göre, toplum da genel de üç farklı teori bulunmaktadır. Bunlar, üretim, gelir dağıtımı ve tek vergi teorisidir. Gelir dağılım teorisine göre Fizyokratlar toplumu üç sınıfa ayırmış ve gelir dağılımını da bu sınıflara göre yapmışlardır. Kabul etmiş oldukları üç sınıf ise şunlardır; ilk sınıf toprak sahiplerinin oluşturdukları sınıftır, ikinci sınıf çiftçilerden oluşan üretici sınıf iken, üçüncü sınıf ise ticaretle ve sanayi ile uğraşanlardan oluşan üretime katkılarının çok az olduğu kabul edilen kısır sınıf olarak da adlandırılan sınıftır. Fizyokratlar bu sınıf sisteminde, üretici sınıf olan çiftçilerin oluşturduğu sınıfın ürettikleri ürünlerin diğer iki sınıfı beslediklerini savunmuşlardır (Alkın, 1981: 194).

Quesnay’a göre, verimli ve kısır sınıf arasındaki mal alışverişlerinde, verimli sınıfın kısır sınıfa verdiği sürekli olarak kendisine dönecektir. Sonunda ortaya çıkacak olan net ürün başka bir sınıf olan toprak sahiplerinin elinde kalacaktır. Söz konusu yaklaşım, Leontief tarafından ortaya konulan ve geliştirilen girdi – çıktı tablosu vasıtasıyla açıklanabilir.

Fizyokratlar tarafından ortaya konulan bir diğer önemli yaklaşım olan iktisadi tabloya göre, verimli ve üretken sınıfın üretimleri sonucu ortaya çıkan tarımsal ürünlerin dağılımı açıklanmaktadır (Canbey Özgüler, 2014: 231). Quesnay bu tablo

yardımıyla ekonominin her döneminde malların nasıl yeniden girdiğini ve bu malların çeşitli sınıfların tüketimlerine nasıl gittiğini gösterirken, ekonomi içerisinde faaliyetlerin sürekli bir döngü içerisinde olduğunu ve sürekli döngü sonucunda nasıl bir sosyal ürün yaratıldığını ve bu ürünün toplumda bulunan sınıflar arasında nasıl dağıtıldığını ortaya koymaktadır.

Tablo 1.1. Fizyokratların Bölüşüm İlişkileri

Sektörler	A	B	C	Yıllık Üretim
A. Çiftçiler	2	1	2	5
B. Toprak Sahipleri	2	0	0	2
C. Zanaatkârlar	1	1	0	2
Satın alma Toplamı	5	2	2	9

Kaynak: Canbey Özgüler, 2014: 231.

Tablo 1.1’de görüldüğü gibi satırlar her bir kesimin diğer kesimlerden aldığı ürün tutarlarını gösterirken, sütunlar ise farklı kesimlerin kendi üretimleri sonucu elde ettikleri ürünleri hangi kesimlere sattığını göstermektedir. Tabloya göre üreticilerin elde ettikleri 5 dolarlık üretimlerinin, 2 dolarlık kısımlarını tohumluk yapmak veya gıda gereksinimde kullanmak amacıyla kendilerine ayırmışlardır. Geriye kalan 3 dolarlık kısımlarından 2 dolarlık kısmını toprak sahiplerine satmışlarken, 1 dolarlık kısımlarını ise hammadde veya gıda maddesi olarak zanaatkârlara satmışlardır. Toprak sahipleri ise, topraklarını 2 dolara kiraya vererek kira geliri elde etmişlerdir. Bu rant gelirlerinin yarısını çiftçi kesiminden gıda maddesi alımında kullanmışlar, kalan yarısını ise gıda ihtiyaçları dışındaki gereksinimlerine kullanmışlardır. Sonuç olarak 2 dolarlık bir rant geliri elde eden toprak sahipleri elde ettikleri geliri hammadde veya başka ihtiyaçları dolayısıyla çiftçi kesimine ödemişlerdir.

1.3.2. Klasik İktisatçıların Gelir Dağılımı Yaklaşımları

Klasik iktisadi düşünce, aslında tam anlamıyla sanayi kapitalizminin ortaya çıktığı bir süreçte ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Klasik iktisadi sistem genel olarak kapitalist ekonominin temel varsayımlarını kabul etmekte ve savunmaktadırlar. Klasik iktisadi

düşüncenin savunuculuğunu yapan iktisatçılar kapitalist sınıfın elde ettiği geliri hak edilmiş bir gelir olarak kabul etmektedirler.

Klasikler, üretim faaliyetleri sonucunda elde edilen gelirin bölüşümünü genel olarak ücret, faiz ve rant arasında paylaştırılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bu bölüşüm modeli, fonksiyonel bir gelir dağılımı çeşidini göstermektedir. Bunların arasına daha sonra yaptığı çalışmalarla Schumpeter girişimci karını eklemiştir (Çiftçi, 2018: 22).

Klasik iktisatçılara göre ücret geliri, bir kişinin yaşamı devam ettirebileceği düzeye yakın bir düzeyde belirlenmelidir. Toplum içerisinde bireylerin ücretleri arasında ortaya çıkabilecek herhangi bir farklılık durumunda ise, farklı işlerde çalışan kişilerin işlerindeki reel anlamdaki çekicilikleri eşitlemesi eğilimini ortaya çıkacaktır (Ulutürk ve Ersezer, 2005: 90-91).

Klasik iktisatçıların gelir dağılımı yaklaşımları kendi içerisinde farklılar göstermektedir. Smith bir yandan üretilen veya oluşturulan toplam ürünün sermaye, emek ve toprak arasında bölüşümünü analiz etmiş, diğer taraftan ise ücret, rant ve karı fiyat mekanizması ile ilişkilendirerek gelir dağılımını incelemiştir (Öztürk, 2010: 3). Yani Smith'in bakış açısı daha çok fonksiyonel gelir dağılımı şeklindedir. Smith genel anlamda üç büyük sınıf belirlemiş ve bu sınıflar arasındaki gelir dağılımını modellemiştir. Smith'in kabul ettiği üç büyük sınıf ise; kapitalist sınıf, emekçi sınıf ve mülkiyet yani toprak sahibi olan sınıf ve bunların gelirleri şeklindedir. Smith bu sınıflarda elde edilen gelirin kapitalist sistemde olduğu gibi bir kısmının sermaye sahibine geriye kalan kısmın ise toprak sahiplerine dağıtılmasını kabul etmiştir (Karakoçar, 2009:21).

Klasik iktisadi anlayışın önemli teorisyenlerinden bir diğeri olan, büyüme ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi modelleyen D. Ricardo'nun gelir dağılımı modellemesi, bu alanda yapılmış önemli çalışmalardan birisidir (Aras, 2012:6). Klasik iktisatçılar arasında bölüşüm ilişkileri üzerinde en çok duran düşünür olan Ricardo'ya göre bir ülkede uygulanan ekonomik sisteminin anlaşılmasında en önemli faktör bölüşüm ilişkileridir. Ekonomi bilimi bir ulusun zenginlik kaynağıyla değil de, üretim sonucunda ortaya çıkan dağılım ilişkileri ile ilgilenmelidir (Öztürk, 2010: 4). Ricardo, bölüşüm

ilişkilerinin ülkedeki tüm ekonomik göstergeleri ortaya koyması nedeniyle önemli olduğunu ifade etmiştir.

Ricardo bölüşüm ilişkilerini üç temel noktada açıklamıştır. Bunlardan ilkinde göre, ekonomik yapının tamamında azalan verimler kanunu geçerlidir. Bu yasanın geçerli olma nedeni, tarım arazilerinin ne sınırsız nitelikte ne de sınırsız verimlilikte olmasıdır. Ricardo'nun değindiği ikinci nokta, ücretler konusundadır. Ücretlerin, asgari geçim için yeterli olan miktarın üzerinde çıktığında nüfusu arttıracaklarını, altına düştüğünde ise azaltacaklarını öngörmesidir. Üçüncü olarak, bir ülke ekonomisinin gelişmesinde kilit rolü üstlenen sermaye birikiminin, karın tetikleyicisi olduğunu varsaymasıdır.

Klasik iktisatçılar arasında kabul edilen Marx, büyük ölçüde Ricardo'dan etkilenmiştir. Ricardo'nun teorisine göre karın artık olarak kabul edilmesi, Marx'da kabul görmektedir. Artık değer olarak kabul edilen aslında kapitalistlerin karından oluşmaktadır ve toplam üretim ile ücret arasındaki farka eşittir (Canbey Özgüler, 2014: 241). J.S.Mill ise, ulusal gelirden toplamda üç kesimin pay sahibi olduğunu ifade etmektedir. Bu üç kesim ise, kapitalistler, işçiler ve toprak veya mal sahipleridir. Gelir dağılımından pay alan bu sınıflar içerisinde rant ve kar sahipleri işçilere göre oldukça avantajlı durumda iken, ücretliler ise dezavantajlı durumda bulunmaktadır (Uyanık, 2017: 43).

1.3.3. Keynesyen İktisatçıların Gelir Dağılımı Yaklaşımları

Keynesyen iktisadi anlayışına bağlı olan iktisatçılar, gelir dağılımını açıklamak için marjinal tasarruf eğilimini kullanmışlardır (Kurtipek, 2011:19). Keynesyen geleneğin kurucusu olan Keynes'e göre dünyada ekonomiler de iki önemli ve temel kabul edilen sorun bulunmaktadır. Bunlar, gelir dağılımı ile tam istihdam sorunudur. Keynes'in genel olarak çalışmalarına bakıldığında, kendisi gelir dağılımı ile ilgili genel bir çalışma ortaya koymamıştır.

Keynesyen iktisadi geleneğe bağlı iktisatçılar arasında gelir dağılımına yönelik en çok çalışma yapan kişi Kaldor'dur. Kaldor'un gelir dağılımına yönelik çalışmasına bakıldığında üzerinde durulan ve varlığı kabul edilen iki sınıf bulunmaktadır. Bu sınıflar, sermayedarlar ve işçilerdir. Kaldor'un kabul ettiği her iki sınıfta tasarruf miktarları incelendiğinde sermayedarların tasarruf oranlarının, işçilerin tasarruf

oranlarından daha fazla olduğu görülmektedir. Kaldor'un teorisine göre gelir eşitsizliği ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır.

Tablo 1.2. Keynesyen İktisatçıların Gelir Dağılımı Yaklaşımları

Cartter Modeli	Söz konusu model içerisinde fonksiyonel gelir dağılımı, tasarruf ve yatırım eşitliğine bağlanmıştır. Ve bu eşitlik noktası, denge gelir düzeyinin hareket noktası olarak ele alınmıştır. Modelin temel amacı, gelirin ücret dışındaki payı ve ücret payı arasında fonksiyonel bir gelir dağılımındaki herhangi bir değişikliğin, denge gelir durumunu nasıl değiştireceğini ortaya koymaktır. Model genel olarak gelir dağılımındaki olayları değil, gelir dağılımı sonucunda denge noktasında ortaya çıkacak değişimi göstermektedir.
Rothschild Modeli	Kaldor modelinden hareket ederek tam istihdam koşullarının geçerli olduğu bir ekonomik yapıda, düşük oranlı olarak gerçekleşecek bir enflasyon uygulamasının yanında hızlı büyüme uygulandığında, girişimcilerin bu ortamdaki karları ve bu karların gelir dağılımı üzerinde ne tarzda bir değişiklik ortaya çıkartacağını açıklamıştır.
Pasinetti Modeli	Kaldor ve Rothschild gibi varsayımı ekonominin tam istihdam koşullarına dayanmaktadır. Tam istihdam koşullarının geçerli olduğu bir sistemde ekonominin büyüdüğü varsayımından hareketle, büyüme süreci boyunca ortaya çıkan birikim ve bölüşüm arasındaki ilişkilerini inceleyen bir modeldir.
Robinson'un Eksik Rekabet Modeli	Bu modelin varsayımları Pasinetti ve Kaldor'un ortaya koyduğu varsayımlara benzemektedir. Robinson bu model üzerinde çalışma yapmasına rağmen, kendisini modelin temsilcisi olarak görmemektedir. Kendisine model içerisinde sadece derleme yapan kişi statüsünü vermektedir. Modelin temel özelliği ise, kendinden önceki teorilerin ortaya koymuş oldukları kar ve ücret paylarının faktör arzı ve bunlar arasında ikame elastikliğinin bağlayıcı faktör olduğunu göstermektir.
Mitra Model	Kendisinden önce ortaya konulan Cournot'un teorisi olan Firma Davranışı Modeline dayalı teoriyi değiştirmiş daha sonra yeniden kurmuştur. Temel varsayımı ise, diğerlerinden farklı olarak ekonominin eksik rekabet koşullarında çalıştığını söylemesidir.
Boulding Modeli	Modelin diğer adı Muhasebe Özdeşlikleridir. Göreli ücretler ve göreli kar ile ilgilenilen mikro bölüşüm teorilerinde kar ve ücretlerin genel düzeylerini bilmenin ve bunların bölüşüm yapısını şekillendiren faktörleri açıklamanın gerekli olmadıklarını ifade etmiştir. Teorinin temelinde, bir bölgede oluşacak milli gelirin, milli gelirden pay alacakları belirlediğini ifade etmiştir.
Kalecki Modeli	Mitra Model'inde olduğu gibi eksik rekabet koşulları altında istihdam düzeyinin, söz konusu yerdeki üretim düzeyini de belirlediğini ortaya koymuştur. Aynı zamanda modele göre firmalar eksik kapasite ile çalışmaktadırlar. Firmalar, piyasada etkili olan eksik rekabetten dolayı, fiyatlarını belirlerken kar maksimizasyonu ilkesini kullanmazlar. Kar maksimizasyonu ilkesi yerine rakipleri olan firmaların ortalama ihtiyaçlarına ve fiyatlarına bakarak işlem yaparlar.

Kaynak: Çiftçi, 2018: 28-30.

1.3.4. Neo-Klasik İktisatçıların Gelir Dağılımı Yaklaşımları

1870'li yıllarda emek değer teorisi ile fayda değer teorisine bir alternatif olarak ortaya çıkan Neo-klasik iktisadi düşünce, bölüşüm ve marjinal değer teorileri ile klasik iktisadi düşüncede köklü değişiklikler yapmıştır. Kendisinden önce kabul edilen geçimlik veya tabii ücret yaklaşımlarından, marjinal verimliliğe bağlı olan ücret anlayışını ortaya koyarak iktisadi düşünce tarihinde yeni bir yaklaşım getirmiştir. Kendi

içerisinde bir takım klasik düşünceleri de barındıran bir ideoloji olarak varlığını sürdürmüştür. 1929 yılında yaşanan Dünya Ekonomik Buhranı sonrasında yaklaşık olarak yarım asırlık bir sürede makro iktisadi anlayışta Keynesyen iktisadın etkili olmasına yerini bıraksa bile, 1980’li yıllarda dünyada yaşanan büyük dönüşüm ile beraber çok geniş bir alanda etkinlik göstermiştir (Rakıcı, 2008: 23).

Bu anlayışa sahip olan iktisatçılar, sadece işçinin kıt olduğunu kabul etmemekte, bunun yanında tüm üretim faktörlerinin de kıt olduğunu ve artık değer ürettiklerini savunarak gelir dağılımına yönelik bakış açılarını oluşturmuşlardır. Bu sebeple de bu teori üretim fonksiyonu üzerine kurulmuştur ve asıl noktaları ise ikame esnekliğidir (Kurtipek, 2011:18). Bu sistemde bireyler arasındaki dengeler, toplumsal anlamda gelir dağılımında dengeyi meydana getirmektedir. Bu modele göre temel belirleyici olan esas unsur marjinallik ilkesidir. Neo-klasik iktisatçılara göre tüketicilerin amacı faydalarını maksimize etmek iken, üreticilerin ise karlarını maksimize etmektir. Yani üreticiler ve tüketiciler için de hem farksızlık eğrileri hem de eş ürün eğrileri orijine göre dışbükey olacaktır.

Bu yaklaşımda gelir dağılımı, tüm faktörlerin talep esnekliklerini, talepteki değişikliklerini, söz konusu faktörlerin göreceli fiyatlarını, teknolojiye dayanan işgücü ve sermaye tasarrufları tarafından belirlenmektedir. Yani söz konusu olan bu teori, herkesin üretime yaptığı katkı ölçüsünde pay alması gerektiğini ileri sürmektedir. Neo-klasik iktisadi akıma bağlı olan iktisatçılar 1890 yılından 1960 yılına kadar etkili olmuşlardır. Süreç içerisinde Neo-klasik iktisadi düşünce sistemi farklı aşamalardan geçmiştir, farklı ekollerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Neo-klasik iktisadi sistem içerisinde etkili olan ekoller şunlardır; Walras ve Pareto tarafından geliştirilen Lozan Ekolü, Marshall’ın etkisinde gelişen İngiliz Ekolü, Clark ve Fisher tarafından ortaya konulan Amerikan Ekolü son olarak Wieser ve Böhm-Bawerk’in öncülüğünde gelişen Avusturya Ekolü’dür (Uyanık, 2017:45). Söz konusu ekoller arasında Lozan Ekolü’ne bağlı iktisatçılar daha çok marjinal analizi kullanarak genel denge analizi yapmışlardır, Viyana Ekolü ise, genel denge ve refah analizi yapmaktan çok sermaye ve değer kuramları üzerinde durmuşlardır.

Neo-klasik iktisadi sistem içerisinde iki farklı gelir dağılımı yaklaşımı bulunmaktadır. İlk yaklaşım, Clark, Wicksel ve Wicksteed tarafından geliştirilen

“Marjinal Verimlilik Teorisi’dir”. Marjinal verimliliğin ilk teorisyeni olan Clark, yayınlamış olduğu Servetin Bölüşümü adlı eserinde, tam rekabet koşullarının hâkim olduğu bir piyasada üretim faktörlerinin marjinal verimliliklerine göre üretimden pay alması gerektiğini öne sürmüştür. Clark, yaptığı çalışmalarda marjinal verimlilik kavramını bulmakla kalmamış, aynı zamanda kendi dönemi içerisinde bölüşüm kurallarını da en iyi şekilde ifade eden kişi olmuştur (Rakıcı, 2008: 26).

Clark’a göre ekonomideki şartlar statiktir ve statik şartlar altında Marjinal Verimlilik Kuramı, Makro Bölüşüm Kuramı olarak kullanılır. Clark, Marjinal Verimlilik Kuramına göre yapılacak bölüşümün adil ve haklı olacağını ileri sürmüştür. Çalışmasında ekonomik yapı içerisinde bölüşümün doğal yasaları olduğunu ifade etmiştir. Clark’ın ifade ettiğı doğal yasalar engellenmediğı müddetçe, emek sınıfında bulunanlar kendilerinin ürettiğini emek payı olarak ayrıca alabileceklerdir. Söz konusu olgu sermaye sınıfı içinde geçerlidir (Öztürk, 2010: 15).

Marjinal Verimlilik Teorisi’nin bir diğ er savunucusu olan Wicksel’e göre; piyasaların oluşturduğı toplam ürünün belli başlı varsayımlar altında sanayi veya firma düzeylerinde tüketildiğini matematiksel olarak açıklamıştır ve toplam ürünün kullanılması sonrasında hiçbir artığın kalmadığını ifade etmeye çalışmıştır (Uyanık, 2017:46). Wicksel’in yaptığı çalışma incelendiğinde, üretim fonksiyonunun doğrusal bir homojenliğ e sahip olduğunu kabul etmiş ve üretimde sabit getiri ve tam rekabet koşulları geçerli olduğ unda her girdinin marjinal verimliliğine göre gelir sahibi olacaklarını açıklamıştır. Her üretim faktörü marjinal verimliliğine göre pay aldığı için hiçbir üretim faktöründen geriye artık değ er kalmayacaktır.

Marjinal Verimlilik Teorisi’nin son temsilcisi olan Wicksteed, Clark’ın ortaya koyduğı varsayımı bir adım ileriye taşıyarak, üretimde faktör miktarlarının değ iş tirilmesi yoluyla üretim miktarlarının da değ iş eceğini ifade etmiştir. Faktör fiyatlarını değ iş tirme yoluyla üretim miktarlarını değ iş tirmenin iki yolu bulunmaktadır. Birincisi, ilk kez kendisi tarafından uygulanan tüm üretim faktörlerinin miktarlarını arttırabileceğı yöntemdir. Tüm üretim faktörleri birlikte değ iş irse, sabit verimler halinin değ iş mesi sonucu artan veya azalan verimler durumlarından birisi ortaya çıkacaktır. İkinci yöntem ise, Ricardo tarafından ortaya atılan ve o dönemden beri bilinen toprağın

sabit kalarak diğer faktörleri hep birlikte veya tek tek değiştireceği modeldir (Rakıcı, 2008: 26).

Neo-klasik iktisadi düşünce sistemin ortaya koyduğu ikinci gelir dağılımı yaklaşımı ise, Alfred Marshall tarafından geliştirilen Girdi Fiyatlarının Arz ve Talebe Göre Belirlenmesi ve Bölüşüm Yaklaşımı'dır. Marshall'a göre kısa dönemin geçerli olduğu bir piyasada faktör gelirlerinin, faktörlerin marjinal birleşiminin katkısına eşit olması eğilimi ile gelir dağılımı kuramı oluşturmak imkânsızdır. Söz konusu eğilim faktör fiyatlarını belirleyen faktörlerden sadece birisinin anlaşılmasını sağlar. Bu eğilim ortaya koyacağı sadece talep tarafında belirir ama arz tarafının da dikkate alınması gerekmektedir (Öztürk, 2010: 17). Marshall'a göre bir bölüşüm kuramı oluşturulacak ise, bu kuram tıpkı mal fiyatları gibi faktör fiyatları da, hem arz hem de talep güçleri tarafından belirlenmeli ve ortaya konulmalıdır. Marshall bölüşüm kuramını değer kuramını piyasadaki üretim faktörlerinin fiyatlandırmasına uygulanması ile meydana getirmiştir.

1.4. Gelir Eşitsizliklerini Ölçüm Yöntemleri

Dünyada yaşanan küreselleşme süreci, ürünlerin dünya üzerinde serbestçe dolaşımı, piyasaların işlevlerini arttırması ve teknolojik gelişmelerle birlikte daha fazla kişinin vasıfsız işgücü konumuna gelmiştir. Sonuç olarak gelirin dağılımı adaletsizliklerinde artış yaşanmıştır. Üretim sürecine katılan üretim faktörlerinin ortaya çıkacak gelirden eşit pay alması, kişilerin maddi bakımdan hayatlarını belli bir seviyede devam ettirmelerinin gereklerinden birisi olarak kabul edilir. Ancak hangi ölçütlere göre, ortaya konulan gelirden pay alacakları sürekli tartışma konusu olmuştur. Söz konusu dağılım problemi, insanlar arasında sadece bir tartışma konusu olmaktan çıkıp yüzyıl içerisinde farklı dönemlerde çatışmalara, savaşımlara dönüşmüştür. Gelir dağılımı eşitsizliği belli bir sayıdaki nüfusun elde edilen toplam milli gelirden aldığı pay ile aynı sayıdaki başka bir insan topluluğun söz konusu milli gelirden aldıkları payların birbirinden farklı olmasıdır (Kubar, 2014: 230).

Bölüşüm ilişkilerinin aynı ülke içerisinde bile farklı şekillerde değerlendirilmesi, farklı sonuçların ortaya çıkmasına yol açmış ve ülkelerin, bölgelerin, sektörlerin, kişilerin birbiri ile karşılaştırılmasını engellemiştir. Bu nedenle farklı analiz modelleri

kullanılmaktadır. Bu farklı kullanımlar incelenerek gelir dağılımı konusunda hangi yöntemin daha iyi sonuç ortaya koyduğu incelenmelidir (Daly vd., 1197: 19).

Tarihsel süreç içerisinde uygulanan gelir dağılımı ölçüm yöntemleri ise şunlardır; Pareto Katsayısı, Theil Endeksi, Atkinson Yöntemi, Yüzde Paylar Analizi, Lorenz Eğrisi, Gini Katsayısı ve Kuznets'in Ters-U Eğrisidir (Doğan ve Tek, 2007: 98).

1.4.1. Pareto Katsayısı ile Gelir Eşitsizliğinin Ölçülmesi

İtalyan iktisatçı Pareto tarafından geliştirilen yönteme göre toplumda belirli bir gelir düzeyi ile bu gelir düzeyine sahip olan bireyler arasında ilişkinin olduğunu ileri sürülmektedir. Pareto katsayısı, Gini katsayısı ve Lorenz eğrisinde eşitlik durumunu ifade eden (0,0) ile (1,1) noktalarını birbirine bağlayan, eşitlik durumundan sapmaları ölçen bir katsayıdır (Acar, 2015:48).

Pareto Optimumu'na göre, kaynak dağılımında tam denge durumu geçerlidir ve maksimum refah seviyesine ulaşmak için, kaynaklar toplumda en homojen ve en etkili şekilde dağıtılmalıdır. Pareto Optimumu'nun bir başka varsayımı ise, toplumda üretilen tüm mal ve hizmetlerin toplumda bulunan bireyler arasında etkin bir şekilde dağıtılmasının yanı sıra üretim faktörlerinin mal ve hizmetin etkin dağılımında rol oynamalıdır (Özdemir, 2017: 102).

Pareto'nun ortaya koyduğu katsayı modeli incelendiğinde, bireysel gelir dağılımı yapılırken, gelirin kaynağı ve toplumdaki hanehalklarının toplumsal sınıfları dikkate alınmadan gelir dağılımının yapıldığı görülmektedir. Pareto refahın toplumda en adil bir yöntemle dağıtılmasını sağlamaya çalıştığını ifade etmiştir. Aksi halde, her ülkede milli gelirin aileler arasındaki paylaşıma benzer bir dağılım yapısına sahip olacağını ileri sürer. Bu piramidin en tepesinde en yüksek gelir seviyesinde bulunan kişiler, tabana doğru gidildikçe daha düşük gelir seviyesine ait kişiler bulunmaktadır.

1.4.2. Theil Endeksi ile Gelir Eşitsizliğinin Ölçülmesi

Henry Theil tarafından 1967 yılında geliştirilmiştir. Bölgelerin, kişilerin veya sektörlerin gelir dağılımı istatistiklerini birbiriyle karşılaştırma imkânı veren yönteme göre endeks kullanıldıktan sonra çıkan değerın sıfır olması durumunda tüm gelir gruplarına ait bireylerin gelir dağılımından eşit oranda pay aldığı sonucu ortaya çıkar. Ekonomik yapı içerisinde ekonomik aktörlerin kayıplarını ölçebilen teori, özellikle

transfer harcamaları üzerinde durmaktadır. Zengin bir kişiden yoksul kesimden birine yapılan gelir transferi sonucunda, Theil endeksi küçülür. Theil endeksinin değeri küçülünce, daha eşitlikçi bir yapı oluşur (Kurtipek, 2011:14).

Theil Endeksi, farklı gelir grupları arasında oluşan mesafelere aynı seviyede duyarlılık göstermektedir. Endeks, sıfır ile sonsuz arasında değerler almaktadır. Değer ne kadar artarsa gelir dağılımında oluşacak eşitsizlik durumu o kadar artmaktadır, değer küçülmesi durumunda ise gelir dağılımı eşitsizliği aynı oranda azalmaktadır. Endeks temelde oluşacak adaletsizliklerin ölçüm şartlarını sağlamaktadır. Gelir dağılımında hali hazırda var olan eşitsizlikleri veya adaletsizlikleri, grup içerisinde veya gruplar arasında ayırarak her grubun gelir eşitsizliği derecesini belirlemeye imkân tanır (Kalaycı ve Öztürk, 2017: 156).

Theil Endeksi, toplam eşitsizliği grup içi (TW) ve gruplar arası (TB) şeklinde ayırtırmayı başarmıştır (Elveren ve Galbright, 2009: 180-181). Endeks bu özelliği nedeniyle sık sık deneysel çalışmalarda kullanılmıştır. Theil Endeksi (T) bu iki bileşenin toplamı sonucunda ortaya çıkmaktadır (Akın ve Aytun, 2018: 57).

$$T = TW + TB$$

Teorinin ücret tabanlı gelir dağılımı analizi yapması ve ücret dışı gelirler hakkında bilgi vermemesi, eleştirilen yönleri olmuştur. Özellikle ücret dağılımındaki farklılıklar sebebiyle günümüzde gelir dağılımında ciddi eşitsizliklerin oluşması söz konusu teoriyi işlevsiz bırakmaktadır.

1.4.3. Atkinson Yöntemi ile Gelir Eşitsizliğinin Ölçülmesi

Gelir dağılımındaki adaletsizlikleri ölçmek amacıyla geliştirilen diğer teoriler, farklı ölçütleri dikkate alarak, farklı yöntemler kullanarak hesaplama yapmaktadırlar. Tüm ölçüm yöntemlerinin birbirinden farklı sonuçlara ulaşması ortaya tutarsız sonuçlar çıkartmıştır. Tutarsız sonuçların oluşmasındaki temel neden, her teorisin farklı değer yargılarına önem vermesidir. Atkinson ölçüm yönteminin farklı değer yargılarına yer vermesini önlemek amacıyla, sosyal refah fonksiyonunu oluşturmuştur. Atkinson sistemiyle ölçümde gelir eşitsizliğini hesaplamada kullanılan yöntemlerin farklı sonuçları sıralanmış ve yöntemlerdeki eşitsizlik yargı ve yorumlamalarına sosyal refah alanında bir fonksiyon eklenerek yeni bir fonksiyon oluşturulmuştur.

Atkinson'un geliştirdiği eşitsizlik ölçüsü, gelirin bir yerde eşit dağıtılması sonucunda belirli zamandaki sosyal refah düzeyine ulaşabilmek amacıyla o zamanki elde ettiği toplam gelirin ne kadarlık bir kısmının yeterli olduğunu ifade etmektedir (şerbetçi, 2015: 105-106).

Atkinson tarafından ortaya konulan sosyal refah fonksiyonda, toplumun eşitsizliklere verdiği değerı sıfır ile sonsuz arasında belirlemiştir. Bu ağırlığın sıfır olması demek, toplumun tamamının gelir dağılımı konusuna kayıtsız olduğu sonucunu ortaya koyarken, ağırlığın sonsuz olması durumunda ise, toplumda sadece en düşük gelir seviyesine sahip kişilerin bölüşüm konusuyla ilgili olduğunu ifade etmektedir. Sosyal refah fonksiyonu aynı zamanda gelirin tüm topluma sağladığı ortak yararın, ortalama gelir artışıyla beraber pozitif yönde gelişme göstereceğini ama gelir dağılımda bulunan eşitsizliklerin artışı ile beraber de negatif şekilde etkileneceğini ifade etmektedir (Gündoğan ve Canbey Özgüler, 2013: 51).

1.4.4. Yüzde Paylar Analizi ile Gelir Eşitsizliğinin Ölçülmesi

Gelir dağılımı ölçüm yöntemleri içerisinde en açık sonuçları vermesiyle en çok kullanılan yöntemlerden birisidir. Bu yöntemde; kişilerin veya hanehalklarının elde ettikleri toplam kullanılabilir gelirin eşit dilimler halinde küçükten büyüğe sıralanmak suretiyle yirmi gruba bölünerek %5'lik, on farklı gruba bölünerek %10'luk veya beş gruba bölünerek %20'lik gruplara ayrılması suretiyle hesaplanmasına yüzde paylar analizi ile gelir eşitsizliğinin bulunması denir. Grupların ülkede elde edilen toplam gelirden aldıkları paylar bizlere gelir dağılımındaki eşitsizlikler hakkında bilgi vermektedir (Özdemir, 2017: 94).

Tablo 1.3. %20'lik Gruplar Halinde Gelir Eşitsizliğinin Ölçümü

%20 (En Düşük Gelirli Grup)	6,2
%20	10,9
%20	15,3
%20	21,7
%20	45,9
Toplam	100
P80/P20	45,9/6,2 = 7,4

Yüzde paylar analiziyle yapılan hesaplamalar sonucunda toplam gelirden en yüksek pay alan yüzdelerik kesim ile en düşük pay alan yüzdelerik kesim karşılaştırılarak gelir dağılımındaki eşitsizlik derecesi ortaya çıkarılır. En yüksek grubun(P80) elde ettiği

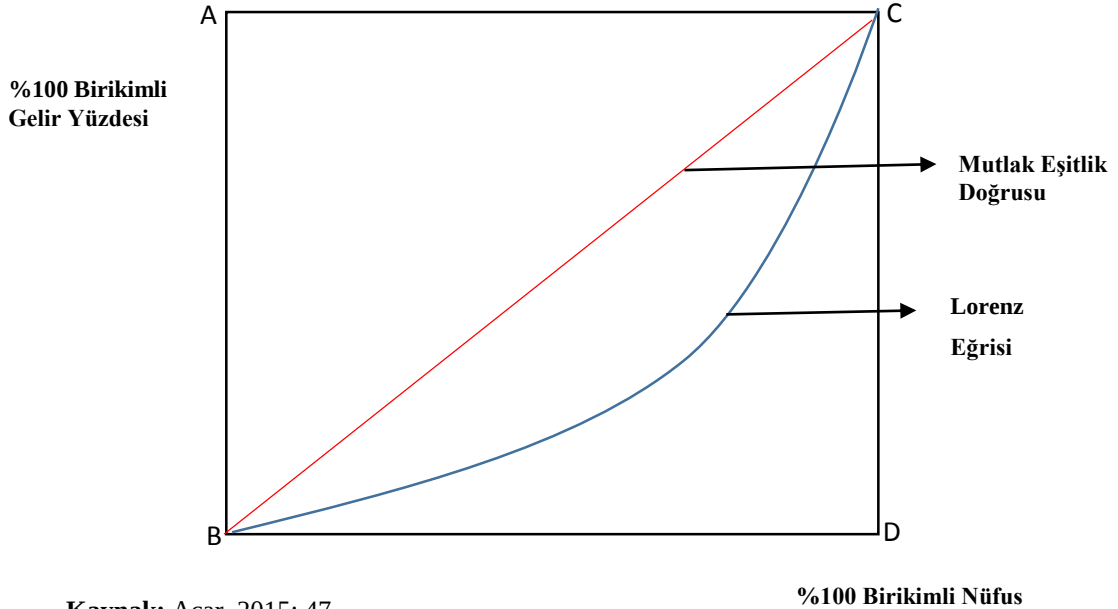
gelir ile en düşük grubun (P20) elde ettiği gelir P80/P20 yöntemi ile birbirine oranlanarak gelir dağılımındaki eşitsizlik net olarak hesaplanır.

Tablo 1.3'e göre gelir dağılımından en çok pay alan kesim olan P80 kesiminin gelirden aldığı yüzdelik dilim 45,9 iken, gelir dağılımından en düşük pay alan kesim olan P20 kesiminin gelirden aldığı yüzdelik dilim 6,2'dir. P80/P20 sonucuna göre en yüksek gelirli grup, en düşük gelirli gruptan 7,4 kat daha fazla gelir elde etmektedir.

Yöntemde her gelir grubu ve toplumda yüzde kaçlık gruba isabet ettiği kolaylıkla belirlenebilir. Ayrıca bir dikkat edilmesi gereken nokta, toplumda bir bölüşüm yapılacaksa her birinin yüzdelik dilimleri ile gelirleri çarpımı yüze eşit olacaktır. Yüzde paylar analizinde diğer önemli nokta ise; analizde gelir dağılımının adaletli olabilmesi için, her grubun toplam nüfustan aldıkları paylar ile her grubun gelirden aldıkları payların eşit olması gerekmektedir.

1.4.5. Lorenz Eğrisi ile Gelir Eşitsizliğinin Ölçülmesi

1905 yılında Max Lorenz tarafından geliştirilen yönteme göre bir ülkede kişilerin milli gelirin oluşmasındaki payları ile elde edilen milli gelirin aldıkları paylar kıyaslanmaktadır. Yani belirli bir dönemde elde edilen reel gelirin yüzdesel olarak kişiye yansıyan payı incelenir ve bu grafiksel olarak ifade edilir (Yücel, 2011: 18).

Şekil 1.1. Lorenz Eğrisi

Lorenz eğrisi genel anlamda yüzdelik dilimli yöntemle benzetilmekte ise de bu sistemden en büyük farkı, Lorenz Eğrisi sadece bireylerin gelir paylarını belirlemek yerine bireylerin gelirinin birikimli payı ile toplam nüfusun birikimli payını ilişkilendirmektedir. Lorenz Eğrisi yönteminde çizilen bir karenin dikey eksenine nüfusun belirli bir oranı için belirlenen gelirin birikimli oranı yazılır, yatay eksenine ise nüfusun birikimli payı yazılarak gelirin birikimli payı ile nüfusun birikimli payı karşılaştırılarak gelir dağılımı analizi yapılır (Çalışkan, 2010:98).

Lorenz eğrisi yardımı ile herhangi bir ülkede oluşan toplam gelirin, gelirin oluşmasında etkili olan bireyler arasında nasıl dağıtıldığı yüzdesel olarak gösterilir. Teorideki mutlak eşitlik doğrusu üzerindeki tüm noktalarda nüfusun yüzdesi ile nüfusa denk gelen gelir yüzdeleri birbirine eşit durumdadır. Şekil 1.1.'de görüldüğü gibi; gelirin adaletsiz paylaşımı gerçekleştiğinde Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusundan uzaklaşmakta iken, eşitlik yönünde gelişmeler görüldüğünde yaklaşmaktadır (Kubar, 2014: 231).

1.4.6. Gini Katsayısı ile Gelir Eşitsizliğinin Ölçülmesi

1914 yılında Corrado Gini tarafından sistemleştirilen yöntemde gelir dağılımındaki mevcut eşitsizlikler matematiksel olarak ifade edilmiştir. Gini hesaplamasında, Lorenz eğrisinde belirlenen mutlak eşitlik doğrusu ile Lorenz eğrisinin arasında kalan bölgenin alanı, mutlak eşitlik doğrusunun altında bulunan üçgenin alanına oranlanması ile elde edilir (Yücel, 2011:13). Gini katsayısının matematiksel formülü;

Gini Katsayısı = Lorenz eğrisinin ve mutlak eşitlik doğrusunun altında kalan alan / Mutlak eşitlik doğrusunun altında kalan alan (Doğan ve Tek, 2007: 99);

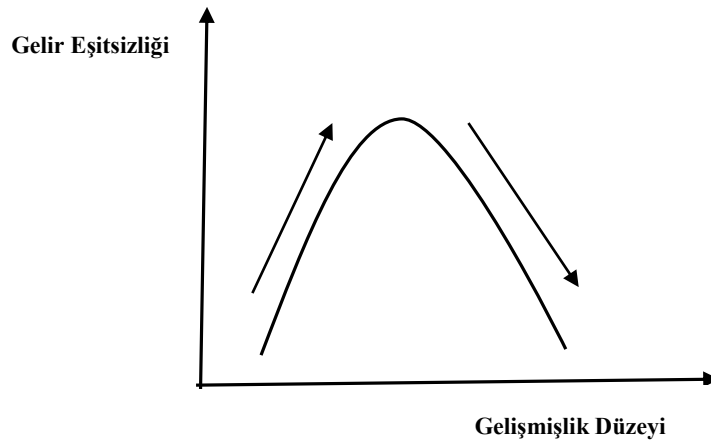
Gini yöntemi ile yapılan hesaplamalar sonucunda Gini katsayısı sıfır ile sonsuz arasında değer almaktadır. Hesaplanan değerin 0'a yaklaşması veya 0 olması, gelir dağılımında adaletin sağlandığını göstermektedir. Ama eğer söz konusu değer 1'e yaklaşırsa veya 1 olursa, gelir dağılımında adaletsizlik olduğunu gösterir. Gini katsayısının 0 olması durumunda gelir dağılımı bağlamında herkesin eşit anlamda gelirden pay aldıklarını ve tam adaletli gelir dağılımı sistemin var olduğunu gösterir. Ama söz konusu değerin 1 olması durumunda ise hem gelir dağılımında aşırı adaletsizlik söz konusudur hem de gelir dağılımında elde edilen toplam gelirin sadece

bir kişi elinde toplandığı sadece o kişiye tahsis edildiği sonucuna ulaşılır (Günel, 2019: 99).

Gini katsayısı yönteminin gelir dağılımında uç noktaları dikkate almadan hesaplamalar yapması, yöntemin çok fazla kullanılmamasına neden olmuştur. Çünkü en üst gelire sahip olanlar ve en alt gelire sahip olanlarda meydana gelen değişmeler dikkate alınmaz. Ayrıca ekonomik büyüme ve kalkınmanın olmadığı, sanayileşmenin gerçekleşmediği, gelir dağılımının adaletli olmadığı bir ülkede fiyat istikrarının olması durumunda, Gini katsayısı ile yapılan hesaplamalar ülkede adil gelir dağılımı olduğu sonucunu çıkartır (Yücel, 2011:19).

1.4.7. Kuznets'in Ters-U Eğrisi ile Gelir Eşitsizliğinin Ölçülmesi

Kuznets tarafından 1955 yılında geliştirilen yönteme göre ekonomik büyüme ve kalkınmanın ilk aşamalarında artan gelirle birlikte gelir dağılımındaki eşitsizlikler artacak ilerleyen dönemlerde belli bir gelir düzeninin sağlanması ile birlikte eşitsizlikler azalacaktır (Bashir ve Khan, 2011: 114-119). Kuznets, büyüme ile gelir dağılımı arasında bir bağlantı kurmaktadır. Yaptığı gözlemler sonucunda, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin dikey ekseninde yer aldığı, büyümenin GSYH olarak yatay ekseninde bulunduğu bir ters-U eğrisi vasıtasıyla gelir dağılımı ile büyüme arasındaki ilişkiyi açıklamıştır.

Kaynak: şahin, 2019:70.

şekil 1.2. Kuznets Ters-U Eğrisi

Kuznets yaptığı çalışmada, bir ülkenin kalkınmasının başlangıç aşamalarında büyüme ile birlikte gelir eşitsizliğinin ortaya çıkmasını iki nedene bağlamıştır.

Bunlardan birincisi, kalkınmanın başlangıç aşamalarında tasarrufların genel dağılımındaki dengesizliklerdir. Ama Kuznets gelir getiren varlıkların miktarının eşitsizlikten daha büyük olduğunu da savunmaktadır. Kuznets'e göre gelir eşitsizliğinin ikinci nedeni ise, kalkınmanın başlaması ile birlikte nüfusun gelir eşitsizliği oranının düşük olduğu kırsal kesimlerden, gelir eşitsizliği yüksek olan kentlere göç etmesidir (Yüksel, 2020: 70).

1.5. Gelir Dağılımını Etkileyen Başlıca Faktörler

İkinci Dünya Savaşı, birçok ülkede telafisi mümkün olmayan problemler meydana getirmiştir. Ülkeler kendi ekonomik, sosyal ve siyasal sistemlerindeki yaralarını sarmaya yönelik gelir dağılımı düzenlemeleri yaparak, eşitlikçi yapıda sistemler oluşturmaya çalışmışlardır. 1970'li yılların öncesinde pek çok ülkenin Gini katsayısını sıfıra çekmeye çalışması söz konusu iken, yeni kapitalist düzenin yaygınlaşması ve petrol krizi gibi birçok siyasi ve ekonomik olay ülkelerin eşitlikçi sistemlerinde tamir edilemez yaralara sebep olmuştur (Acar, 2015: 48). Yaşanan gelişmeler sonucunda gelir dağılımındaki eşitsizlikleri önlemek amacıyla, eşitsizliğe neden olan faktörleri belirleme arayışları başlamıştır.

Gelir dağılımını etkileyen faktörler, aynı zamanda bir ülkedeki gelir eşitsizliklerinin de sebebidir. Gelir dağılımını etkileyen faktörler ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Kapitalist sistemi benimseyen ülkelerdeki gelir dağılımını, sermaye ve emek gelirlerinin dağılımından meydana gelirken; sosyalist veya başka bir ekonomik anlayışa sahip ülkelerde farklıdır (Kalaycı ve Öztürk, 2017: 42). Ama genel anlamda enflasyon, küreselleşme, faktör fiyatları, eğitim düzeyi, nüfus artış hızı, kayıt dışı ekonomi, servet ve emeğin dağılımı gelir dağılımını etkileyen faktörler arasında kabul edilir.

1.5.1. Servet Dağılımı

Servet dağılımının adaletsiz olması, kişisel gelir dağılımındaki adaletsizliklerin en temel nedenlerinden birisi olarak kabul edilir. Servet dağılımındaki adaletsizlikleri ortadan kaldırmak için ülkede uygulanan dolaylı ve dolaysız vergi oranları önemlidir (Altınışik ve Peker, 2008: 106). Çünkü bu kesimin vergilendirilmesi aşırı

gelir kazançlarının elimine edilmesinde etkili olacaktır. Devlet buradan elde edeceği vergi gelirleri sayesinde düşük gelir gruplarına transferler veya hizmetler yapabilecektir.

Kişilerin gelir seviyelerinin belirlenmesinde sahip oldukları servetlerin gelirleri önemli etkenler arasındadır. Servet, kişilerin tasarrufları yoluyla veya miras gibi yollarla elde edebileceği gelir türüdür. Bir toplumda bireylerin tasarrufları sonucunda elde edecekleri servetlerinin getireceği gelir, servetin getireceği kar oranına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Ülkede servetin elde edeceği kar oranı ne kadar yüksek olursa, ülkedeki gelir eşitsizliği seviyesi de aynı şekilde artacaktır. Servetin oluşumunda bireylerin tasarruf yapma oranları ve arzuları önemlidir. Ama toplum içerisinde bireylerin elde edecekleri gelir miktarlarının da farklı olması nedeniyle tasarruf arzuları da farklılık göstermektedir (Aras, 2012: 31).

Servet gelirleri, servet dağılım oranına göre tüketici birimleri arasında eşit veya eşit olmayan bir ortamın doğmasına neden olur. Vasıflı veya vasıfsız olarak gelir elde etmeye çalışan kişilerin servet oranları incelendiğinde, vasıflı kişilerin adaletsiz sistemi arttıracak oranda servet gelirleri bulunmaktadır (Şerbetçi, 2015: 99).

Serveti bulunanların gelir elde etmeleri, diğer gelir elde edinme yöntemlerine göre oldukça kolaydır. Çünkü gelir ile servet arasında pozitif ilişki bulunmaktadır. Bu pozitif ilişki nedeni ile gelir dağılımındaki adaletsizlikler artmaktadır. Gelir dağılımında oluşan bu dengesizliğin giderilmesi için, servetin toplumun geniş sosyal tabakalarına yayılması ve özellikle servetten gelir elde eden kesimin servet gelirlerinin diğer gelirlere oranla daha yüksek oranda vergilendirilmesi gerekmektedir.

1.5.2. Enflasyon

Enflasyon, bir ekonomide fiyatlar genel seviyesindeki sürekli artışlardır. Ekonominin sağlıksız işlediğinin en net kanıtıdır. Çözümü zor ve karmaşık olan bu problemle mücadele etmek için birçok çalışma yapılmıştır. Enflasyonun ciddi bir problem olarak kabul edilmesine neden olan en temel etken, sürekli ve yüksek oranlarda yaşanmasıdır. Enflasyon oranların ciddi boyutlara ulaşması ve süreklilik kazanması, genel ekonomik yapı içerisinde istenmeyen bir durum olarak kabul edilmesine rağmen, tekeli eğilimlerin olduğu ekonomilerde fiyat hareketlerinin meydana gelmesinde belirleyici olan ve fiyat üzerinde tekeli konumunda olan kişilerin yüksek oranlı enflasyondan memnun oldukları görülmektedir (DPT, 2001: 62).

Yüksek oranlı enflasyon nedeni ile ciddi ekonomik, sosyal ve siyasi krizler yaşanabilmekte, hatta toplumsal çatışmalar görülebilmektedir. Enflasyonist ortamların önlenmesi gelir dağılımında adaleti sağlama açısından önemlidir. Çünkü yüksek oranlı enflasyon gelir dağılımı adaletini bozmaktadır (Al-Marhubi, 1997: 318). Yüksek oranlı enflasyon gelir dağılımını olumsuz yönde etkilerken, düşük oranlı enflasyon ise olumlu yönde etkilemektedir (Bulir, 2001: 154).

Düşük gelir gruplarının enflasyon karşısında gelirlerini korumaları daha zor olduğu için etkilenme oranları daha fazla iken, yüksek gelir gruplarının gelirlerini korumaları daha kolaydır. Yüksek gelir grupları ile düşük gelir grupları arasındaki bu kırılganlık farkı nedeni ile toplumda enflasyon sebebi ile gelir dağılımında eşitsizlikler meydana gelebilmektedir.

Enflasyonun gelir dağılımı üzerindeki etkisi, ilk olarak ücret mekanizması yoluyla gerçekleşmektedir. Enflasyon özellikle sabit ücret geliri olan kişilerin aleyhine sonuçlar ortaya çıkarır. Gelirlerini enflasyonun sebep olduğu fiyat artışları nedeni ile koruyamayan gruplar ciddi oranlarda gelir kaybına uğrarlar. Enflasyon nedeni ile düşük gelir gruplarının daha da fakirleştiği görülür. Özellikle enflasyon oranlarının aşırı yükselmesinin orta sınıfı yok edebilecek kadar etkisi vardır (Akın ve Aytun, 2018: 60).

Enflasyonun gelir dağılımına etkisinin bir diğer yolu, tasarruflar üzerinden gerçekleşmektedir. Kişilerin tasarruf yapabilmeleri genelde yüksek gelire sahip olmaları ile yakından ilişkilidir. Yüksek gelir grubuna sahip kişiler yüksek faiz oranlarından da faydalanarak tasarruflarını arttırırken, düşük gelir grupları için söz konusu durum geçerli değildir. Bu etki sonucunda gelir dağılımında ciddi eşitsizlikler görülebilir (Karacan, 2017: 53).

1.5.3. Faktör Fiyatları

Gelir dağılımını belirleyen bir diğer önemli etken, faktör fiyatlarıdır. Faktör fiyatları milli gelirin oluşmasında etkili olan ücret, faiz, rant ve kardır. Ülkede oluşan gelir dağılımından üretim faktörlerinin eşit miktarlarda pay alması ne kadar istenen bir durum olsa da genel olarak sonuç bu şekilde olmamaktadır. Faktörler arasında ücret geliri elde eden kesimin önemli bir konumu bulunmaktadır. Toplumu oluşturan büyük bir kesimin ücret geliri elde etmesi ve diğer faktörlere oranla daha düşük seviyelerde gelir elde etmesi gelir dağılımında adaleti sağlama açısından önemlidir.

Karın, faizin veya rantın sıfıra düştüğü ortamda, servetin farklı kişilerin elinde toplanması gelir eşitsizliği oluşturmada tek başına etkili olmaz. Servetin tamamı bir kişinin elinde toplanmış olsa bile söz konusu servet getiri bakımından yeterli değilse hiçbir anlam ifade etmez (Canbey Özgüler, 2014: 65). Günümüz ekonomik sistemi içerisinde serbest piyasa ekonomileri ile pek fazla bağdaşmasa bile piyasaların kendi ekonomik işleyişi içerisinde serbest bırakılması piyasa genelinde bazı eşitsizliklerin doğmasına neden olabilir. Serbest piyasa ekonomilerinde ekonomik birimler kendi karını maksimum yapma peşindedirler. Herkesin kendi karını düşünmesi bazı kesimlerin gelir bakımından yetersizlikler ve çaresizlikler yaşamasına neden olabilir.

Serbest piyasa ekonomilerinin geçerli olduğu piyasalara devlet belirli yollarla veya belirli araçlarla müdahalede bulunarak gelir dağılımında adaleti tahsis etmeye çalışır. Devlet bu müdahaleyi yapmazsa bazı faktörlerin fiyatları çok düşük seviyelerde gerçekleşebilir. Örneğin, devlet ücret alan kesimin piyasa içerisinde daha adil bir şekilde gelir sahibi olabilmesi için asgari ücreti belli vasıtalar yoluyla belirler ve piyasada bulunan bütün işletmeler, sektörler bu ücretlendirme kuralına uyarlar. Devletin yapmış olduğu bu müdahale toplumun çok büyük bir kesimini oluşturan asgari ücretlilerin yaşam standartlarını yükseltebilmeleri ve piyasa genelinde daha adil bir gelir dağılımı oluşturmaları bakımından önemlidir. Devletin piyasaya diğer müdahale şekilleri taban veya tavan fiyat belirlemesi, vergilerin dağılımı, destekleme alımları vb. yollarla olmaktadır (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, 2009: 27).

1.5.4. Emeğin Dağılımı

Gelir dağılımını etkileyen en önemli faktörler arasında gösterilen emek faktörü, hem aldığı ücretin seviyesi hem de toplum içerisindeki dağılımı bakımından gelir dağılımındaki eşitlikçi yapıyı sağlamak açısından önem arz etmektedir. İlk zamanlarda emeğin yetişkinler arasında eşit olarak dağıtıldığı yönünde bir düşünce oluşsa da, bu düşünce sonradan yapılan incelemelerde boşa çıkmıştır. Her ülkenin ekonomik sistemindeki farklılıklar işgücü taleplerini değiştirmektedir. Aynı zamanda, bir ekonomik yapı içerisinde arzı tayin eden tek faktör ücret değildir. Herhangi bir işin gerekleri veya o iş için gerekli olan yeteneği elde etmenin zahmetli olması gibi faktörlerde emeğin arzı üzerinde etkide bulunan faktörlerdir. Söz konusu faktörler

dolayısı ile emeğin ücretlerinin farklılık göstermesi de tabii bir durumdur (Şerbetçi, 2015: 98).

Emeğin farklı ücretlendirilmesinin en temel nedeni, kişinin eğitim seviyesi ve yeteneklerindeki farklılıklardır. İkinci Dünya Savaş'ından sonra yapılan araştırmalara göre işgücünün farklı niteliklere sahip olması işgücünün üretime olan katkısında farklılıklar meydana getirmiştir. Artık genel kanı işgücünün homojen bir yapıdan ziyade heterojen bir yapıda olduğudur. İşgücünün heterojen bir yapıda olduğunu ileri süren Beşeri Sermaye Teorisine göre bir bireyin eğitim seviyesi ile verimlilik seviyesi arasında doğrudan bir ilişki mevcuttur. Eğitimin işgücü tercihinde öneminin anlaşılması teoriler, çalışmalar vasıtasıyla anlaşılınca emeğin dağılımında ve ücretlendirilmesinde farklılıklar oluşmaya başlamıştır. Artık işgücü piyasası vasıflı, yarı vasıflı ve vasıfsız olarak ayrılmıştır (Uyanık vd., 2015: 16).

1.5.5. Eğitim Düzeyi

Bireyin sahip olduğu eğitim seviyesi küresel anlamda gelir dağılımını etkileyen en önemli faktörlerdendir. Eğitim sayesinde bireyler gelir dağılımlarındaki dengesizlikleri gidermek için imkân sahibi olabilir. Kişilerin gelir seviyesinin arttırması sahip oldukları bilgi, beceri ve yeteneklerine bağlıdır. Eğitim sisteminde oluşturulacak fırsat eşitliği ülkelerde vasıfsız veya düşük gelirli grupların niteliklerini arttırmalarına olanak sağladığı için gelir dağılımı adaleti için hayati bir öneme sahiptir.

İşgücünün yeteneklerini ve niteliklerini arttırabilmesi amacıyla yaygın ve örgün eğitim kurumlarında mesleki veya teknik eğitim alması ülkedeki gelir dağılımı ile yakın ilişki içerisindedir. Eğitimin işgücü piyasayı ile ilişkilendirilmesinde, eğitim ile istihdam kuruluşlarının yapılandırılmasında vasıflı personel temin etmek isteyen kurum ve kuruluşların çoğalması yatmaktadır. İşgücünün niteliğinin arttırılmasında eğitimin öneminin göz ardı edilmesi mevcut dünya sisteminde imkânsız hale gelmiştir (DPT, 2001: 64).

1980'li yıllarda yaşanan gelişmeler ile beraber eğitim ile gelir dağılımı arasında ciddi bir ilişki kurulmaya başlanmıştır. 1980'li yıllar ile beraber iletişim ve bilgi teknolojilerinde yaşanan devrim niteliğindeki gelişmeler, üretim sistemlerinin teknolojiye ve bilgiye bağlı olduğunun anlaşılması eğitim konusunda yeni bir dönemin başladığını işaret etmiştir. Küreselleşme sürecinde ulusal üretim mekanizmaları yerine

uluslararası üretim sistemlerinin kurulmaya başlanması, işbölümü ve uzmanlaşmaya giderek daha fazla önem verilmesi, eğitim sisteminin önemini ortaya koymuş hatta eğitimden beklenen faydada değişiklikler ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde eğitimin ekonomik yönüne daha çok dikkat çekilmiş ve eğitimin gelir dağılımını iyileştirme işlevine sahip olduğu anlaşılmıştır (Karacan, 2017: 57-58).

Eğitimin gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltmada bir politika aracı olarak kabul edilmesine rağmen eğitim ile fırsat eşitliği sağlanamamaktadır. Çünkü eğitim için yüksek gelir seviyesine sahip olmak gerekir. Günümüzde söz konusu durumu önlemek için devletler tarafından örgün ve ücretsiz eğitim kurumları faaliyette bulunsalar da eğitimin özel ve maddiyatı daha fazla gerektiren bir konu olduğu kabul görmektedir. Çünkü sadece eğitim almak önemli değildir, aynı zamanda alınan eğitimin niteliği de önemlidir. Özellikle azgelişmiş ülkelerde eğitimin kişiye getirmesi beklenen özel getiri miktarı, kişinin eğitime harcadığı masraftan çok daha aşağıda kalmaktadır. Bu durum söz konusu faydanın yetersiz kalması sonucunu doğurduğu için eğitime gereken önem verilmemeye başlanmıştır (Özdağ, 2009: 36). Her ne kadar azgelişmiş ve gelişmemiş ülkelerde eğitim sonucunda alınan fayda farklılaşsa da ülkelerin gelişmesinde eğitim oldukça önemlidir.

1.5.6. Nüfus Yapısı ve Nüfus Politikası

Bir ülke nüfusunun sayısı, coğrafi olarak dağılımı ve genel yapısı ile o ülkenin eğitim, sağlık vb. kamu politikaları arasında doğrudan ilişki bulunmaktadır. Ülkeler nüfus sistemlerine göre verdikleri kamu hizmetlerinin miktarlarını veya niteliklerini ayarlarlar. Bunun yanında ülkedeki hanelerin büyüklüğü de gelir dağılımı üzerinde etkili olmaktadır. Gelişmiş ülkelere bakıldığında, bu ülkelerde tek başına yaşayan kişilerin, hanelerin sayısı giderek artmaktadır. Gelişmiş ülkelerin hane büyüklükleri azalırken hanelerin sayısının artması ölçeğe göre artan getirinin azalmasına, ölçeğin artan getirisinin azalması ise, ülke genelinde gelir dağılımı sisteminin bozulmasına neden olacaktır (Canbey Özgüler, 2014: 66).

Ülke nüfusunun yaş yapısı da oldukça önemlidir. Çünkü bir ülkenin nüfusunda çalışabilecek nüfus olan işgücü veya aktif nüfus miktarı ülkelerin gelişmişlik seviyesi ve gelir dağılımı açısından önemlidir. Eğer ülke genç nüfus oranının fazla olduğu bir ülke ise, milli gelirin oluşması için daha çok kişi çalışacak ve söz konusu kişiler milli geliri daha

yüksek rakamlara taşıyabileceklerdir. Ülkede oluşturulan milli gelir miktarı ne kadar yüksek olursa, devletin vatandaşlarına gelir dağılımı vb. konularda imkân sağlama ihtimalide yükselmektedir. Bu sebeple ülkelerin 15-65 yaş arası nüfusu ülkenin milli gelirini oluşturmada oldukça önemli bir konuma sahip olduğu için bu kesimin olabildiğince fazla olması istenir (Şerbetçi, 2015: 98).

Genç nüfus oranının yüksek olması her ne kadar istenen bir durum olsa da, ülkenin nüfus yapısına göre nüfus politikasını belirlemesi oldukça önemlidir. Çünkü genç nüfus oranını arttırmak amacıyla ülkede nüfus artışını destekleyici politikalar sonucunda, nüfusun düzensiz ve beklenmeyen şekilde artması işsizlik sorununu kalıcılaştırmakta, ülkede çalışan kişilerin ücretlerinde azalmalara, kamu hizmetlerinin aksamasına yol açmakta, ülke içerisinde göçler meydana getirebilmektedir (Uyanık vd., 2015: 20-21).

Gelişmiş ülkeler incelendiğinde ise, nüfusun genelinde gelir dağılımı eşitsizliğinin düşük olduğu görülmektedir. Bunun nedenlerinden biri ülkenin nüfus artış hızının milli gelirin artış hızından daha düşük seviyede gerçekleşmesidir. Yani ülkenin nüfusunun milli gelir ile oranına bakarak büyüme hızını ayarlamak gelir dağılımında adaleti sağlama açısından önemli bir konudur. Aksi takdirde ülkede oluşan milli gelir nüfusun tamamına yetecek kadar olmayabilir.

1.5.7. Diğer Faktörler

Gelir dağılımını etkileyen diğer faktörler arasında küreselleşme, maliye politikası, kayıtdışı ekonomi ve göç bulunmaktadır.

Küreselleşme ile birlikte ülkeler birbiriyle daha entegre hale gelmeye başlamış, ülkeler arasındaki sosyal, siyasal ve ekonomik ilişkiler kalkmaya başlamıştır. Küreselleşme özellikle yoksul kesimin yoksulluğunu gidermede bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Küreselleşme süreci iyi yönetilirse milyonlarca yoksul akışkanlık kazanan ekonomik faktörlerden, kolay servet oluşumundan ve paranın kolaylıkla yer değiştirmesinden faydalanarak gelir seviyelerini arttırabilir (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, 2009:28). Küreselleşme sürecinin gelir dağılımı üzerindeki bir diğer etkisi de üretim tarz ve yöntemlerini etkilemesidir.

1980’li yıllarda daha çok etkili olan küreselleşme süreci ile beraber büyüme ve kalkınmanın sadece gelişmiş ülkelerde değil, neoliberal politikalar uygulayan gelişmekte olan ülkelere de etkili olması sonucunda bu ülkelere ekonomik büyüme ve kalkınma yoluyla gelir dağılımında adaletin kendiliğinden sağlanıp yoksulluğun azalacağı ifade edilmiştir (Akın ve Aytun, 2018: 58). Yaşanan gelişmeler sonucunda üretim sistemlerinin değişmesi bazı kesimlerde işsizlik ve eşitsiz gelir dağılımına neden olmuştur (Davis ve Haltiwager, 1991: 820-821).

Maliye politikası; vergiler ve kamu harcamaları yoluyla gelir dağılımını etkileyen maliye politikasında, vergi oranlarının arttırılması veya azaltılması kişilerin gelirleri üzerinde doğrudan etki sahiptir. Aynı şekilde ücretsiz eğitim, sağlık, transfer harcamaları gibi yoksul kesimin faydalandığı kamu harcamalarının azalması gelir dağılımını doğrudan etkilemektedir. Vergi oranları düzenlenirken, düşük gelirli kişilerin gelirleri üzerinden daha az vergi alan ve daha yüksek gelirli bireylerin gelirleri üzerinden yüksek oranda vergi alan artan oranlı vergi uygulanması, gelir dağılımında adaletli sistemin oluşması açısından önemlidir. Devletin yapacağı transfer harcamaları da yoksul kesimin gelirini arttırıcı nitelikte olmalıdır. Vergilendirme ve transfer harcamaları gibi yollarla gelir dağılımında adalet sağlanabilir (Karacan, 2017: 54).

Kayıt dışı ekonomi; bir ülkede kayıt dışı ekonomik yapının var olması demek ekonomideki etkinliğin, verimliliğin düşmesi demektir. Kayıt dışı ekonomi, oluşturacağı sosyal ve siyasal sorunların yanında, ülkede vergilendirilemeyen bir alanın bulunması nedeni ile elde edilebilecek kamu gelirlerinin de azalmasına neden olur. Kayıt dışı ekonomide faaliyet gösterenler ile benzer ekonomik faaliyet alanında bulunanlar arasında etkin bir rekabetin oluşmasının engellenmesi, rekabetçi piyasayı olumsuz yönde etkiler ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler artar (Şerbetçi, 2015: 100).

Göç; gelir eşitsizliğinin en temel nedenlerinden birisi olarak kabul edilen göçler, hem göç veren hem de göç alan yerlerde gelir dağılımında eşitsizlikler meydana getirebilmektedir. Ülke içerisinde göç alan veya göç veren yerlerde sadece ekonomik değil, sosyal ve siyasal sorunların görülmesine de neden olabilmektedir. Göç alan bölgelerde, gelirlerin azalması şeklinde bir olumsuzluk ortaya çıkarken, göç veren yerde ise eskiye oranla gelirlerin artması durumu görülmektedir. Ülke içerisinde görülecek göçlerin en önemli nedeni olarak tarımdan sanayiye geçiş gösterilmektedir. Daha fazla gelir sağlamak amacıyla göç etmeye çalışan kişiler veya haneler, daha fazla

gelir elde ederler ama daha fazla da gidere katlanmış olurlar. Söz konusu göç hareketlerinin tamamı beraberinde gelir eşitsizliğini getirir (Acar, 2015: 49-50).

1.6. Gelir Dağılımı Politikasının Amaçları

Gelir dağılımı ister az gelişmiş isterse de gelişmiş bir ekonomiye sahip olsun bütün ülkelerin dikkat etmesi gereken konuların başında gelmektedir. Gelir dağılımındaki adalet bir devletin makro ve mikro anlamda sağlaması gereken temel hedefler arasındadır. Bir ülkenin gelir dağılımındaki eşitsizliğin belli bir seviyeye kadar olması normal karşılanabilecek bir durum iken, eşitsizliğin aşırı seviyelere ulaşması halinde toplumsal, siyasal ve ekonomik anlamda anlaşmazlıklar hatta çatışmaların ortaya çıkabilmesi mümkündür.

Devletin ekonomiye müdahalesine karşı olan klasik liberalizm İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerini ortadan kaldıramayınca krizlerin etkisini azaltmak için devletin müdahalesi ile yeni ekonomik yapı oluşmuştur. Devletler ekonominin kriz dönemlerinde, konjonktürel ekonomik dalgaların olduğu dönemlerde, ciddi çatışmaların ve eşitsizliklerin olduğu dönemlerde, ekonomiye müdahale ederek kriz ortamlarını sona erdirmeye çalışmışlardır. Bir ülke öncelikli olarak gelir dağılımındaki adaletin piyasa koşullarında kendiliğinden sağlanması gerektiğini düşünür ve bu nedenle de piyasanın işleyişine herhangi bir müdahalede bulunmamaya özen gösterir. Ama gelir dağılımına müdahale etmenin veya gelir dağılımı konusunda bir düzenleme yapılıp yapılmaması gerekliliği konusu bir tartışma haline gelmiştir. Çünkü gelir dağılımında adaletin her ne kadar sağlandığı kabul edilse de özellikle küreselleşme sonrasında gelişmiş ülkelerde bile gelir dağılımındaki adaletsizlikler görülmeye başlanmıştır.

Toplumsal olarak barışın sağlanabilmesi, refah devleti uygulamasının ve iktisadi anlamda kalkınmanın temel ön şartı olarak kabul edilir. Bu ön şartı gerçekleştirebilmek amacıyla devletler gelir dağılımında adaleti sağlama arayışı içerisine girmiştir. Devletin herhangi bir müdahalesi olmadan piyasa koşullarında belirlenen gelir dağılımı olarak bilinen birincil gelir dağılımının eşitsiz sonuçlarını ortadan kaldırabilmek amacıyla politika yapıcılar ve devlet yöneticilerinin müdahalesi sonucu gelirin yeniden dağıtılmasının planlanması olan ikincil gelir dağılımı ortaya çıkmıştır. Ama adil gelir dağılımının nasıl olması konusunda net bir fikir söz konusu değildir. Çünkü gelir dağılımındaki adalet sübjektif bir kavramdır (Rakıcı, 2008: 42).

Gelir dağılımında adaletin nasıl sağlanacağı, gelir dağılımındaki eşitsizlikleri gidermek için devletlerin nasıl politika izleyeceği, gelir dağılımında eşit paylaşım yaklaşmak amacıyla hangi politikaların uygulanması gerektiği, gelir dağılımında adaleti sağlayarak hangi amaçların hedeflendiği gibi birçok soru vardır. Konunun araştırılmasının, eşitsizliğin hangi faktörler göre nasıl ortaya konulacağının ve eşitsizliği gidermede ne kadar başarılı olduğunu görmenin bu kadar zor ve toplumdan topluma, kişiden kişiye değişmesinden dolayı bu konuda temel amaçlar ilkeler halinde belirlenmiştir (Canbey Özgüler, 2014: 69).

Gelir dağılımı politikasının temel ilkeleri şunlardır:

- İhtiyaç ilkesi
- Çalışma ilkesi
- Eşitlik ilkesi
- Herkese eşit muamele ilkesi
- Gelir farklılıklarının üst seviyede sınıflandırılması ilkesi
- Asgari yaşam seviyesinde asgari gelir hakkı ilkesidir.

İhtiyaç İlkesi: Toplumda oluşan milli gelirin kişiler arasında ihtiyaçlar doğrultusunda dağıtılması gerektiğini ifade eden bir ilkedir (Canbey Özgüler, 2014: 71). Gelir dağılımındaki adaletsizlikleri düzenleyici ilke olarak kabul edilen bu ilke, devletin memurlarına yatırdığı maaşları eşit olarak dağıtmasında ve asgari ücretin belli bir seviyede belirlenip herkesin aynı oranda maaş almasında karşımıza çıkmaktadır.

Esas olarak sosyal ve dini görüşler esas alınarak Orta Çağ'da meydana getirilmiş olan ihtiyaç ilkesine göre, kişilerin ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini sağlamak en önemli etkidir. Kişilerin kazançlarını insan haysiyetine, onuruna yarışır bir asgari seviyede tutmak ilkenin temel amacıdır (Uyanık vd., 2015: 35).

Toplum içerisinde ihtiyaçlarını karşılayamayan kişilerin sayısının belli bir oranı aşması durumunda toplumsal kargaşanın önüne geçebilmek amacıyla kurulan bu ilke sayesinde herkes kendi ihtiyaçlarını minimum seviyede karşılayabilecek bir gelire kavuşmuştur. Devletin tüm vatandaşlarına bu hakkı sağlaması devletin bekası ve toplumdaki barış ortamının sürdürülebilmesi için hayati bir öneme sahiptir. Gelir dağılımı politikalarında üzerinde önemle durulması gereken ilkelerin başında gelmektedir.

Çalışma İlkesi: Kişilerin verdikleri emekleri karşısında, verimlilik seviyelerine göre gelirden pay almasını sağlayan ilke ile herkesin çalışarak gelir elde etmeyi garanti altına almıştır. Özellikle kişisel gelir dağılımında adaleti sağlamada bu ilkenin payı büyüktür. Çünkü kişilerin gelirden aldıkları payı belirlerken yetenekleri, çabaları ve diğer özellikleri dikkate alınmaktadır (Gül, 2016: 16).

Eşitlik İlkesi: Gelirin kişilerin mevcut emekleri doğrultusunda, kişiler arasında sınıfsal veya ekonomik bakımdan farklılık oluşturmayacak şekilde, ülkenin genelinde herkesin maddi, sosyal ve ekonomik durumlarını da dikkate alarak eşit bir şekilde yapılmasını hedefleyen bir ilkedir.

Toplumda gelir dağılımını adaletli bir hale getirebilmek amacıyla, en başta üretim mekanizmalarına dokunmamak şartıyla yapılması gerekenler şunlardır: İlk olarak kişisel gelir dağılımını adaletli hale getirilmelidir. İkinci olarak fonksiyonel anlamda yapılan gelir dağılımı mekanizması organik olacak şekilde değiştirmektedir. Son olarak da gelir dağılımını ve bu dağılımda oluşacak adaletsizlikleri iktisat dışı faktörler vasıtasıyla telafi etmektir (Uyanık vd., 2015: 32).

Herkese Eşit Muamele İlkesi: Devletler gelir dağılımını toplum içerisinde herkesin insan onuruna yaraşır bir şekilde yaşamasını sağlayacak şekilde olmasını gözeterek düzenlerler. Toplum içerisinde eşitsizliğe maruz kalan kesimin kim olduğuna bakmadan söz konusu kesimi destekleyici politikalar yapmaya çalışırlar. Devletlerin yaptıkları bu eylemler toplum içerisinde herkesin huzur içerisinde yaşaması açısından önemlidir.

Herkese eşit muamele ilkesi hiçbir ırk, dil, din ve toplumsal sınıf ayrımı güdülmeksizin toplumda gelir dağılımında ayrıcalık yapılmaması gerektiğini ifade eder. Bu ilke genel olarak çoğu ülkede güvence altına alınmış bir ilkedir (Canbey Özgüler, 2014: 71).

Gelir Farklılıklarının Üst Seviyede Sınıflandırılması İlkesi: Toplum içerisindeki huzursuzlukların önlenmesi, toplumsal barışın sağlanması ve kişiler arasındaki farklılıkların sıfıra indirilmesi amacıyla gelir dağılımının sosyal yönünü ortaya çıkaran bir ilkedir. Devletler gelir dağılımındaki adaleti her ne kadar sağlamaya çalışsa da kişiler arasında bir farklılığın olacağı kaçınılmaz bir gerçektir. Ama bireylerin gelir dağılımından elde ettikleri payları arasındaki farkı belli bir düzeyde sağlamaya

alışan bir ilkedir. Burada tartışma konusu kişiler arasındaki gelir eşitsizliği düzeyinin seviyesini belirlemektir (Gl, 2016: 16).

Asgari Yaşam Seviyesinde Asgari Gelir Hakkı İlkesi: Tüm ülkelerin ilk hedefinde bu ilke bulunmaktadır. Her ülkenin ilk hedefi olarak kabul edilmesinden dolayı devletlerin neredeyse tamamının anayasalarında yer alan bir ilkedir. Asgari gelir hakkı ilkesine göre, bireylerin hangi sınıfta olursa olsun, ne kadar çalışsa çalışsın toplum içerisinde kişinin yaşayabilmesi için belirlenen bir sınırdaki gelirden pay hakkı olmasını ifade eder.

Dünyada Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkması ile beraber özellikle işçiler çok zor şartlarda yaşamakta ve çalışmakta iken, işçilerin söz konusu zor şartlarını iyileştirmede etkili olmuş bir ilkedir. Bu ilke sayesinde sanayileşmeyi başarmış ülkelerde işçilerin koşulları iyileştirilmiştir (Canbey zgler, 2014: 71).

1.7. Yoksulluk Tanımlamaları

Yoksulluk, insan onuruna yakışır yaşam biçimini ortadan kaldıran ekonomik veya toplumsal bir sorun olarak kabul edilmektedir. Bir toplumda yoksulluk sorununun boyutunun ortaya konulması ve yoksulluğu meydana getiren faktörlerin belirlenmesi toplumsal, ekonomik veya siyasal anlamda ortaya çıkması muhtemel sorunların önlenmesi açısından önemlidir (Sarıkoca ve Daşlı, 2016: 1298). Çünkü yoksulluk sorunu ile karşı karşıya kalan kişiler, kendilerini dışlanmış ve çaresiz hissettikleri için diğer kişilerle anlaşmazlıklar yaşayabilirler.

Geçmiş yıllarda özellikle gelişmiş ülkeler ekonomik büyüme ve kalkınmanın gelir dağılımındaki adaleti sağlayarak, yoksulluk sorununun kendiliğinden ortadan kalkacağını düşünmüşlerdir. Bu lkeler yoksulluk sorunu geri kalmış ülkelerin sorunu olarak görmüş ve yoksulluğu önlemeye yönelik doğrudan politika oluşturmamışlardır. Ama ilerleyen zamanlarda her ne kadar ekonomik faaliyetlerin yoğunlaşmasında artış olsa da yoksulluk sorununda herhangi bir azalış yaşanmamıştır. Bu durum sonucunda küresel ölçekte yoksulluk sorununun azaltılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. WB, UNDP, DSÖ, IMF, UNICEF gibi küresel ölçekte faaliyette bulunan kuruluşlar yoksulluk sorunu azaltmak hatta ortadan kaldırmak amacıyla girişimlerde bulunmuşlardır. Dünya üzerinde varlığını sürdürmüş olan bütün devletler, kuruluşlar yoksulluk sorununa yönelik politikalar, stratejiler belirlemişlerse de sorunu

ortadan kaldırabilecek bir çözüm bulamamışlardır. Geçmiş ile kıyaslandığında günümüzde ekonomik büyüme ve kalkınmanın arttığı ülkelerde bile yoksulluk sorununu ortadan kaldırmaya yetecek gelişmelerin yaşanmadığı görülmektedir.

Günümüzde yoksulluk konusunda iki temel eksen tartışma yaşanmaktadır. Bunlardan ilki, yoksulluk sorununu çözebilmek için yoksulluğu kavramlaştırma çalışmalarıdır. İkincisi ise, yoksulluğun kavramsallaştırılmasından ziyade yoksulluğu ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalardır. Özellikle yoksulluk sorununun küresel boyutta bir sorun olarak kabul edilmeye başlandığı 1990'lerden itibaren yoksulluk ile mücadele konusunda birçok çalışma yapılmıştır (Gündoğan ve Canbey Özgüler, 2013: 123).

Yoksulluk ile mücadelede başarılı olabilmek, sorunu kalıcı olarak çözebilmek için sorununun ne olduğu iyi bir şekilde bilinmelidir. Yoksulluk olgusunun tanımlanması, kişilerin, grupların yoksulluğa bakış açılarına, ülkenin sosyal, siyasi ve ekonomik yapısına göre farklı şekillerde olmaktadır. İktisat tarihinin başlangıcından itibaren varlığı kabul edilen yoksulluk sorunu, insan ihtiyaçlarının çeşitlenmesi ile daha belirgin bir şekilde hissedilmeye başlanmıştır. 1943 yılında Abraham Maslow tarafından ortaya konulan çalışmada insanların temel ihtiyaçları bir hiyerarşi vasıtasıyla gösterilmiştir. Bu ihtiyaçlar hiyerarşisinde insanın temel ihtiyaçları olarak bilinen gereksinimlerden birinin eksik olması, kişilerde yoksulluk olgusunun ortaya çıkması anlamını taşımaktadır (Saçlı, 2019: 3).

Genel olarak yoksulluk, milli gelirin düzensiz ve adil olmayan bir şekilde dağıtılmasına bağlı olarak bazı kesimlerin milli gelirden aldıkları payların azalması ve sonuç olarak bu kesimin temel gereksinimlerini karşılayacak gelirden mahrum kalması olarak tanımlanabilir (Özbek, 2011: 54).

Yoksulluğun bu şekilde genel anlamda tanımlamaları yapılabilir iken yoksulluk geniş ve dar anlamda da tanımlanabilmektedir. Dar anlamda yoksulluk, kişinin açlıktan ölmesini engelleyecek gelirinin olmaması ve karnını doyuramaması ve barınma ihtiyacını giderememesi olarak tanımlanır. Yoksulluğun geniş anlamdaki tanımlaması ise, bir bireyin başta gıda olmak üzere, barınma ve giyim gibi hayatı için gerekli temel ihtiyaçlarını karşılayamaması durumudur (Çalışır ve Bilen, 2013:323).

Kişinin ve yaşadığı hanenin özellikleri toplum ile kıyaslanarak yapılan başka bir tanımlamaya göre yoksulluk, toplumun genel refah düzeyi, ortalama yaşam standartları altında kalan bireyin veya hanesinin genel olarak durumudur. Dünya Bankası ise yoksulluğu, asgari olarak kabul edilen yaşam standartlarına erişilememe durumu olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlama maddi olarak kişinin üretim faktörlerine veya kaynaklara ulaşamadığını ve toplumun ortalama yaşam koşullarının altında kaldığını ifade eder (Karacan, 2017: 58-59).

Bir başka tanıma göre yoksulluk, kişinin içerisinde bulunduğu yokluk durumu veya kişinin gereksinimlerini karşılayamamasıdır. Yoksulluk oluşan toplam milli gelirden aldığı payın azlığı nedeniyle kişinin hayati önemdeki ihtiyaçlarını karşılayamamasıdır. Kişilerin ihtiyaç duydukları temel mal ve hizmetleri elde edecek gelirlerden mahrum kalması da yoksulluğun bir diğer tanımıdır (Topgül, 2013: 279).

Kişinin hayatını sürdürmek için hayati öneme sahip olan eğitim ve sağlık gibi ihtiyaçlarını karşılayacak araçlardan ve olanaklardan mahrum kalması sonucunda, kişinin yaşamında ortaya çıkan fiziki, psikolojik eksiklik yoksulluk olarak tanımlanır (Gündoğan ve Canbey Özgüler, 2013: 124).

Yoksulluk sorununa neden olan etmenler dikkate alındığında aşağıdaki faktörlerin yetersiz veya eksik kalması, kişilerin yoksul olarak kabul edilmesine neden olur:

- Maddi olanaklardan mahrumiyet,
- Zamanın yetersiz kalması,
- Fiziki anlamdaki yetersizlik,
- Kişinin toplumun koşullarından izole olması,
- Kaynaklara yetersiz katılım,
- Kirli bir çevre içerisinde bulunması,
- Temel ihtiyaçlara ulaşacak seviyede olmama,
- Sağlık, eğitim gibi temel kamusal hizmetlerin yetersiz olması,
- Gelir dağılımından aldığı payın yetersiz kalmasıdır.

1.8. Yoksulluk Sorununun Kaynakları

Yoksulluk sorunu da tıpkı diğer şeyler gibi zıddı ile varlığını gösterir. Bir ülkede, bölgede yoksulluğun varlığının anlaşılması zenginlerin veya zenginliklerin varlığı ile

gerçekleşir. Bir toplumun üretim yapamaması veya eksik üretim yapması tek başına yoksulluk kaynağı değildir. Aynı zamanda toplumda üretilen kaynakların veya gelirin toplumun genelinde adil ve yeterli şekilde dağıtılamaması da tek başına yoksulluğun nedeni değildir (Hatipler ve Aytaç, 2011: 9).

Yoksulluğun nedenleri bölgesel, ülkesel veya küresel olarak ayrılabilir. Bunun en temel nedeni ise, yoksulluğun nedenlerinin birden fazla olması ve süreç içerisinde yoksulluk anlayışlarının değişmesidir. Günümüzde ortaya konulan pek çok yoksulluk kaynağı geçmiş dönemler araştırıldığında incelenmemiştir. Bunun nedeni yoksulluk nedenlerinin kişiden kişiye, zamandan zamana, mekândan mekâna farklı şekillerde tanımlanmasıdır (Aras, 2009: 53).

Tarihsel süreç içerisinde yoksulluğa neden olan sebepleri açıklamak için farklı teoriler geliştirilmiştir. Bu teoriler yoksulluğun bir toplumda ortaya çıkışını ve yayılmasını açıklamak suretiyle yoksulluk sorununu çözmek için öneriler ileri sürmüşlerdir. Yoksulluk sorunun nedenleri ayrı ayrı saptanarak çözümlenmeye çalışılmıştır.

Klasikler toplumsal boyutlardaki yoksulluğun bireysel anlamdaki yoksulluk şekline dönüştürülmesi süreciyle ilgilenmişlerdir (DPT, 2001: 126). Klasik iktisadın önemli temsilcilerinden birisi olarak kabul edilen Marshall'ın geliştirdiği Azalan Verimler Kanunu'na göre ekonomiler belirli bir noktaya ulaştıktan sonra kar hadleri düşecek ve bunun sonucunda ekonomik durgunluk meydana gelecektir. Yani ekonomide ortaya çıkması muhtemel olan ekonomik durgunluk problemi yoksulluk sorununun ortaya çıkmasına neden olacaktır. Marx tarafından ileri sürülen görüşe göre yoksulluk, üretim faktörlerinden olan işçi sınıfının emeklerinin karşılığının verilmemesidir. Malthus ise, nüfusun geometrik olarak artarken gıda maddelerinin aritmetik olarak artması sonucunda artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamada yetersizliklerin yaşandığını ve aşırı nüfusun yoksulluğa neden olduğunu savunmuştur. Keynes, yoksulluğun nedeni olarak talep yetersizliğini ileri sürmüştür. Keynes'e göre ekonomide talep yetersizlikleri işsizliklere neden olacaktır. Toplum içerisinde işsiz sayısının artması da doğal olarak yoksulluk sorununun ortaya çıkması ile sonuçlanacaktır (Hatipler ve Aytaç, 2011: 9).

Yoksulluk sorununun kaynakları konusunda bu kadar farklı görüşün veya önerinin ortaya atılmasının nedeni konunun çok geniş bir yelpazeyi ilgilendirmesi şeklinde açıklanabilir. Yoksulluk sorunun kaynakları şu şekilde sıralanabilir (Özdemir, 2017: 94):

- Gelir dağılımının adaletsiz olması,
- Doğal afetler,
- Yüksek faiz ve rant uygulanması,
- Adaletsiz şekilde uygulanan vergi sistemi,
- Toplum içerisinde çalışamayacak kişilerin fazla olması,
- Talep yetersizliği,
- Kentleşme,
- Göç,
- Devlet teşviklerinin yetersizliği,
- Miras yoluyla elde edilen gelirler,
- Kişiler arasında yetenek farklılıkları,
- Eğitim sistemindeki yetersizlikler ve eşitsizlikler,
- Sağlık altyapısının yetersiz olması,
- Küreselleşme,
- Demografik nedenler,
- İşsizlik,
- Yoksulluk kültürünün benimsenmiş olması,
- İşçi sınıfının gelir dağılımından daha az pay alması,
- Toplumsal dışlanmalar,
- Alkolizm ve uyuşturucu bağımlılıkları,
- Boşanma ve toplumdaki aile yarılmaları,
- Kayıtdışı ekonomi gibi birçok kaynak gösterilebilir.

Ama bu faktörler arasında genel kabul görenler yoksulluk kültürü, demografik nedenler, enflasyon, küreselleşme, işsizlik, gelir dağılımı eşitsizliği ve eğitim şeklinde sıralanabilir.

1.8.1. Yoksulluk Kùltürü

Genel olarak yoksulluk kùltürü, sıkı çalışma, kişinin kendisine güveni ve başarı anlayışlarının karşıtı olarak kadercilik, aylaklık ile nitelendirilen ve nesilden nesile aktarımı olan bir kavramdır. Yoksulluk kùltürünün tanımlamasından da anlaşılacağı üzere bu kavram ekonomik faktörlerin etkili olmasından ziyade kişinin psikolojik durumunun etkili olduğu bir durumdur (Aksan, 2012: 14).

Yoksulluk kùltürü kavramı, ilk olarak ABD’li antropolog Oscar Lewis’in Meksika’da yürüttüğü kùltür araştırmaları sonucunda elde ettiğı izlenimleri sistemleştirmesi ile ortaya çıkmıştır. Yoksulluk kùltürü olarak tasnif edilen sistem, kendi çevresinde rasyonel olarak fark edinilebilen ve belirli ailelerde kuşaktan kuşağı aktarılabilen bir toplumsallaşma sürecinin varlığına işaret eden bir nevi yaşam tarzıdır. Yoksulluk kùltürünün bazı temel önemli bileşenleri bulunmaktadır. Düşük seviyede ücrete sahip olmak, insanların sürekli olarak geçim mücadelesi içerisinde olması, söz konusu kişilerin geleceğı yönelik olarak statülerinin artacağı beklentilerinin azalması, sık sık şiddete maruz olmaları vb. yoksulluk kùltürünün bileşenlerden bazılarıdır (Çalışır ve Bilen, 2013: 327-328).

Yoksulluk kùltürü olarak bilinen kavram aslında daha çok kentlerde ortaya çıkan kişinin kendisini toplumda dışlanmış hissetmesi, kapalı bir yaşam tarzının hüküm sürmesi gibi olumsuzlukların yaşanması ve sonraki nesillere aktarılmasıdır. Yoksulluk kùltürü, kuramsal bir bakış açısı olarak yoksulluk çalışmalarında ister teorik olsun isterse de deneysel olsun birçok çalışmada önemli bir yer tutmaktadır.

Yoksulluk kùltürünün etkili olduğu yerde bulunan kişiler çalışma karşıtıdırlar. Bu kişiler daha çok yardımlar bekleyerek yaşamlarını devam ettirmek isterler. Çünkü bu anlayışta olan kişiler, çalışma veya emek verme karşılığında kendi ihtiyaçlarının karşılanabileceğı düşüncesinden uzak bir anlayışa sahiplerdir. Toplum içerisinde bu düşünce içerisinde olan kişiler ekonomi üzerinde bir yük olarak görülür. Bu kişileri çalışma yaşamına dâhil etmek pek de mümkün olmadığı için milli gelirin oluşmasına herhangi bir katkıda bulunmazlarken, sosyal yardımlar gibi yollar ile milli gelirden pay elde etmeleri nedeniyle adaletsiz ortamın pekişmesine neden olurlar.

1.8.2. Demografik Faktörler

Ülkede oluşabilecek yoksulluğun en önemli kaynaklarından bir diğeri, demografik nedenlerdir. Ülkedeki nüfus baskısı, hanehalklarının tür ve özellikleri, göç etmeni, ayrımcılık seviyesi gibi birçok faktör ülkedeki yoksulluk sorununu oluşturan etmenler arasındadır. Yoksulluk sorunu genelde yüksek doğum oranları ve hızlı nüfus artışı ile yakından ilişkilidir. Bu durum özellikle gelişmemiş veya azgelişmiş ülkelerde ciddi bir problem olarak varlığını sürdürmektedir (Yaşar ve Taşar, 2019: 123-124).

Bir ülkenin nüfusu ile eğitim ve sağlık gibi pek çok kamusal hizmetlerin sağlanması arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. Ülke nüfusunun fazla olması bu tarz hizmetlerin yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Çünkü bir ülkede milli gelir seviyesindeki artış ile ülkenin nüfusu arasında ciddi bir ilişki bulunmaktadır. Ülke nüfusundaki artış oranı ülkenin gelişme seviyesindeki artış oranından daha fazla olursa ülkede bazı hizmetlerin yerine getirilmesinde aksaklıkların meydana gelmesi muhtemeldir.

Yoksulluk sorunu ile nüfus arasında ilişki kuran iktisatçılardan birisi hiç kuşkusuz Malthus'dur. Malthus'un ortaya koyduğu anlayış genel anlamda büyüme ile nüfus arasındaki ilişkiyi açıklamak için ortaya konulsa da konunun anlaşılması için iyi bir örnek teşkil etmektedir. Nüfus teorisine göre, nüfus geometrik olarak artarken, büyüme hızı aritmetik olarak artar. Bu da ülkenin ekonomik ve sosyal yapısını olumsuz olarak etkiler. Nüfus artış hızından daha az büyüyen ülke toplam nüfusa yetebilecek kadar ürün oluşturmada yetersiz kalabilir. Nüfusun büyük bir bölümü gıda ihtiyacını karşılama noktasında ve birçok hizmetten faydalanma açısından eşitsizliğe tabi olacağı için bu şekilde yoksulluk sorununun ortaya çıkması muhtemeldir.

Nüfus miktarının yanında etkili olan bir diğeri önemli faktör ise, ülkede bulunan hanehalkı büyüklüğüdür. Özellikle gelişmiş ülkelerde tek kişilerin yaşadığı hane sayısı ciddi orandadır. Yalnız yaşayan kişi sayısının artması hane büyüklüğünü azaltırken diğer taraftan da ölçeğe göre artan getiri oranının azalmasına neden olmaktadır. Bu durum söz konusu ülkede gelir dağılımı konusunda adaletsizliklere neden olacak, sonuç olarak yoksulluk sorunu ortaya çıkacaktır (Canbey Özgüler, 2014: 66).

Demografik faktörler arasında kabul edilen ayrımcılık durumunun yoksulluk üzerindeki etkisi genel kabul gören bir varsayımdır. Toplum içerisinde bazı kişilerin,

kesimlerin diğer kişilere oranla ayrı bir statüde görülmesi bazı kesimlerin dışlanması ve yoksul kalması sorunu meydana getirebilecektir. Ayrımcılık durumunun ileri boyutlarda görülmesi toplum içerisinde sadece yoksulluk sorununun ortaya çıkmasında ve keskinleşmesinde etkili olmakla kalmayacak, aynı zamanda toplumsal ve siyasal anlamda çatışmaların ortaya çıkmasına da neden olacaktır.

Demografik faktörlerden yoksulluk üzerinde ciddi bir etkisi olan bir diğer konu göçtür. Göç ile yoksulluk arasındaki ilişki oldukça karmaşık durumdadır. Örneğin, yoksulların yaşadığı bir yerde yoksul kesimin toplumdaki diğer kesimlere kıyasla mekânsal olarak hareketlilikleri daha az olabilir. Bunun dışında farklı etnik grupların, işsizlerin vb. göç etme ihtimalleri değişiklik gösterir. Kişilerin göç etme nedenlerinin ve ihtimallerinin birbirinden farklı olması göç ile yoksulluk arasındaki ilişkinin açıklanmasını güçleştirir. Kırdan kente göçlerin arttığı bir ülkede, daha fazla imkân ve gelir elde etmek isteyen kişiler kentlere doğru göç ederler. Bu kişiler gittikleri yerlerde eski yaşam yerlerine göre daha fazla gelir elde edebilirler ama giderleri de artabilir. Sonuçta gittikleri yerde yoksulluklarını devam ettirme ihtimalleri de artabilir. Her göçün kişilere daha varlıklı bir yaşam getirme ihtimali düşüktür. Özellikle kırdan kente yoğun biçimde gerçekleşen göçlerde, kentlerdeki yaşam koşulları daha kötü hale gelebileceğinden burada yoksulluk oranlarının hızlı bir şekilde arttığı görülür (Aksan, 2012: 43-44).

Göç sonucunda, göç eden yoksul kimselerin ve göç edinilen yerlerin göç sonucunda yoksulluk ile ilişkisini kestirmek oldukça güçtür. Galler ve İngiltere’de gerçekleştirilen bir araştırmaya göre, yoksul kimselerin daha yüksek gelirli kişilere kıyasla daha az göç ettikleri ortaya konulmuştur (Aksan, 2012: 43-44). Bu araştırmadan da anlaşılacağı üzere her yoksul olan kesim göç etme zorunluluğunu hissetmemektedir.

1.8.3. Enflasyon

Enflasyon, mal ve hizmet fiyatlarının artmasına neden olduğu için ister yüksek gelirli olsun ister düşük gelirli olsun bütün kişileri etkileyen bir durumdur. Enflasyon istenmeyen bir ekonomik olgudur. Özellikle gıda fiyatları başta olmak üzere farklı mal ve hizmetlerin fiyatlarını arttırdığı için kişilerin reel gelirlerini düşürmekte, toplum içerisinde pek çok kişi bu durum sebebiyle temel gereksinimlerini karşılayamaz hale gelmektedir. Kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılamayacak gelire sahip olması da

yoksulluk oranlarını arttırmıştır (Şantaş, 2016: 13). Yüksek oranlarda gerçekleşen enflasyon yoksul kişilerin daha fazla yoksullaşmasına neden olurken, zenginlerin ise daha zengin olmasına neden olabilir.

Teorik olarak değerlendirme yapıldığında enflasyonist bir ortamda borç alan kişiler enflasyon nedeni ile avantajlı bir duruma geçerken, borç veren kişiler ise dezavantajlı duruma geçerler. Söz konusu durumdan anlaşılacağı üzere enflasyon sektörler içerisinde hatta sektörler arasında ciddi bir biçimde gelirin yeniden dağılımına neden olur. Ama reel durumda geçerli olacak şekilde, enflasyonist olumsuzluğun etkili olduğu bir yerde alternatif para bulmanın maliyeti faizlerden dolayı artmaktadır (Kabakçı Karadeniz, 2017: 165).

Enflasyonun kişiler üzerindeki olumsuz etkilerini minimuma indirmek için bazı yöntemler geliştirilmiştir. Bu yöntemler arasında en etkili olan beşeri sermaye sistemidir. Ama yoksul kişilerin daha az eğitilmiş olmaları nedeniyle, bu kişiler kendilerini enflasyona karşı daha zor koruyabilirler. Enflasyonist baskılara karşı koruma sağlayan yollardan bir diğeri de, tahvil ve hisse senetleri gibi finansal araçlardır. Tahvil, hisse senetleri gibi finansal araçlarla yatırım yapan kişiler daha üst düzeyde gelir sahibi olan kişiler olduğu için bu finansal araçlar enflasyondan daha az etkilenirler ama yoksul kesimin bu konuda pek şansı bulunmamaktadır (Kabaş, 2009: 71).

1.8.4. Küreselleşme

1980'li yıllardan itibaren dünya genelinde küreselleşme ile beraber, kapitalist üretim tarzları küresel ölçekte etkili olmaya başlamıştır. BM kaynaklarına, özellikle UNDP'ye göre yoksulluğun artmasının en önemli nedenlerinden birisi olarak küreselleşme kabul edilmiştir. 1985 ve sonrasında yoksulluğun küresel boyutta etkili olmaya başladığı iyice ortaya konulmuştur. Bu yıllardan sonra yoksulluk sorunu ilk kez uluslararası kurum ve kuruluşların dikkatini çekmiştir. Dünya Bankası ilk kez 1990 yılındaki raporunda yoksul sayılarını resmi olarak bildiren ülkelerin olduğunu açıklamış ve yoksul miktarının ilk ölçümlerde 6.7 milyar nüfuslu dünyada 1.3 milyar dolar olduğunu açıklamıştır (DPT, 2001: 127).

Kapitalist sistemin etkisiyle veya biçim değiştirmesi sonucu ortaya çıkan küreselleşme olgusu bir taraftan çok uluslu şirketleri ve diğer taraftan dünya piyasalarını şekillendirmeye başlamıştır. Bu sistem ile beraber çok uluslu yapıda olan şirketler ve

dünya piyasaları daha güçlü olmaya başlamış ve birinci dünya ülkeleri olarak bilinen ülkelerin kalkınmalarını hızlandırmış ama az gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerdeki yoksulluk sorununu arttırmıştır (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012: 88).

Kapitalist sistemde, küreselleşme süreci ile beraber sermaye yoğun teknolojinin hâkim olduğu üretim faaliyetleri merkeze yakın yerlerde faaliyet gösterirken, emek yoğun teknolojinin hâkim olduğu ekonomiler ise çevre ekonomilerde faaliyet gösterecek şekilde dağıtılmıştır. Dünya ekonomik yapısında etkili olan bu durum, bir taraftan emek yoğun alanlarda merkez alanlara doğru çok daha düşük ücretli emek kullanımına neden olurken ve bunun sonucunda merkezdeki sermaye birikimi hızlanırken, diğer taraftan da merkezde bulunan emek sektörlerinin sendikal güçlerinin kırılmasına neden olmuştur. Merkez ülkelerdeki sermaye sahiplerinin sendikal hareketleri önlemesi ve merkez ülkelerdeki sermaye birikiminin artması küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki olumsuz etkisini arttırmıştır (Saçlı, 2019: 9).

1.8.5. İşsizlik

Yoksulluk ve işsizlik sorunları birbirlerinin nedenini ve sonucunu oluşturur. Başka yollardan gelir elde etme imkânı olmayan işsiz kişiler yoksulluk sorunu ile karşı karşıya kalırlar. Artan işsizlik tüketimin azalmasına, tüketimin azalması da üretim düşmesine neden olacaktır. Azalan talebe paralel olarak daha önce faaliyette bulunan birçok işletme üretimini azaltacağından veya tamamen kapanacağından işsizlik sorunu ortaya çıkacaktır.

Yoksul kişilerin eksik istihdam veya işsizlik sorunlarıyla karşı karşıya kaldıkları görülür. Eksik istihdam veya işsizlik sorunlarının artması yoksulluğun ortaya çıkmasını kaçınılmaz hale getirir. Yoksulluk ile işsizlik sorunu arasındaki ilişki kişilerin yaş ortalamaları, eğitim seviyeleri, ücret seviyelerinin yetersiz olması gibi birçok faktöre bağlıdır. Bu sebeplerle işsiz kalan kişiler birikimlerinin de olmaması veya yetersiz olması nedeniyle yoksulluk sorunu ile karşı karşıya kalabilirler (Yaşar ve Taşar, 2019: 124).

Yoksulluk ile işsizlik arasındaki bağlantı, çalıştıkları halde yoksul olanlar, işsizler ve işgücüne katılamayanlar olarak farklı kategorilere ayrılarak değerlendirilmelidir. İşsizlik, yoksulluk sorunun oluşmasında önemli bir rol oynasa da tek başına yoksulluk problemini oluşturmaz. Çünkü özellikle çalışan kişiler bir yerde fazla olabilir hatta işsiz

sayısı sifıra yakın olabilir. Ama bu yerde çalışan kişilerin ücretlerinin çok düşük olması bu kişilerin yoksulluk sorunu yaşayacağı anlamına gelir. Düşük ücret politikalarının egemen olduğu yerlerde, yoksulluk oranları işsizlik oranlarıyla tamamıyla zıt şekilde çok yüksek oranlarda ortaya çıkar (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2013: 32).

1.8.6. Gelir Dağılımı Adaletsizliği

Dünya genelinde zengin ve yoksul kişilerin varlığı, ülkelerin mevcut üretim tarzlarının bir sonucu olarak kabul edilmektedir. Ancak herhangi bir ülkede zengin kişilerin sayısı toplum geneline göre az ve milli gelirden aldıkları payları fazla iken, yoksul kesimin sayısının toplumun geneline oranla çok olmasına rağmen milli gelirden aldıkları payları az ise, zengin ve yoksul arasında gelir adaletsizliğinden kaynaklanan bir sorun var demektir. Kapitalist üretim anlayışının hâkim olduğu ülkelerde milli gelirin adil bir şekilde paylaştırılması genel olarak imkânsız olarak görülmektedir. Kapitalist sistemde kişiler milli gelirden paylarını emeklerine göre değil de, sermayelerine göre aldıkları için gelir dağılımı sürekli zengin kişilerin lehine olacaktır. Bu durum var olan yoksulluk oranlarının giderek artmasına neden olmaktadır (Çalışkan, 2010: 102).

Gelir dağılımının adaletli olması denildiğinde, milli gelirden herkesin eşit pay alması kastedilmez ama tüm kesimlerin kendi gereksinimlerini karşılayacak gelire sahip olması ifade edilir. Bir toplumda eğer bireyler elde ettikleri gelirden kendi ihtiyaçlarını karşılayacak bir gelir seviyesine sahip değilse, söz konusu dağılımda adaletsizlikler mevcuttur. Bunun sonucunda toplumda yoksulluk sorunu hızlı bir şekilde artış gösterebilir.

Gelir dağılımındaki adaletsizliklerin tarihsel süreç içerisinde sürekli arttığı görülmektedir. 1960 yılında yapılan bir araştırma sonucunda, dünyada toplam nüfusun en zengin %20'lik dilimi ile en yoksul %20'lik dilimi karşılaştırıldığında, en zengin %20'lik dilim en yoksula oranla otuz kat daha fazla pay almaktadır. Ama 1978 yılında yapılan araştırmada aynı dilimlerin karşılaştırılması sonucunda, en zengin kesimin en fakir kesime göre gelir dağılımında yetmiş sekiz kat daha fazla pay kazandığı ortaya konulmuştur (DPT, 2001: 127).

1.8.7. Yetersiz Eğitim Seviyesi

Yetersiz eğitim seviyesi ile yoksulluk arasındaki ilişki incelendiğinde, aralarında döngüsel bir ilişkinin olduğu, aslında birbirinin nedenini ve sonucunu meydana getirdiği görülmektedir. Eğitimsizliğin yoksulluğa neden olduğu, aynı zamanda yoksulluğun da yetersiz eğitim olanaklarına neden olduğu görülmektedir (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012: 91).

Yoksulluk ile eğitim arasındaki ilişkinin bir diğer boyutu ise, kişilerin eğitim seviyeleri arttıkça yoksulluktan kurtulma ihtimalinin artacağına inanmalarındır. Bireylerin eğitim seviyeleri onların beşeri sermayelerinin artması anlamına gelmektedir. Beşeri sermaye oranının artması, kişinin kendisini kalifiyeli ve yetenekli bir kişiye dönüştürmesi iş bulma ihtimalini arttırmaktadır. Bunun yanında bireylerin eğitim seviyeleri onların verimliliklerinin artmasını da beraberinde getirir. Verimlilik seviyesi artan birey daha fazla gelir elde eder ve aynı zamanda milli gelir seviyesinin artmasına katkıda bulunur (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2013: 40).

Gelir seviyeleri yüksek olan kişiler veya aileler daha düşük gelir seviyesinde bulunan kişi ya da ailelere kıyasla daha çok eğitim harcaması yapma imkânına sahiplerdir. Varlıklı bir ailenin çocukları için daha farklı ve çok yönlü bir eğitim alması, bu kişilerin ileride daha fazla iş imkânına ve daha iyi koşullarda çalışmasına olanak tanımaktadır. Bu nedenle yüksek gelirli kişilerin yoksulluk sorunu ile karşılaşma ihtimalleri daha düşüktür (Kabakçı Karadeniz, 2017: 176).

1.9. Yoksulluk Türleri

Yoksulluk kavramının kapsamının geniş olması, yoksulluğun ne olduğunu tanımlamada birden çok bakış açısının olması, yoksul olan kişileri saptamada hangi kriterlere göre hareket edileceği konusunda farklı bakış açılarının olması gibi nedenlerden dolayı, yoksulluk kavramının farklı türleri bulunmaktadır. Bu çerçevede bu başlık altında mutlak-görelî, gelir-insani, kırsal-kentsel, objektif-sübjektif ve kronik yoksulluk kavramları açıklanmıştır.

1.9.1. Mutlak ve Göreli Yoksulluk

Mutlak yoksulluk, bir kişinin açlık sınırının altında yaşamını devam ettirmeye çalışmasına veya kişinin açlık sınırının altında kalmasına denir. Daha net ifadeyle, kişinin yaşamını devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu temel gereksinimlerini karşılayamama durumunu ifade eder. Kişi ister kendisinin isterse de hanesindeki herhangi birisinin ihtiyaçlarını karşılamayacak durumda ise mutlak yoksulluk yaşıyor demektir (Sarıkoca ve Daşlı, 2016: 1299). Kişilerin yaşam tarzları, yaşlarına göre günlük ihtiyaç duyacakları kalori miktarlarına göre mutlak yoksulluk sınırı farklı seviyelerde belirlenebilir. Bu faktörler ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye, kişiden kişiye farklılık gösterir. Söz konusu miktar en yoksul ülkeler için bir dolar seviyesinde belirlenirken, bazı ülkelerde iki dolar olarak değişiklik göstermektedir. Mutlak yoksulluk sınırı, ilk olarak kişinin asgari yaşam ihtiyaçlarını karşılayabilme seviyesi olarak değil, mutlak asgari refah seviyesini karşılayacak düzeyde belirlenmiştir (Aksan, 2012: 12).

Görelî yoksulluk ise, bir kişinin toplumsal bir varlık olmasından yola çıkarak gelir ve refahın dağılımındaki farklılığa dikkat çekmiştir. Yoksul kişilerin veya hanehalklarının yaşadığı toplumda mevcut olan koşullara göre, ortalama bir kişinin sahip olduğu gelir seviyeleri arasındaki farka göre tanımlanmaktadır. Kişinin geliri, bulunduğu toplumdaki kişilerin ortalama gelirinden daha aşağı seviyede olması durumunda görelî yoksul kabul edilir (Topgöl, 2013: 280).

1.9.2. Gelir Yoksulluğu ve İnsani Yoksulluk

UNDP'nin açıklamış olduğu beşeri kalkınma raporu içerisinde yer alan gelir yoksulluğu, kişinin bulunduğu toplumda gerekli olan asgari yaşam koşulları standartlarını yakalayabilmek amacıyla, kişilerin veya hanehalklarının ihtiyaç duyduğu temel gereksinimlerini karşılayabilecek seviyede, yeterli miktarda gelir elde edememesi durumunda karşılaştığı yoksulluk durumudur (Üzümcü ve Korkat, 2014: 139-140).

İnsani yoksulluk kavramı, yetersiz beslenme, iş olanaklarından yoksunluk, gelecekte korkma, yaşamın kısalığı, yetersiz eğitim imkânları, anne ve çocuk sağlığının önemsenmemesi ve yetersizliği, toplumsal anlamda özgürlüklerin yetersiz olması vb. şekillerde ortaya çıkan yoksulluk türüdür (Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2013: 23).

1.9.3. Kırsal ve Kentsel Yoksulluk

Kentsel ve kırsal anlamda yoksulluk ayrımında yoksulluğun türü, yerin coğrafî, ekonomik ve sosyal özelliklerine göre belirlenir. Kişilerin yaşadıkları yerlere göre farklı türlerde yoksulluk sorunlarına maruz kalması sonucunda kentsel ve kırsal yoksulluk türleri ortaya çıkmıştır (Taşar ve Taşar, 2019: 55). Bu ayrımда önemli olan nokta kentsel veya kırsal yoksulluğa neden olan faktörleri saptamaktır.

Tablo 1.4. Kırsal-Kentsel Yoksulluğun Nedenleri

Kentsel Yoksulluk	Kırsal Yoksulluk
• Kentlerde yetersiz barınma imkânlarının olması, • İstikrarsız ve yetersiz kaynak sahipliği, • Toplumun geneline yayılmış sosyal güvenlik mahrumiyetleri, • Altyapı konusundaki yetersizlikler, • Yoksul kesimin hukuk süreçlerinde yeterince korunmaması vb.	• Kırsal alanda karşılaşılan ikilikler, • İç çatışmalar ve siyasi anlamdaki istikrarsızlıklar, • Kaynak eksikliği, • Kötü yönetim şekillerinin mevcudiyeti, • Kırsal kesimi dışlamaya yönelik ekonomik ve sosyal politikalar, • Kırsal kesime yönelik projelerin yetersiz kalması vb.

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2013: 25-26.

1.9.4. Objektif ve Sübjektif Yoksulluk

Nesnel veya refah yaklaşımı olarak da tanımlanan objektif yoksulluk, kişilerin kalori miktarı, tüketim harcamaları veya gelir miktarları gibi somut göstergelere göre yoksulluk ölçümü yapmaktadır. Yoksulluğun bu türünde, bireyler farklı özelliklere göre kalori, gelir veya tüketim yaptıklarını ileri sürseler dahi önemli olan uzmanların buradaki kriterlerine göre yoksul kişileri saptamaktır (Karacan, 2017: 70). Bir kişinin günlük elde etmesi gereken gelir miktarı, gereksinim duyduğu kalori miktarı gibi herkes tarafından kolaylıkla ileri sürülebilen nesnel göstergelere göre yoksulluk tanımlaması yapmaktadır.

Sübjektif yoksulluk, bireylerin kişilik özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Sübjektif yaklaşımda, yoksulluk sınırı herkesin kendi özelliğine göre belirlendiği için genel kabul görmüş bir sınır saptamayı zorlaştırmaktadır (Aras, 2012: 38). Yoksulluğun sınırı kişinin kendi değer yargılarına, kendi fayda ölçütlerine göre farklılık gösterdiği için bir toplum içerisinde hatta bir hane içerisinde bile kişi kendini yoksul olarak

görürken, aynı toplum veya hane içerisindeki bir başka kişi kendisini elde ettiği faydayı yeterli gördüğü için yoksul olarak kabul etmemektedir.

1.9.5. Kronik Yoksulluk

Yoksulluğun bu türü daha çok zaman kavramı üzerinde durmaktadır. Kişinin herhangi bir gereksinimi belirli bir zaman dilimi boyunca karşılayamaması sonucunda kronik yoksulluk ortaya çıkar. Kişinin mutlak yoksulluğa göre belirlenen ihtiyaçlarının %1'ini belli bir süre boyunca karşılayamaması kronik yoksulluğun ortaya çıkmasına neden olur. Kronik yoksulluk temel gıda maddelerinin önemine vurgu yapmasının yanında, yoksulluğu temel insani ihtiyaçların uzun yıllar karşılanamaması durumu olarak açıklar (Şantaş, 2016: 10-11).

1.10. Yoksulluk Ölçümünde Kullanılan Yöntemler

Yoksulluk genel olarak yıllara ve ülkelere göre farklılık gösteren, her ülkenin kendi içerisinde farklı ölçütlere göre saptanan oldukça karmaşık bir konu olması nedeniyle yoksulluğun ölçümü de o kadar zordur. Yoksulluk konusunda bir ölçümün yapılabilmesi için, ilk olarak bu ölçümde kimlerin yoksul olarak belirlenmesi ve yoksulluk sınırını belirlemektir (Yaşar ve Taşar, 2019: 122).

Yoksul kişilerin belirlenmesinde kullanılan yöntemler ise şunlardır: Kafa Sayısı Endeksi, Yoksulluk Açığı Endeksi, Sen Endeksi, Foster-Greer-Thorbecke Endeksi'dir.

1.10.1. Kafa Sayısı Endeksi

Yoksul kişileri belirlemek amacıyla ilk yapılması gereken yoksulluk sınırını saptamaktır. Yoksulluk oranlarını saptamak adına geliştirilen en önemli yöntemlerden biri olan Kafa Sayısı Endeksi'ne göre, yoksulluk sınırı altında bulunan kişi veya hanehalkı sayısının, tüm toplum içerisindeki kişi veya hanehalkı sayısına oranlanması yoluyla elde edilir. Kafa Sayısı Endeksi yoksulluk oranı yanında, yoksul olan ve olmayan kişileri ortaya koyabilen ölçüm yöntemidir (Demirtürk vd., 2011: 41).

Kafa Sayısı Endeksi'ne göre yoksulluk oranının hesaplanması ise şu şekilde yapılır (Şantaş, 2016: 17):

$$H = Q / N$$

H = Kafa Sayısı endeksine göre yoksulluk oranı

Q = Yoksulluk sınırı altında yaşayan toplam nüfus

N = Belirlenen yerdeki toplam nüfus

Kafa Sayısı Endeksi, yoksulluk sınırı altında kalan kişilerin toplam nüfus içerisindeki yoğunlukları hakkında bilgi vermesi bakımından önemlidir. Ama söz konusu hesaplama yoksulluk sınırı altında bulunan kişilerin yoksulluk düzeylerini azaltmak, yoksulluk sınırının üzerine çıkartmak hakkında bilgi vermez.

1.10.2. Yoksulluk Açığı Endeksi

Kafa Sayısı Endeksi'nin yoksul kişiler arasındaki farklılıkları ve gelirlerindeki değişiklikleri göstermede yetersiz kalması sonucunda yeni endeks arayışları ortaya çıkmıştır. Bu amaçla geliştirilen yöntemlerden birisi Yoksulluk Açığı Endeksi'dir (Önder ve Şenses, 2008: 6-7).

Yoksulluk sorununun derinliğini ölçebilmek, toplumda oluşan yoksulluk oranının yoksulluk çizgisine olan duyarlılığını azaltabilmek amacıyla yoksul kişilerin gelirlerinin-tüketimlerinin yoksulluk çizgisine oranını gösteren Yoksulluk Açığı Endeksi'ne göre bir kişinin gelir açığı, yoksulluk çizgisi ile geliri arasındaki farka eşit olacak şekildedir. Ama burada önemli noktalardan bir tanesi de kişinin geliri belirlenen yoksulluk çizgisi üzerinde ise, gelir açığı negatif değer alınamaz bu yüzden sıfıra eşitlenir (Canbey Özgüler, 2014: 147).

1.10.3. Sen Endeksi

Sen Endeksi, yoksulluk açığı endeksinin yoksulluk ölçümündeki karşılaştığı eleştirileri de göz önüne alarak ortaya konulmuş bir endekstir. Sen Endeksi, yoksul kişi sayısının, yoksul kişilerin gelir seviyelerindeki değişimlere duyarlılık gösterip yoksulluk sınırını yeni koşullara göre ayarlar. Gelir açığı oranı ile kişi sayısı oranının birleşimine Gini katsayısının eklenmesiyle oluşan endeksin hesaplaması şu şekildedir (Şantaş, 2016: 17-18):

$$S = HI + H(1-I)G$$

S = Sen Endeksi Oranı

I = Gelir Açığı Oranı

G = Gini Sayısı Oranı

H = Kişi Sayısı Oranı

Sen Endeksi'nin yoksulluk ölçümüne en önemli katkısı, yoksul bir kişinin veya hanehalkının gelirinde herhangi bir düşüş meydana geldiğinde yoksulluk endeksinin bu düşüşe duyarlı bir şekilde artmasıdır. Aynı şekilde yoksul bir hanenin daha yüksek geliri olan yoksul bir haneye gelir transferi söz konusu olduğunda yoksulluk endeksi kendiliğinden artmaktadır (Güler Hazman, 2010: 139).

1.10.4. Foster – Greer – Thorbecke Endeksi

Yoksulluk sınırının belirlenmesinde kullanılan FGT Endeksi, yoksulluğun toplumdaki derinliğini, yoksulluk sorunu yaşayan alt gruplardaki değişiklikleri göstermesi nedeniyle sıkça tercih edilir (Önder ve Şenses, 2008: 6-7). Foster – Greer – Thorbecke tarafından 1984 yılında geliştirilen bu endekse göre bir yerde var olan toplam yoksullar kendi içerisinde farklı alt gruplara ayrılabilir. Her bir alt grubun toplam yoksul kesim içerisindeki oranı saptanarak, çözümler geliştirilmesini sağlar. Endeks aslında yoksul kişilerin sayılarının hesaplanmasının ötesinde, yoksulluğun toplumdaki derinliğini ve grupların yoksulluk oranı içerisindeki yoğunluğunu hesaplama açısından önemlidir (Kabaş, 2009: 24).

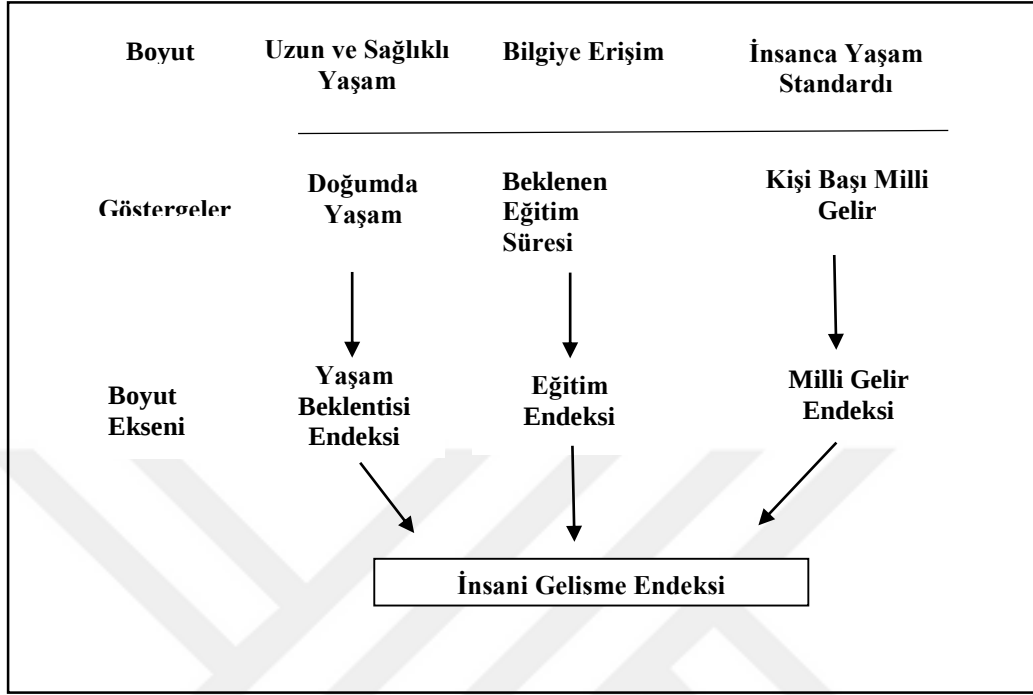
Foster – Greer – Thorbecke Endeksi'nin sahip olduğu özellikler şu şekilde sıralanabilir (Canbey Özgüler, 2014: 147):

- Her bir alt grubun yoksulluk oranlarını ayrı şekilde hesaplar.
- Yoksulluk tepkisi katsayısını içerir.
- Gelir dağılımına karşı duyarlıdır.
- Hoşnutsuzluk ölçütü ve yoksulluk sınırının belirler.

1.10.5. İnsani Gelişim ve İnsani Yoksulluk Endeksi

İGE endeksi yardımı ile insanların gelişim seviyeleri ölçülebilirken, İYE ile yoksulluk düzeyleri hesaplanabilir (Güler Hazman, 2010: 139). UNDP tarafından kullanılan HDI herhangi bir toplumda yoksulluk seviyesini ölçebilmek amacıyla kişilerin kültür seviyelerini, yaşam beklentilerini, eğitim durumlarını ve GSYH'nin söz konusu ülkede ne kadar satın alma gücü meydana getirdiğini belirtir. HPI ise, İGE içerisinde yer alan üç temel gösterge dikkate alınarak hesaplanan bir yoksulluk türüdür.

Bu göstergeler; kişilerin bilgi düzeyi, sağlık durumları ve uygun yaşam şartlarıdır (Küçükaksoy, 2009: 368). İGE'nin akış şeması ise şu şekildedir:

Kaynak: Zambak, 2017: 201-202.

Şekil 1.3. İnsani Gelişim Endeksi Akış Şeması

İKİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI

Gelir dağılımındaki eşitsizlikler ve yoksulluk Sanayi Devrimi sonrasında yaşanan gelişmeler ve sanayi kapitalizmin dünya genelinde hâkim olması ile beraber önem kazanmıştır. Sanayi Devrimi'nin ardından burjuva sınıfının kar oranları aşırı derecede yükselirken, orta sınıfta bulunan kişilerin ve ücretlilerin gelirlerinin yükselmemesi, hatta düşmesi gelir dağılımındaki adaletsizliklerin ve bunun sonucunda ciddi seviyelerdeki yoksulluğun ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Söz konusu durum endüstri toplumlarında şiddetli sorun ve kargaşaların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Çalışkan, 2010: 91). Çalışmanın bu bölümünde artan yoksulluk sorununu önlemek amacıyla geliştirilen yaklaşımlara ve ikincil gelir dağılımı politikasının yoksulluk üzerindeki etkisi incelenmiştir.

2.1. Yoksullukla Mücadelede Kullanılan Yöntemler

Yoksulluk sorunu ülkelerin gelişmişlik seviyeleri fark etmeksizin dünya genelinde en önemli sorunlardan birisi olarak kabul edilmektedir. İnsanlık tarihinin her döneminde varlığını koruyan yoksulluk sorununu önlemek amacıyla verilen mücadeleler tarihsel süreç içerisinde artarak devam etmiştir. Ülkelerin gelişmişlik seviyeleri ile artan yoksulluk sorununu önlemek amacıyla geliştirilen politikalar zaman içerisinde değişime uğramıştır. Küresel bir sorun haline gelen yoksulluk sorununu önlemek amacıyla ulusal ve uluslararası platformlarda faaliyette bulunulmaya başlanmıştır.

Günümüz ekonomik sistemi içerisinde yoksulluk sorunu ile mücadele edebilmek için pek çok çalışma ve girişim yapılmasına rağmen yoksulluk sorununu ortadan kaldıracak net ve etkili bir politika oluşturulamamıştır. Aslında yoksulluk sorunu tamamen ortadan kaldırılması mümkün olmayan bir problem olarak kabul edilmektedir. Yoksulluğun belirli bir düzeyin üzerine çıkması halinde ciddi problemlerin yaşanması kaçınılmazdır. Yoksulluk probleminin dinamik ve karmaşık olması nedeni ile sorunu çözmek için izlenecek politikalar da çok boyutlu olmak zorundadır. Ülkelerin içinde bulundukları sosyo-ekonomik ve siyasal koşullara göre yoksullukla mücadele politikaları geliştirilmelidir.

Yoksullukla mücadele amacıyla pek çok politika geliştirilmesine rağmen etkili sonuçlar doğuran iki yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar doğrudan ve dolaylı yaklaşımdır. Her iki yaklaşımın birbirlerinin alternatifi olmasından ziyade birbirinin tamamlayıcısı olduğunun kabul edilmesi, başarılı sonuçlara ulaşmak için her iki yaklaşımında birlikte uygulanması gerekmektedir (Yaşar ve Taşar, 2019: 133). Bu iki yaklaşım arasındaki temel farklılık doğrudan yaklaşım sonucunda ekonomide daha fazla tüketim ortaya çıkarken, dolaylı yaklaşımda ise daha fazla gelir meydana gelmektedir. Doğrudan yaklaşım gelirin adaletli paylaşımı üzerinde dururken, dolaylı yaklaşım gelir miktarının artırılması gerektiğini savunur (Önder ve Şenses, 2008: 1-2).

2.1.1. Dolaylı Yaklaşım

1950’li yıllarda pek çok kalkınma iktisatçısı tarafından ileri sürülen ve 1980’li yıllarda Neo-liberal iktisatçılar tarafından yeniden gündeme getirilen bu yaklaşım, devletlerin yoksullukla mücadelesinde önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Neo-liberal iktisatçılara göre ülkelerde altyapı yatırımları ve sanayileşme oranlarının artması ile beraber ekonomik büyüme hızları artacaktır. Ekonomik büyüme hızının artması sonucunda yoksulluk sorunu uzun vadede kendiliğinden ortadan kalkacaktır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2013: 115).

Dolaylı yaklaşımın en temel amacı, ülkede var olan kaynakları verimli ve etkin şekilde kullanarak kaynakların atıl kalmasını önlemektir. Mevcut kaynakların tamamının ekonomik yapı içerisine dâhil edilmesiyle büyüme oranları artacak ve ortaya çıkan yüksek hâsıla sonucunda yoksulluk sorunu azalacaktır. Çin’de, 1981-2000 yılları arasında büyüme hızının %8,5 olduğu dönemde yoksulluk oranının %50 seviyelerinden %8 seviyelerine düşmesi, yaklaşımın geçerliliğini kanıtlar.

Yaklaşımın uygulanabilmesi için birden çok politikanın birlikte hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu politikalar şunlardır (Gündoğan ve Canbey Özgüler, 2013: 133):

- Ekonomik büyüme politikası,
- Emek piyasasına dönük politikalar,
- Eğitim politikası,
- Fiyat istikrarını sağlayıcı politikalar,
- Gelir dağılımı politikası gibi makroekonomik politikalar.

2.1.2. Doğrudan Yaklaşım

Dolaylı yaklaşımdan farklı olarak politikaların doğrudan yoksulluğu önleme amacı taşıması gerektiğini savunan doğrudan yaklaşıma göre yoksulluk sorununu önlemek amacıyla uygulanacak politikalar aracı faaliyetler içermemelidir. Yoksul kesimin genel problemleri göz önüne alınarak politikalar belirlenmelidir. Yaklaşımın yoksul kesime yönelik uyguladığı politikalar şu şekilde sıralanabilir (Zanbak, 2017: 215-216):

- Negatif gelir vergisi uygulaması,
- Doğrudan gelir desteği,
- Sübvansiyonlar,
- Kamu sektörünün yaptığı şartlı veya şartsız transfer ödemeleri,
- Asgari ücret uygulaması,
- Yoksullara yönelik kredi uygulamaları,
- Yeniden gelir dağılımı politikası,
- Sosyal güvenlik ve yardım politikaları,
- Eğitim ve sağlık gibi temel kamu hizmetlerinin ücretsiz verilmesi politikalarıdır.

Serbest piyasa anlayışına göre, devletin kişiler ve sektörler arasındaki dağılıma müdahalede bulunması ekonomik yapıyı işlenemez hale getirmektedir. Bu nedenle doğrudan yaklaşımın yoksulluğu arttıracığını savunurlar. Doğrudan yaklaşıma göre, yoksulluk sorunu ile mücadelenin başarısının üç temel koşulu bulunmaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2013: 117-118):

- Birincisi, kamuoyunun yoksullukla mücadeleyi öncelikli bir hedef olarak belirlemesi ve buna yönelik politika izlemesi gerekmektedir.
- İkincisi, doğrudan yoksullukla mücadele kapsamına alınacak kişilerin ve grupların iyi belirlenmesi gerekmektedir.

- Son olarak, politikaların şeffaf olması ve bürokratik aksaklıklara maruz kalmayacak şekilde hızlı uygulanması gerekmektedir.

2.2. Küresel Ölçekte Gelir Dağılımı Düzenlemeleri ve Yoksulluk Sorunu

Dünyada hâkim olan kapitalist sisteme göre emek ve sermayenin serbest dolaşımı, devletin küçültülmesi ve küresel ekonomik yapının oluşturulması sonucunda zenginlik ve refah küresel boyutta yaygınlaşacaktır. Kapitalist sistemin en önemli savunucuları olan liberal ve neo-liberal iktisatçılar, serbest piyasa sisteminin yaygınlaşması ile piyasadaki aksaklıkların kendiliğinden son bulacağını, uzun vadede tüm kaynakların dünya geneline eşit dağıtılacağını ve yoksulluk sorununun ortadan kalkacağını ileri sürmüşlerdir. Tüm olumlu düşüncelere rağmen 1990'lı yıllara gelindiğinde, Neo-liberal politikaların küreselleşme ile birlikte yaygınlaşması sonucunda sosyal devlet anlayışının sekteye uğraması yoksullukla mücadele politikalarının hayata geçirilmesini zorlaştırmıştır. Bunun sonucunda birçok ülke sistemi sorgulamaya başlayınca, sistemin aktörleri uluslararası kuruluşlar vasıtasıyla problemlerle mücadele etmeye çalışmışlardır.

Uluslararası kuruluşlardan BM yoksullukla mücadelesini Bin Yıl Bildirisi ile daha net bir şekilde ortaya koymuştur. Birleşmiş Milletler yayınladığı bildiride, az gelişmiş ve gelişmiş ülkelerdeki gelir dağılımı adaletsizliğinin yoksulluk sorununu arttırdığını kabul edip, yoksulluğu insan hakları sorunu olarak değerlendirilmiştir. Birleşmiş Milletler, Genel Sekreterlik, İnsan Hakları Komisyonu ve alt komisyonlar yoluyla gelir dağılımı ve yoksulluk sorunuyla ilgili raporlar hazırlamaya başlamıştır. 1995 yılında düzenlenen Kopenhag Planı çerçevesinde, yoksulluk sorunun azaltılması için on yıl programını yayınlamıştır. Ama yoksulluk sorununa yönelik en önemli adım, 2000'li yıllarda devlet başkanlarının katılımıyla gerçekleşen Bin Yıl Zirvesi ile gerçekleştirmiştir. Toplantının yoksullukla mücadele açısından en önemli sonucu, BM'nin dünya genelinde mevcut olan yoksulluk sorununu yarıya indireceğini taahhüt etmesidir. Ayrıca BM her yıl kendisine üye olan devletlere kendi ülkelerinde yoksullukla mücadele edebilmelerini sağlamaları için bir milyar dolarlık yatırım gerçekleştirmeye başlamıştır (Karacan, 2017: 107-108).

BM 2000 yılı toplantısında, ülkelerin Bin Yıl Hedefleri'ne yaklaşma seviyelerini ölçmek amacıyla bazı göstergeler belirlemiştir. Bu göstergeler şunlardır (Şantaş, 2016: 35-36):

- Mutlak yoksulluğu ve açlığı yok etmek,
- Herkesin eğitim almasını sağlamak,
- Cinsiyet eşitliğini arttırmak ve kadınları güçlendirmek,
- Çocuk ölüm oranlarını azaltmak,
- Anne sağlığını iyileştirmek,
- Salgın hastalıklarla mücadele etmek,
- Çevresel sürdürülebilirlik,
- Kalkınmayı küresel olarak sağlamak.

Küresel ölçekte faaliyet gösteren bir diğer kuruluş olan Dünya Bankası, ülkelere sağladığı kredilerle gelir dağılımı adaletini amaçlayarak yoksulluğu önlemeye çalışmıştır. Dünya Bankası genel olarak sağladığı bu kredileri iki kurumu aracılığı ile vermektedir. Bu kurumlardan ilki, Uluslararası Kalkınma Birliği'dir. Dünyada bulunan en yoksul ülkeler ile gelişmekte olan ülkelere kredi ve hibe imkânları sunan kuruluştur. İkinci kuruluş ise, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'dır. Bu kurum ise, daha çok orta gelir seviyesine sahip olan ülkelere kredi ve hibe sağlamaktadır. Dünya Bankası bu programlar dışında 1990'lı yılların başında uygulamaya koyduğu "Sürdürülebilir Yoksulluğu Azaltma Stratejisi" ile yoksullukla mücadelesini ortaya koymaktadır. Dünya Bankası 2004 yılında uygulamaya koyduğu "Kalkınma Etkinliğinde" ise, yoksulluğun arttığı ve gelir dağılımı konusunda sıkıntıları bulunan ülkelere madencilik ve bankacılık gibi faaliyet kollarını özelleştirmeleri önerilerinde bulunmuştur. Bunlarında dışında toplumun acil ihtiyacı olan sağlık, eğitim gibi faaliyetlerin özel sektör eliyle yürütülmesi konusunda tavsiyelerde bulunmuştur (Karacan, 2017: 106-107).

Gelir eşitsizliği ve yoksulluk probleminden en çok etkilenen toplumsal grup çocuklardır. Çocukların sağlık, eğitim, beslenme ve barınma gibi konularda yetersiz

imkânlara sahip olmalarını önlemek amacıyla faaliyette bulunan UNICEF, yoksullukla mücadelede bazı temel politikalar ortaya koyarak faaliyette bulunmaktadır. UNICEF tarafından uygulanan politikalardan bazıları şunlardır:

- Sosyal hizmetler yoluyla eğitim hizmetlerinin yaygınlaştırmak,
- Çocuklar için iyi bir gelecek sağlamak amacıyla gelir sıkıntısı çeken ailelere yardım etmek,
- Yoksulluk sorunu yaşayan çocukların ihtiyaçlarını karşılamak,
- Yerel sistemlerin yoksullukla mücadeledeki katılımını arttırmak,
- Cinsiyet, dil, dil ve ırk ayrımcılığının önüne geçmek vb.

2.3.Yeniden Gelir Dağılımının Yoksulluk Üzerindeki Etkisi

Piyasa koşullarında devletin müdahalesi olmadan gerçekleşen gelirin birincil dağılımı sonrasında gelir dağılımındaki adaletsizlikleri ve yoksulluğu önlemek amacıyla, devletin çeşitli yollarla gelir dağılımına müdahale etmesine ikincil veya yeniden gelir dağılımı denir (Erkul ve Demir Erkul, 2019: 19).

Yeniden gelir dağılımı, kendi arasında dikey ve yatay yeniden dağılım olarak ikiye ayrılmaktadır. Yüksek gelire sahip kişilerden düşük gelirli kişilere yapılan gelir transferlerine dikey yeniden dağılım denirken, aynı gelir grupları arasında yapılan gelir transferlerine ise yatay yeniden dağılım denir. Dikey yeniden dağılımdaki amaç, farklı gruplar arasındaki gelir eşitsizliğini ortadan kaldırmak iken, yatay yeniden dağılımdaki amaç, aynı grupta bulunan kişiler arasında yoksulluk sorununa yakın olan kişileri korumaktır (Acar, 2015: 50-51).

Gelirin yeniden dağılımının, gelir dağılımında adaleti sağlamada ve yoksulluğu önlemede etkili olabilmesi için taşınması gereken bazı temel ilkeler bulunmaktadır. Bunlar; eşitlik, ihtiyaç ve gelir hakkı ilkesidir. Servet dağılımındaki adaletsizliklerin giderilmesi yoluyla adil gelir dağılımının sağlanmasına eşitlik ilkesi denilirken, toplam gelirden kişilerin ihtiyaçları ile orantılı olacak şekilde pay almalarına ihtiyaç ilkesi denir. Gelir hakkı ilkesi ise, herkesin imkânlardan eşit şekilde faydalanmalarını sağlamak amacıyla yoksul kişilere yönelik transfer harcamaları yapılması gerektiğini ifade eder (Canbey Özgüler, 2017: 63-64).

Birincil gelir dağılımındaki eşitsizlikleri gidermek amacıyla kullanılan yeniden gelir dağılımı, liberal geleneğe sahip ülkeler tarafından pek fazla tercih edilmemektedir. Çünkü bu sisteme sahip olan yönetimler, devletin piyasanın işleyişine müdahale etmesine karşı çıkmaktadırlar (Çiftçi, 2018: 20-21).

2.3.1. Maliye Politikasının Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Üzerindeki Etkisi

Kişiler arasında servetin ve reel gelirin adaletli bir şekilde paylaşılması anlamına gelen devletin gelir dağılımı fonksiyonu ekonomik ve sosyal bakımdan toplumsal refahın sağlanmasında önemli bir potansiyele sahiptir. Kişinin iyi bir gelir seviyesine ulaşabilecek imkânlardan yoksun olması durumunda devletin maliye politikasını kullanarak düşük gelirli bireylerin yoksulluk sarmalına düşmelerini önleme amacını sağlaması genelde iki araç ile sağlanmaktadır. Bunlar vergiler ve kamu harcamalarıdır. Devlet gelir dağılımındaki adaletsizliği önlemede söz konusu iki aracı etkili kullanarak yeniden gelir dağılımı gerçekleştirir (Aktan ve Vural, 2002: 5).

2.3.1.1. Vergilerin Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Üzerindeki Etkisi

Gelir dağılımında adaleti sağlamada vergilerin önemi büyüktür. Vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkisi dolaylı ve dolaysız vergi oranlarındaki farklılık nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Yüksek gelire sahip kişilerin bina ve arazi gibi servet üzerinden elde ettikleri yüksek geliri önlemek amacıyla servet üzerinden alınan dolaysız vergi oranları arttırılmalıdır. Aynı şekilde düşük gelire sahip kişilerin gelirlerini korumak amacıyla zorunlu mallar üzerinden alınan dolaylı vergi oranları ise düşürülmelidir. Bu iki vergi ayarlaması ile düşük ve yüksek gelirli kişiler arasındaki fark azaltılabilir. Ayrıca dolaylı vergi oranlarının arttırılması sonucunda, marjinal tüketim eğilimi yüksek olan düşük gelirli grup aleyhine gelişmeler meydana gelecektir (Ersezer, 2006: 261).

Vergilerin gelir dağılımı üzerindeki bir diğer etkisi ücretli çalışan kesimin vergilendirilmesi sonucunda ortaya çıkar. Ücretli çalışan kesimin maaşlarında yapılan kesintiler sonucunda, zaten düşük gelire sahip olan bu kesimin alım gücü daha da düşecektir. Alım güçlerinin düşmesi ücretli çalışanların temel ihtiyaçlarını karşılama noktasında yoksulluk yaşamalarına neden olabilir. Bu nedenle devletin çalışan kesimi vergilendirmesinde düşük gelir gruplarına yönelik iyileştirmeler yapması gerekmektedir (Bulut vd., 2008: 251-252).

2.3.1.2. Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Üzerindeki Etkisi

Maliye politikası aracı olarak kullanılan kamu harcamalarından olan doğrudan gelir transferinin yapılması, gelir dağılımındaki adaletsizlikleri gidermede en etkili yöntemlerden birisidir. Devlet doğrudan gelir transferini zenginlerden yoksullara yönelik olarak gerçekleştirdiğinde, gelir dağılımındaki adaletsizlikler giderilecek ve yoksulluk sorununun çözümünde önemli bir adım atılmış olacaktır (Karabulut vd., 2016: 733-734).

Kamu harcamalarının gelir dağılımındaki adaleti sağlamada etkili olmasında en etkili faktör, hangi kesime yönelik harcamaların yapıldığı ile ilgilidir. Yapılan harcamaların yoksul kesime yönelik olması adaletli bir yapının oluşturulması bakımından önemlidir. Özellikle eğitim ve sağlık gibi temel kamusal hizmetlere yönelik yapılan kamu harcamaları, gelir yetersizliği nedeniyle yoksulluk yaşayan kesimin bu hizmetlerden yararlanmasını sağlayacağı için, gelir dağılımı adaletini sağlamada önemli bir yöntem olarak kabul edilir (Ersezer, 2006: 261). Devletin gerçekleştirmiş olduğu eğitim ve sağlık harcamaları dışında, tarım, transfer, sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamaları gibi birçok kamu harcama kalemleri yoksul kişilerin yaşadığı zor şartları iyileştirme ve bu kişileri topluma kazandırma adına oldukça önemli gelişmelerdir. Devlet bu harcamalar vasıtasıyla toplum içerisindeki yüksek gelirli düşük gelirli farkını minimuma indirmeye çalışmaktadır. Bu harcamaların yeniden gelir dağılımında adaletli bir yapı oluşturması bakımından ne kadar önemli olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Kamu harcamalarından bir diğeri olan sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamaları, gelir dağılımında adaleti sağlamada olduğu kadar yoksulluk sorununun ortaya çıkmasını önlemede etkili bir yöntem olarak kabul edilir. Genel sağlık sigortası veya sosyal güvencelerin düşük gelirli bireylere de tanımlanması yoksulluğun ortaya çıkmasını önlemektedir.

2.3.2. Ücret Politikasının Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Üzerindeki Etkisi

Ücretlerin birincil gelir dağılımı üzerindeki etkisi, devlet ve toplu sözleşme yapan kişilerin kararları doğrultusunda şekillenmektedir. Devlet ve toplu sözleşme taraflarının belirledikleri asgari ücret, düşük gelire sahip olan ücretli çalışanların gelir seviyelerini ortaya koyduğu için oldukça önemlidir. Devletin serbest piyasa karşısında düşük gelir gruplarını korumak amacıyla belirlediği ücretler yoksulluğun yayılmasını önlemede

etkili olarak kullanıldıklarında, toplumsal refahın sağlamasını kolaylaştırmaktadır (Canbey Özgüler, 2017: 65).

Demokratik ve gelişmiş ülkelerde devletin sözleşme serbestisi tanınması dolayısıyla, ücretlere müdahalesi genelde dolaylı yollardan gerçekleşmektedir. Günümüz ekonomik yapısı içerisinde ücretlerin yoksul kişileri korumada yetersiz kalması nedeniyle devletin yaptığı toplu sözleşmeler vasıtasıyla asgari ücretler belirlenmektedir. Ücretlerin belirlenmesinde işçi, işveren sendikaları ile devlet yetkilileri kendi çıkarlarını ortaya koyarak en makul anlaşmayı yapmaya çalışırlar. İşçi sendikaları, savundukları ücret politikaları ile milli gelir içerisinde ücretli çalışan kesimin lehine çalışmalar yapmakta iken, işveren sendikaları ise tam tersi faaliyetlerde bulunurlar. İki kesimin kendi çıkarları doğrultusunda talep ettikleri ücreti ortaya koymaları sonucunda devletin çalışmaları sonucunda ücret belirlenmektedir (Ersezer, 2006: 257). Belirlenen ücretlerin, toplumun büyük kesimini oluşturan ücretli çalışan kesimin gelir seviyelerini belirlemesi nedeniyle gelir dağılımı adaleti ve yoksulluk açısından önemli olduğu kabul edilmektedir.

Devletin ücretler konusunda takip ettiği politikalar ekonominin genel yapısını etkilemektedir. Ekonominin canlanma dönemlerinde izlenen ücret politikaları gelir dağılımındaki adaletli yapı oluşturmada daha etkili sonuçlar ortaya koyarken, kriz dönemlerinde belirlenen ücretler tam tersi etkiyi yapmaktadır.

2.3.3. Dış Ticaret Politikasının Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Üzerindeki Etkisi

Dış ticaret politikasının gelir dağılımı üzerindeki etkisi kesinken, bu etkinin olumlu mu yoksa olumsuz mu olacağı konusunda bir netlik bulunmamaktadır. Bu belirsizliğin en temel nedeni ülkelerin gelişmişlik farklarıdır. Gelişmiş ekonomiye sahip olan bir ülke dış ticarete fazla verebileceği için milli gelir üzerinde olumlu etki oluşabilirken, gelişmemiş ülkelerde ise tersi sonuçlar meydana gelebilir.

Dış ticaret açıkları kamunun borçlanması neden olacağı için milli gelir üzerinde olumsuz etki meydana getirir. Milli gelirin azalması ise, gelirin adaletsiz paylaşılmasına neden olabilir. Dış ticaretin gelir dağılımı üzerindeki etkisinin yönünü anlamının en kolay yolu ise, gelir eşitsizliğini gösteren Gini katsayısının değerlendirilmesi sonucunda olabilir (Kahai ve Simons, 2005: 1-2).

Dış ticaretin gelir dağılımı üzerindeki etki yönünün belirlenmesini zorlaştıran bir diğer etmen ise, emek sınıfının işsiz kalmasıdır. İhracatı arttırmaya yönelik büyüme stratejisini benimseyen bir ülkede emek yoğun mallarda yaşanan uzmanlaşma, emek sınıfında bulunan kişilerin işsiz kalmasına sebebiyet vermektedir. Emek sınıfının işsiz kalması sonucunda gelir eşitsizliği artıp, yoksulluk sorunu artabilmektedir.

Dış ticareti arttırarak büyümeyi hedefleyen ülkelerde girişimcilere verilen teşvikler olumlu etki oluştururken, aşırı kur politikası sonucunda değ erlenen kur politikaları olumsuz sonuçlara neden olur. Döviz kurlarının artması ülkenin dış ticaret yapmasını zorlaştırır ve maddi olanakların kötüleşmesi ile fakirleşmesine yol açar (DPT, 2001:75). Bunun sonucunda devlet daraltıcı politikalar izler ve yoksullara yönelik çoğu politikanın uygulanamaması sonucunda olumsuzluklar artar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ ve YOKSULLUK İLİŞKİSİ

Türkiye’de 2000 yılı öncesinde farklı kurumlar tarafından yayımlanan gelir dağılımı istatistikleri ayrıntılı sonuçları elde etmeyi zorlaştırdığı için dönem hakkında sadece genel bir analiz yapılmasını olanaklı kılmıştır. TÜİK’in 2002 yılından itibaren gelir dağılımı ve yoksulluk istatistiklerini düzenli olarak yayımlamaya başlaması ile iki kavram arasındaki ilişki daha net şekilde ortaya konulmuştur.

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye’de gelir dağılımı ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi açıklamak amacıyla, daha önce yapılmış çalışmalar incelenmiş ve TÜİK’in 2000 yılı sonrasında yayımladığı istatistikler yorumlanarak, gelir dağılımının yoksulluk üzerindeki etkisi gelir dağılımı türlerine göre dönemlere ayrılarak incelenmiştir.

3.1. Literatür Taraması

Türkiye’de gelir dağılımı çalışmalarının başlangıcı 1930’lu yıllara dayanmaktadır. 1933 yılında Ticaret Bakanlığı Konjonktür Dairesi tarafından yapılan gelir dağılımı çalışması, İstanbul ve Ankara’da yaşayan işçi ve memur kesiminin hanehalkı gelirlerini hesaplamak amacıyla yapılmıştır. 1953 yılında ise kişilerin yoksulluk düzeylerini belirlemek amacıyla bilimsel olarak gelir-gider anketi yapılmıştır (Çalışkan, 2010: 104).

Türkiye’de gelir dağılımı ile ilgili ilk ciddi çalışma planlı kalkınma dönemi içerisinde 1963 yılında DPT tarafından gerçekleştirilmiştir. Daha sonraki dönemde yapılan çalışmalar, bugünkü adı TÜİK olan DİE tarafından yapılmaya başlanmıştır. DİE, Ulusal Hesaplama Sistemi kabul etmiş ve ilk kez girdi-çıktı çalışmalarını uygulamıştır (Kubar, 2014: 235). Türkiye’de gelir dağılımının yoksulluk üzerindeki etkisinin kabul edilmesi ile birlikte gelir dağılımı ve yoksulluk ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır.

Çalışkan (2010), 1963 ile 2005 yılları arasında yapılan tüm gelir dağılımı istatistiklerini incelemiştir. 1963-1983 yılları arasında en yoksul %20’lik dilimin gelirden aldığı payın sürekli azaldığını, 1983-1987 yılları arasında ise en yoksul %20’lik dilimin gelirden aldığı pay artarken en zengin %20’lik dilimin de gelirden

aldığı payın arttığını belirtmiştir. Bu dönemlerde gelir eşitsizliğinde herhangi bir iyileşme olmamasını, en zengin ve en yoksul yüzdelik dilim arasındaki farkın hala ciddi seviyelerde olması ile ilişkilendirmiştir. Kriz dönemlerinde ise, en yoksul %20'lik dilimin gelir dağılımından aldığı payın azalıp en zengin %20'lik dilimin payının artmasına dikkat çekmiştir. Ayrıca Gini katsayısına bakarak gelir eşitsizliği hakkında kesin sonuçlara varmanın yanlış olduğunu savunmuştur. Çünkü Çalışkan'a göre, en yoksul yüzdelik dilim ile en zengin yüzdelik arasındaki fark azalmadığı müddetçe gelir eşitsizliği ve yoksulluk sorununda iyileşmeler yaşanmayacaktır.

Cicioğlu (2013), Türkiye'de 1989, 1994 ve 2001 krizleri sonrasında gelir dağılımındaki eşitsizliğin iyice belirginleştiğini ve yoksulluğun ciddi boyutlara ulaştığını açıklamıştır. Kriz döneminde dolaylı vergi oranlarının artması, kamu harcamalarının ve yoksullara yönelik yapılan transfer harcamalarının azalması sonucunda yoksulluğun arttığını savunmuştur.

Üzümcü ve Korkat (2014), 2002-2012 arasında ücret, maaş ve yevmiye gelirlerinin milli gelirden aldıkları payın %50'ye yaklaştığına dikkat çekmişlerdir. Maaş ve ücretlilerin milli gelirden aldıkları payların artması yoksulluğu önleme açısından önemli olsa da, bu sınıfın homojen yapıda olmaması yoksulluk probleminin yaşanmasını önleyememiştir. 1980 ile 2012 arasında yaptıkları sektörel gelir dağılımı incelemelerinde ise, ekonomik yapının dönüşümünden kaynaklı olarak tarımın payının giderek azaldığına dikkat çekmişlerdir. Ayrıca sektörlerin milli gelirden aldıkları paylar arasındaki farkın artması sonucunda sektörel gelir eşitsizliğinin ciddi boyutlara ulaştığını açıklamışlardır.

Erdoğan (2014), DPT'nin 1973, DİE'nin 1987 ve 1994'de yayınladıkları verileri incelemiş, 1973 ve 1987 yılında gelir dağılımında nispi olarak iyileşmeler olduğunu belirtmiştir. 1994 yılında ise, gelir dağılımında olumsuz bir yöneliş olmasını Türkiye'de yaşanan ekonomik kriz ile açıklamıştır. Erdoğan'a göre kriz dönemlerinde ülkede artan kamu borçlarını azaltmak için hükümetin bazı kesimlerin gelirlerini ücretler yoluyla kısması ve vergi oranlarını bu yönde ayarlaması sonucunda gelir dağılımı olumsuz yönde etkilenmiştir.

Acar (2015), Türkiye'nin Gini katsayısının dünya ortalamasının üzerinde olduğunu ve gelişmişlik seviyeleri dikkate alındığında Türkiye'nin gelişmişlik

seviyesine oranla eşitsiz bölüşüm ilişkilerine sahip olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Türkiye’de kır ve kent yerleşmelerinin gelirden aldığı payları karşılaştırdığında, kırdaki yaşayan kişiler arasında daha adil bir gelir dağılımı olmasını, kültürel, kazanç, servet ve sermaye miktarları ile ilişkilendirerek açıklamıştır.

Akın ve Aytun (2018), 2006-2014 yılları arasında Türkiye ekonomisindeki gelir eşitsizliklerini incelemişlerdir. 2006 ile 2011 yılları arasında gelir dağılımında olumlu bir seyir olduğunu Gini katsayısı ile açıklamışlardır. 2006 yılında 0.403 olan Gini katsayısı 2011 yılında 0.383’e düşmüştür. 2012 yılı sonrasında gelir dağılımında olumsuzluklar yaşanmasını AB ile yaşanan gelişmeler ile ilişkilendirmiştir.

Şahin (2019), Türkiye ile Latin Amerika ve AB üyesi ülkeleri gelir dağılımı bakımından kıyaslamıştır. Türkiye’de Latin Amerika ülkelere göre daha adaletli gelir dağılımı yapısı bulunurken, AB üyesi ülkelere kıyasla daha adaletsiz durumda olduğunu açıklamıştır. Türkiye’nin dış ticaret gelirlerinin Latin Amerika ülkelere göre daha iyi ama AB üyesi ülkelere göre daha kötü durumda olması ile gelir dağılımı adaleti arasında nedensellik bağı kurmuştur.

Öz (2019), 2019 yılına kadar kişisel veya fonksiyonel gelir dağılımları istatistiklerini incelemiştir. 2019 yılına kadar en yoksul yüzdelik dilimin geçmişe oranla gelir dağılımından aldığı payın artmasına rağmen gelir dağılımında adaletli sağlamadığına dikkat dikkat çekmiştir. Öz’e göre en yoksul ile en zengin yüzdelik dilim arasındaki farkın değişmemesi nedeni ile gelir dağılımında adalet sağlanamamıştır.

3.2. Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Türkiye’de 2000’li yıllara kadar çeşitli kurum ve kuruluş tarafından gerçekleştirilen gelir dağılımı çalışmaları genel bir yorumlamaya olanak tanınmasına rağmen, çalışmaların farklı yöntemlerle ve kapsam alanlarında gerçekleştirilmesi kesin bir sonuç çıkarmayı zorlaştırmıştır. Türkiye’de gerçekleştirilen gelir dağılımı çalışmalarını 1963’den itibaren 2000’li yıllara kadar kendi arasında genel bir değerlendirmeye tabi tutmak, 2000’den itibaren gelir dağılımı ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi anlamak açısından önemlidir.

DPT’nin 1963 yılı çalışmasında, nüfusun en yoksul yüzdelik diliminin gelir dağılımından aldığı pay %4,5, en zengin yüzdelik dilimin payı ise %57,5’dir. 1963

yılında en yoksul kesim ile en zengin kesimin gelir dağılımından aldıkları pay arasında 12,7 kat fark bulunmaktadır. Farkın çok ciddi boyutlara ulaşması ve yayımlanan 0,55 oranındaki Gini katsayısı Türkiye’de gelir eşitsizliğinin çok ciddi boyutlarda olduğunu, bu dönemde Türkiye’de yoksulluk sorunu bağlamında ciddi sıkıntılar olduğunu göstermektedir.

Tablo 3. 1. 1963-2000 Arasında Türkiye’de Yapılan Gelir Dağılımı Çalışmaları

Veri Kaynağı	Yıl	En Yoksul %20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	En Zengin %20	Gini Katsayısı	P80/P20
DPT	1963	4,5	8,5	11,5	18,5	57,5	0,55	12,7
AÜSBF	1968	3	7	10	20	60	0,56	20,0
DPT	1973	3,5	8	12,5	19,5	56,5	0,51	16,1
CELASUN	1978	2,9	7,4	13,0	22,1	54,7	0,51	18,9
CELASUN	1983	2,7	7	12,6	21,9	55,8	0,52	20,7
TÜSİAD	1986	3,9	8,4	12,6	19,2	55,9	0,46	14,3
TÜİK	1987	5,24	9,61	14,06	21,15	49,94	0,43	9,6
TÜİK	1994	4,86	8,63	12,61	19,03	54,88	0,49	11,2

Kaynak: Çalışkan, 2010: 106.

Türkiye’de 1963 yılından 1986 yılına kadar en yoksul kesimin gelir dağılımından aldığı pay, 1973 yılı hariç sürekli olarak azalmıştır. Bu durum Türkiye’de yoksulluk sorununun daha da tırmandığını ortaya koymaktadır. En yoksul ile en zengin arasındaki farkı oransal olarak gösteren P80/P20 oranı 1980 yılında %20,7 ile zirveyi görmüştür. Bu dönemde gelir dağılımındaki eşitsizliğin en büyük nedeni olarak siyasal problemler gösterilmektedir. Türkiye’de 1980’li yıllarda yaşanan liberal politikaların etkisi ile beraber 1983 ile 1987 yılları arasında en yoksul yüzdelik dilimin gelirden aldığı payda artış yaşanırken, en zengin yüzdelik dilimin gelirden aldığı payda azalmalar meydana gelmiştir.

1980’li yıllarda dışa açılma eğiliminin ortaya çıkarttığı ılımlı hava uzun sürememiş, yaşanan ciddi ekonomik ve siyasal krizler sonucunda 1990’lı yıllarda gelir eşitsizliği daha yüksek rakamlara ulaşmıştır. 1994 yılında, TÜİK tarafından yayımlanan istatistiklere göre Gini katsayısı 0,49’a tırmanmıştır. Ülkede gelir dağılımında en yoksul kesimin payında çok ciddi oranlarda azalmalar meydana gelirken, en zengin kesimin gelir dağılımından aldığı pay %54,88’e ulaşmıştır.

Türkiye ekonomisinin gelir dağılımı istatistikleri incelendiğinde, 2000’li yıllardan önce ülkede yaşanan ekonomik ve siyasal krizlerden yoksul kesim en büyük zararı görmüştür. Bu durumun en temel nedeni, gelir seviyeleri ile kırılgan bir yapıya sahip

olan sınıfın ekonomik krizler nedeniyle ortaya çıkan yüksek oranlı enflasyon, işsizlik gibi olumsuzluklar karşısında gelirlerini koruyamamalarıdır. Ayrıca bu dönemde hükümetin uyguladığı maliye politikaları sonucunda en yoksul kesimin yoksulluk oranlarında artışlar meydana gelmiştir. Servet ve müteşebbis karı gibi gelirlere sahip olan yüksek gelirli sınıf, kriz dönemlerinde gelir dağılımından daha yüksek oranlarda pay alırken, ücret gelirlerine sahip olan yoksul kesimin gelirden aldıkları paylar azalmıştır. Bu nedenlerden dolayı hükümetlerin yoksulluk sorununu önlemeye yönelik politikalar izlemeleri, ülkede gelir adaletsizliğini önleme ve yoksulluk sorunu açısından hayati öneme sahiptir.

Türkiye’de 2000 yılı öncesinde gelir dağılımında yaşanan olumsuzluklar sonucunda gelirin daha adaletli paylaşımını ve yoksullukla mücadeleyi etkili kılabilmek amacıyla 2000’li yıllardan itibaren gelir dağılımı türlerine göre yoksulluk istatistiklerinin dönemler halinde incelenmesi önemlidir. Bu nedenle kişisel, fonksiyonel, sektörel ve bölgesel gelir dağılımı ile yoksulluk arasındaki ilişki 2002-2010 yılları ve 2011 yılından günümüze kadar ayrı dönemler halinde incelenmiştir.

3.2.1. 2000 – 2010 Yılları Arasında Türkiye’de Gelir Dağılımı ile Yoksulluk İlişkisi

Dünyada yaşanan küresel krizin etkisiyle birlikte artan yoksulluk ve gelir dağılımı eşitsizliğini önlemek amacıyla Türkiye’de Sekizinci Kalkınma Planı uygulanmaya konulmuştur. Plan çerçevesinde kurulan Özel İhtisas Komisyonu, gelir dağılımının iyileştirilip yoksulluğun azaltılması başlığında şu hususlara dikkat çekmiştir;

- Yüksek oranlarda olan Gini katsayısı azaltılmalıdır.
- Ez zengin ile en yoksul kesimin gelir dağılımından aldığı pay arasındaki fark azaltılmalıdır.
- Kırsal alanlara oranla, kentsel alanlarda artan gelir eşitsizliği ile mücadele edilmelidir.
- Düşük ücretli çalışanların gelirleri dikkate alınarak vergi oranları belirlenmelidir.
- Sosyal güvenlik politikaları ve eğitim sağlık gibi kamu hizmetleri yaygınlaştırılmalıdır.
- Gelir dağılımındaki adaletsizliği önleyici transfer politikaları uygulanmalıdır (Cicioğlu, 2013: 40-43).

Belirlenen politikalar çerçevesinde dönem başında kriz etkisi ile yaşanan olumsuz hava ilerleyen yıllarda etkisini yitirmiştir. Türkiye ekonomisinde yaşanan büyüme ile birlikte gelir eşitsizliği azalmaya başlamış, en yoksul kesim ile en zengin kesim arasındaki farkı gösteren P80/P20 oranı 9,5’den 8,0’a gerilemiştir.

Türkiye’de 2000’li yılların başında ekonomideki gelişmelere paralel olarak gelir dağılımında adaletin sağlanması açısından yaşanan olumlu gelişmeler dönem sonuna doğru etkisini yitirmiştir. Türkiye’de 2002-2010 yılları arasında gelir dağılımı adaletinin yoksulluk üzerindeki etkisini açıklamak amacıyla gelir dağılımı türleri ile yoksulluk arasındaki ilişki ayrı ayrı incelenmiştir.

3.2.1.1. Kişisel Gelir Dağılımı ile Yoksulluk İlişkisi

Kişilerin gelir dağılımındaki paylarını, Gini katsayısını, en yoksul ile en zengin kesim arasındaki farkı belirlemede en etkili yöntem olan kişisel gelir dağılımı istatistikleri, Türkiye’de 2002 yılı itibarıyla TÜİK tarafından yayımlanmaya başlanmıştır. Kişisel gelir dağılımı istatistiklerini yorumlamada en çok kullanan gelir eşitsizliği ölçüm yöntemleri ise Gini katsayısı ve yüzde paylar analizidir.

Tablo 3. 2. Türkiye’de Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirinin Dağılımı (2002-2010)

Yıl	Nüfus Dilimleri					Gini Katsayısı	P80/P20 Oranı
	En Yoksul %20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	En Zengin %20		
2002	5,3	9,8	14,0	20,8	50,1	0,44	9,5
2003	6,0	10,3	14,5	20,9	48,3	0,42	8,1
2004	6,0	10,7	15,2	21,9	46,2	0,40	7,7
2005	6,1	11,1	15,8	22,6	44,4	0,38	7,3
2006	5,1	9,9	14,8	21,9	48,4	0,428	9,5
2007	5,8	10,6	15,2	21,5	46,9	0,406	8,1
2008	5,8	10,4	15,2	21,9	46,7	0,405	8,0
2009	5,6	10,3	15,1	21,5	47,6	0,415	8,5
2010	5,8	10,6	15,3	21,9	46,4	0,402	8,0

Kaynak: Üzümcü ve Korkat, 2014: 144.

Türkiye’de 2002 – 2005 yılları arasında en zengin yüzdelik dilimden en yoksul yüzdelik dilime doğru gelir akışı gerçekleşirken, ikinci ve üçüncü yüzdelik dilime ciddi bir gelir akışı yaşanmamıştır. Bu durum yoksul kesimin gelirlerinde artışı beraberinde getirmiş ve Gini katsayısında ciddi bir iyileşme gözlemlenmiştir. En zengin yüzdelik dilim ile en yoksul yüzdelik dilim arasındaki farkı gösteren P80/P20 katsayısındaki

azalma gelir dağılımının daha adaletli hale gelmeye başladığını göstermektedir. 2005 yılında yaşanan ekonomik krizin etkisiyle, 2006 yılında gelir dağılımında olumsuzluklar yaşanmış ve en yoksul kesimin gelir dağılımından aldığı pay %5,1'e düşmüştür. 2006 – 2010 arası dönemde, en yoksul kesimin payı %5,1 ile %5,8 arasında değişme göstererek ciddi bir iyileşme gerçekleştirememiştir.

2002 – 2010 yılları arasında Gini katsayısı istatistikleri incelendiğinde, 2000'li yılların başında yaşanan olumlu havanın etkisi uzun sürmemiş, 2010 yılında Gini katsayısının 0,402'ye yükselmesi Türkiye'de gelir dağılımındaki eşitsizliğin dünya ortalamasının üzerinde yer almasına neden olmuştur. Bu durum Türkiye ekonomisine olan güvenin azalmasına yol açmıştır.

Gini katsayısı hesaplamalarının Türkiye'de kent ve kırsal bölge ayrımına dikkat edildiğinde, kent bölgelerinde kırsal bölgelere oranla daha eşitsiz dağılım içinde olduğu görülmektedir. Bunun en temel nedeni ise, kentlerde yaşayan bireyler arasında bazı kesimlerin, özellikle zengin dilim içerisinde yer alan kesimin kırsal kesimlere oranla çok daha yüksek gelir elde etmesidir. Aynı zamanda kırsal bölgelerde yaşayan kişilerin benzer ekonomik faaliyetlerde bulunmaları gelirin daha adil dağılmasını sağlamıştır.

Tablo 3. 3. Türkiye'de Kent/Kırsal Gini Katsayısı (2004-2010)

	Kent							Kırsal						
Gini Katsayısı	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	0,4	0,37	0,42	0,39	0,4	0,41	0,39	0,37	0,38	0,41	0,38	0,38	0,38	0,38

Kaynak: Aras, 2012: 21.

TÜİK'in 2010 yılında uluslararası karşılaştırma yapabilmek amacıyla, satın alma gücüne göre yoksulluk hesaplama sistemine geçmesi nedeniyle, Tablo 3.4'de 2010 yılına ait birçok istatistiki veri yer almamaktadır. 2010 yılına kadar gıda yoksulluğu yaşayan kişilerin azalması, Türkiye'de sosyal yardım ve transferlerin artması ile ilişkilendirilmektedir. Türkiye'de yoksulluk sorunu yaşayan kişiler dönem itibarı ile azalmıştır. Kişi başına harcama 2,15\$'ın altında kalan kişilerin sayısı 2002 – 2010 yılları arasında sürekli bir azalma içerisinde. 2002 yılında 2,15\$'ın altında olan kişilerin oranı %3,03 iken, 2010 yılında %0,21'e gerilemiştir.

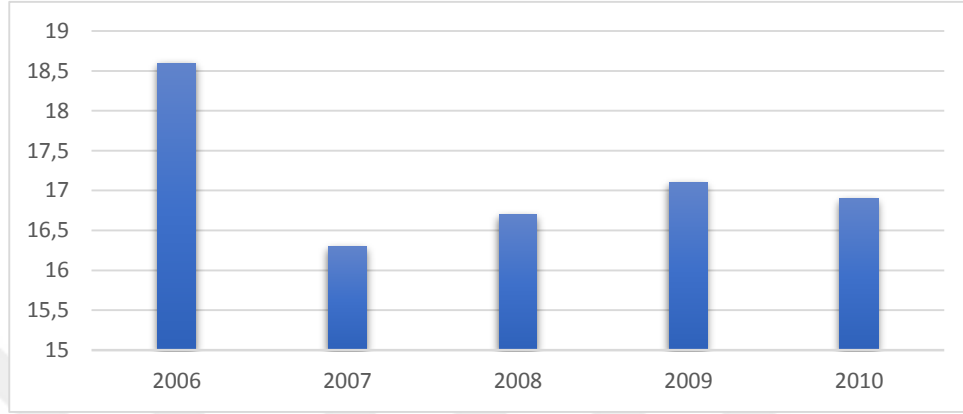
Tablo 3. 4. Türkiye'de Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları (2002-2010)

Yöntemler	Fert Yoksulluk Oranı(%)								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
TÜRKİYE									
Gıda Yoksulluğu (Açlık)	1,35	1,29	1,29	0,87	0,74	0,48	0,54	0,48	-
Yoksulluk (Gıda+Gıda dışı)	26,96	28,12	25,6	20,5	17,81	17,79	17,11	18,08	-
Kişi Başı Günlük 1\$ altı	0,2	0,01	0,02	0,01	0	0	0	0	-
Kişi Başı Günlük 2,15\$ altı	3,03	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22	0,21
Kişi Başı Günlük 4,3\$ altı	30,3	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35	3,66
Harcama esaslı göreceli yoksulluk	14,74	15,51	14,18	16,16	14,5	14,7	15,06	15,12	-
KENT									
Gıda Yoksulluğu (Açlık)	0,92	0,74	0,62	0,64	0,04	0,07	0,25	0,06	-
Yoksulluk (Gıda+Gıda dışı)	21,95	22,3	16,57	12,83	9,31	10,36	9,38	8,86	-
Kişi Başı Günlük 1\$ altı	0,03	0,01	0,01	0	0	0	0	0	-
Kişi Başı Günlük 2,15\$ altı	2,37	1,54	1,23	0,97	0,24	0,09	0,19	0,04	0,04
Kişi Başı Günlük 4,3\$ altı	24,62	18,31	13,51	10,05	6,13	4,4	3,07	0,96	0,97
Harcama esaslı göreceli yoksulluk	11,33	11,26	8,34	9,89	6,97	8,38	8,01	6,59	-
KIR									
Gıda Yoksulluğu (Açlık)	2,01	2,15	2,36	1,24	1,91	1,41	1,18	1,42	-
Yoksulluk (Gıda+Gıda dışı)	34,48	37,13	39,97	32,95	31,98	34,8	34,62	38,69	-
Kişi Başı Günlük 1\$ altı	0,46	0,01	0,02	0,04	0	0	0	0	-
Kişi Başı Günlük 2,15\$ altı	4,06	3,71	4,51	2,49	3,36	1,49	1,11	0,63	0,57
Kişi Başı Günlük 4,3\$ altı	38,82	32,18	32,62	26,59	25,35	17,59	15,33	11,92	9,61
Harcama esaslı göreceli yoksulluk	19,86	22,08	23,48	26,35	27,06	29,16	31	34,2	-

Kaynak: Üzümcü ve Korkat, 2014: 145.

Gelir dağılımı ve yoksulluk arasındaki ilişkinin anlaşılması bakımından, yoksul kişilerin azalması ile en yoksul %20'lik dilimin gelir dağılımından aldığı payların karşılaştırılması önemlidir. 2002-2010 arasında harcama esasına dayalı yoksulluk oranı hariç bütün yoksulluk göstergeleri azalmıştır. Çünkü bu dönemde en yoksul %20'lik dilimin 2002 yılında gelir dağılımından aldığı pay %5,3 iken 2010 yılında %5,8' yükselmiştir. Sonuç olarak en yoksul kesimin gelirden aldığı pay artınca, yoksulluk

sorunu ile karşı karşıya olan kişilerin sayısı azalmıştır. Türkiye’de dönemin istatistikleri genel anlamda incelendiğinde, gelir dağılımında ve yoksulluk sorununda olumlu gelişmeler yaşanmasına rağmen, AB ülkeleri ile kıyaslandığında yine de oldukça kötü durumdadır.

Kaynak: Yaşar ve Taşar, 2019: 126.

Grafik 3. 1. Türkiye’de 2006-2010 Yılları Arasında Hanehalkı Fert Gelirine Göre Yoksulluk Oranı

Türkiye’de Grafik 3.1’de belirtildiği gibi 2006 yılından itibaren yoksulluk oranlarında kişilerin gelir seviyelerindeki artış ile paralel şekilde azalmalar olmuştur. Ama kriz döneminde gelir dağılımı adaleti olumsuz etkilendiği gibi yoksulluk sorunu da artış göstermiştir. Hanedeki kişilerin genel olarak elde ettiği gelirin seviyesi arttıkça yoksulluk seviyeleri azalmıştır. TÜİK tarafından yayımlanan kişisel gelir dağılımı sonuçları incelendiğinde 2006 yılında en yoksul kesimin gelirden aldığı pay %5,1 iken yoksulluk oranı %18,6’dır. 2007 yılında en yoksul kesimin gelirden aldığı pay %5,8’e çıkmış ve yoksulluk %16,3 oranına gerilemiştir. Sonuç olarak, kişilerin ve hanelerin gelir seviyeleri artarken yoksulluk sorunu azalmıştır.

3.2.1.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı ile Yoksulluk İlişkisi

Üretim faktörlerinin gelirden aldığı payları inceleyen fonksiyonel dağılım, ülkenin gelişmişlik seviyesini göstermesi açısından önemlidir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde gelirin fonksiyonel dağılımını belirlemek zor bir süreçtir. TÜİK tarafından gerçekleştirilen fonksiyonel gelir dağılımı verileri, hanehalkı gelir dağılımı anketlerinden yararlanılarak ortaya konulmakta ve emek, menkul kıymetler, müteşebbis ve transfer gelirlerine ayrılmaktadır.

Tablo 3.5’de görüldüğü üzere Türkiye’de 2002-2010 yılları arasında fonksiyonel gelir dağılımından %50’ye yakın pay alan ücret ve maaşlılar ile birlikte yevmiye gelirleri milli gelirden en fazla payı alan sınıflardır. Maaş ve ücretliler ile yevmiye gelirlerinin toplam gelirden %50’ye yakın pay almaları, zengin veya yoksulluktan uzak kesim olduklarını göstermez. Çünkü Türkiye’de çalışanların büyük çoğunluğu maaş ve ücret ile yevmiye gelirleri elde ederler. Kişi sayısına oranlandığında, elde ettikleri gelir yoksulluk sorunu ile karşılaşmalarını engelleyememektedir. Maaş ve ücretlilerin olduğu sınıfın 2002 yılında gelirden aldığı pay %35,8 düzeyinde iken, 2010 yılında %43,7’ye yükselmiştir. Ücret gelirlerinin bir çeşidi olarak kabul edilen yevmiye gelirlerinin milli gelirden aldığı pay ise, ortalama %3-4 arasındadır.

Tablo 3. 5. Türkiye’de Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirinin Fonksiyonel Dağılımı (2002-2010)

Gelir Türleri	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Maaş-Ücret	35,8	38,7	38,7	39,2	40,8	39,7	41,9	42,9	43,7
Yevmiye	3,5	3,1	3,5	3,3	3,7	4,0	4,1	3,5	3,6
Müteşebbis	34,5	32,0	31,8	28,8	24,2	23,2	22,4	20,4	20,2
Tarım	13,2	9,8	9,4	9,5	7,1	6,4	6,2	5,4	6,3
Tarım Dışı	21,3	23,2	22,4	19,3	17,1	16,8	16,2	15,0	13,9
Gayrimenkul	4,1	3,6	2,7	2,9	3,1	4,1	4,4	5,0	4,2
Menkul Kıymetler	5,1	2,6	2,2	2,7	6,1	7,0	4,2	5,3	4,5
Sosyal Transferler	14,7	18,1	19,1	20,9	17,8	18,2	19,1	19,6	20,5
Hanelerarası Transferler	-	-	-	-	2,9	2,6	3,1	3,1	3,1
Diğer Gelirler	2,4	1,9	2,0	2,2	1,5	1,1	0,9	0,2	0,2
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Üzümcü ve Korkat, 2014: 141.

2002-2010 yılları arasında müteşebbis gelirleri azalış eğilimindedir. Dönem içerisinde tarım dışı müteşebbis gelirlerinin payı görece olarak artarken, tarım müteşebbis gelirleri bu dönemde azalmıştır. Bunun en temel nedeni ise, ülkede hâkim ekonomik yapının değişmesidir. Devletin özellikle refah devleti anlayışı doğrultusunda

dul ve yetimlere, kimsesizlere, öğrencilere vs. yaptığı yardım harcamaları sayesinde transfer gelirlerinde artış görülmektedir.

Tablo 3. 6. Türkiye'de Hanehalkı Fertlerinin İşteki Durumuna Göre Yoksulluk Oranları (2002-2009)

İşteki Durum	Fert Yoksulluk Oranı(%)							
Yıllar	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
TÜRKİYE								
İstihdamdaki Fertler	25,08	26,12	23,33	18,96	15,81	14,21	14,82	15,37
Ücretli-Maaşlı	13,64	15,28	10,35	6,57	6	5,82	5,93	6,05
Yevmiyeli	45,01	43,09	37,52	32,12	28,63	26,71	28,56	26,86
İşveren	8,99	8,84	6,94	4,8	3,75	3,15	1,87	2,33
Kendi Hesabına	29,91	35,38	30,48	26,22	22,06	22,89	24,1	22,49
Ücretsiz Aile İşçisi	35,33	38,51	38,73	34,52	31,98	28,58	32,03	29,58
KENT								
İstihdamdaki Fertler	17,81	17,72	11,53	7,96	6,4	6,02	6,01	5,71
Ücretli-Maaşlı	12,24	14,27	8,79	4,92	3,93	3,73	3,8	3,73
Yevmiyeli	44,82	40,24	28,65	27,08	15,49	19,34	20,92	17,1
İşveren	6,73	8,14	3,82	2,07	2,51	1,33	1,38	0,94
Kendi Hesabına	21,75	24,36	16,13	11,04	8,66	10,21	9,67	8,9
Ücretsiz Aile İşçisi	27,64	18,59	11,3	10,76	22,22	9,08	6,45	7,67
KIR								
İstihdamdaki Fertler	32,01	35,01	35,93	30,85	27,36	28,38	30,27	31,54
Ücretli-Maaşlı	18,31	19,03	16,71	12,78	12,82	17,12	15,91	21,27
Yevmiyeli	45,29	47,29	47,15	38,61	43,1	38,74	40,02	46,12
İşveren	15,26	10,58	15,58	12,55	6,93	8,91	4,13	8,53
Kendi Hesabına	33,38	35,98	37,04	33,04	29,1	30,97	33,81	32,21
Ücretsiz Aile İşçisi	36,67	41,01	41,79	37,53	33,72	32,21	37,55	33,71

Kaynak: Aras, 2012: 65.

Gelir dağılımı ve yoksulluk arasındaki ilişkinin anlaşılmasında en etkili yöntemlerden biri fonksiyonel gelir dağılımı istatistikleri ile hanehalkı fertlerinin işteki

durumlarına göre yoksulluk oranlarının verildiği tabloyu kıyaslamaktır. Sınıflar içerisinde gelirden pay alan kişiler arasında bir adalet ve homojenlik bulunmasa bile gelir ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmektedir. Türkiye’de 2009 yılı kişilerin çalıştığı sektöre göre yoksulluk oranlarının verildiği Tablo 3.6 incelendiğinde, en yüksek yoksulluk oranı %29,58 ile ücretsiz aile çalışanlarında görülmekte iken, en düşük yoksulluk oranı ise, %2,33 ile işverenlerin olduğu sınıfta yaşanmaktadır.

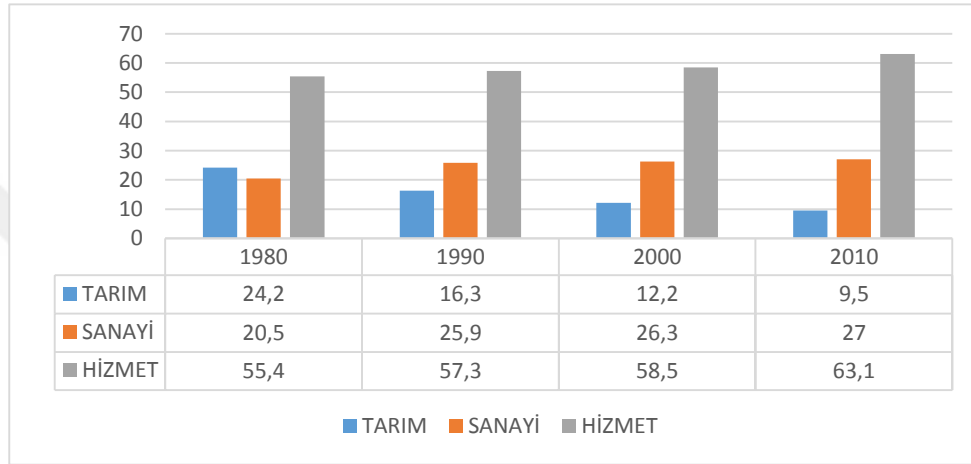
Gelirin fonksiyonel dağılımından en düşük payı alan işveren sınıfında bulunan kişi sayısının az olması, yoksulluğun en az görüldüğü sınıf olmasını sağlamıştır. Örneğin; işverenlerin olduğu sınıf 10 kişiden oluşup elde ettiği %10’luk geliri kendi aralarında pay ederek kişi başı %1’lik bir gelir seviyesine sahip olurken, 100 kişiden oluşan maaş ve ücretli sınıfı gelir dağılımından aldıkları %20’lik paya rağmen aralarındaki paylaşımda daha düşük oranda pay alırlar. Bu nedenle yoksulluk sorunu maaş ve ücretli, yevmiyeli çalışanlar arasında daha yoğun yaşanır. Türkiye’de kişilerin işteki durumları dikkate alınarak yapılan analizde, yoksulluk oranlarında 2002-2004 yılları arasında yevmiye geliri elde eden kişilerin yoksulluk oranları en yüksek seviyede bulunurken 2005 yılından itibaren yoksulluk oranlarındaki düşüş ile yerini ücretsiz aile işçisine bırakmıştır.

Tablo 3.5 ile Tablo 3.6’nın karşılaştırılması ile yapılan analizlerde, gelir dağılımı ile yoksulluk arasında paralellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kişilerin çalıştığı sektör ile sektöre göre yoksulluk oranları dikkate alındığında, maaş ve ücretli sınıfın 2002 yılında gelir dağılımından aldığı pay %35,8 iken bu sınıfın yoksulluk seviyesi %13,64’dür, 2009 yılında gelir dağılımından aldığı pay %42,9 seviyesine yükselirken yoksulluk seviyesi ise %6,05 olmuştur.

3.2.1.3. Sektörel Gelir Dağılımı ile Yoksulluk İlişkisi

Ülkelerin gelişmişlik seviyesini, hangi sektörlerin gelişmekte olduğunu gösteren sektörel gelir dağılımı istatistikleri incelendiğinde, geçmişten günümüze sektörler arasında eşitsizliğin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Çünkü tarım, sanayi ve hizmet sektörlerine verilen önem ve sektörlerin gelişim seviyeleri sürekli değişim göstermektedir. Geçmiş yıllara oranla günümüzde sektörler arasındaki eşitsizlik durumu iyileşse de, sektörler arasındaki gelişim farkı hala önemli seviyelerdedir.

Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren yaşanan dışa açılma ve serbest dış ticaret modeli, sanayinin milli gelirden aldığı payı arttırmış, tarımın ise payını azaltmıştır. Özellikle hizmet sınıfının 1980 ile 2010 yılı arasındaki artışı yüksek seviyelere ulaşınca sektörler arasında ciddi gelir farklılıkları meydana gelmiştir. Tarımın milli gelirden aldığı pay 1980’li yıllarda %24,2 iken 2010 yılında %10’un altına düşerken, hizmet sektöründeki yaşanan gelişmeler sonucunda milli gelirden aldığı pay %60’ları geçmiştir.

Kaynakça: Üzümcü ve Korkat, 2014: 142.

Grafik 3. 2. Türkiye'de GSYH'nin Sektörel Dağılımı (1980-2010)

Sektörel dağılımda tarım aleyhine yaşanan olumsuz gelişme bu sınıfta yer alan kişilerin süreç içerisinde yoksulluk sorunu ile en çok yüzleşen kesim haline gelmesine neden olmuştur. Tarımın payında yaşanan değişimler incelendiğinde Tablo 3.7’de görüldüğü gibi ekonomik kriz dönemlerinden sonra tarımın milli gelirden aldığı payda iyileşmeler olsa da devam eden yıllarda tekrar olumsuz yapı içerisine dönmüştür.

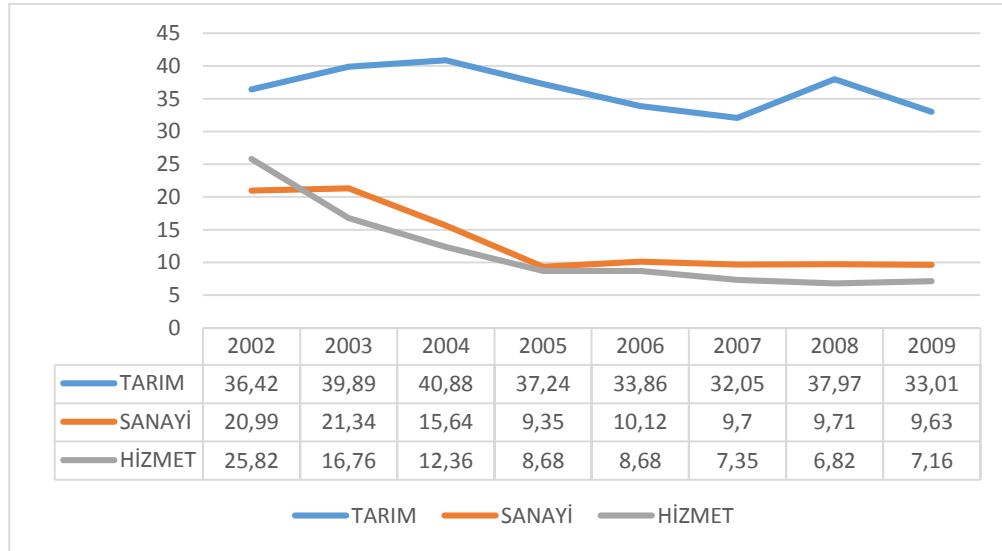
Yıllar itibarı ile önemini korusa da sanayi sektöründeki gelişmeler pekte istenen seviyelere gelememiştir. Tablo 3.7’de görüldüğü üzere sanayi sektörünün milli gelirden aldığı pay 2000 krizinin de etkisi ile dönem başında düşüş eğiliminde olmuş, 2008 yılına kadar düşüş trendini devam ettirmiş ama 2008 krizinin de etkisi ile 2009 yılında %1,5 oranında ciddi bir düşüş yaşayarak %22,9 oranına gerilemiştir. Türkiye’de yıllar itibarıyla hükümetlerin sanayi sektörünü desteklemek için uyguladığı politikalara rağmen sanayi sektöründe yaşanan gelişmeler istenen seviyelere ulaşamasa da 2010 yılında ekonomik büyüme hızının artması ile beraber GSYH içerisindeki payı %23,6 oranına ulaşmıştır.

Tablo 3. 7. Türkiye'de Ana İktisadi Faaliyetlerin GSYH İçindeki Payları (2000-2010)

Yıllar	TARIM	SANAYİ	HİZMET
2000	10,1	27,9	55,6
2001	8,8	26,8	58,5
2002	10,3	25,2	55,0
2003	9,9	24,9	54,2
2004	9,5	24,7	54,3
2005	9,4	24,7	54,1
2006	8,3	24,8	55,0
2007	7,6	24,6	57,0
2008	7,6	24,4	57,9
2009	8,3	22,9	59,6
2010	8,4	23,6	57,2

Kaynakça: İsmailoğlu, 2017: 135

Türkiye’de sektörel yoksulluk oranlarının verildiği Grafik 3.3 incelendiğinde, en yüksek yoksulluk oranı %33,01 ile tarım sektörüne ait iken, en düşük yoksulluk oranı %7,16 ile hizmet sektöründedir. Grafik 3.3’de krizin kişilerin yoksulluk seviyeleri üzerindeki etkisini gösteren istatistiklere göre, 2008 yılında tarım sektöründe yoksulluk oranı %37,97 iken 2009 yılında %33,01 oranına düşmüştür. Bu durumun en temel nedeni olarak kriz yıllarından sonra tarım ürünlerine olan talebin artması gösterilebilir.

Kaynakça: Aras, 2012: 65.

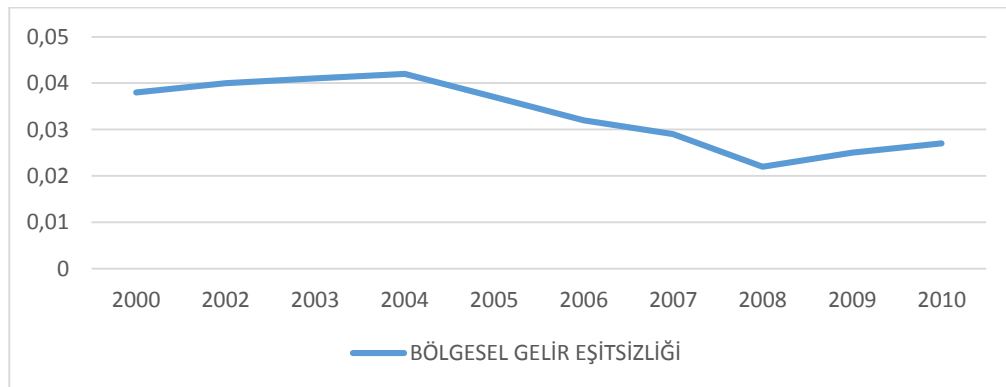
Grafik 3. 3. Türkiye'de Hanehalkı Fertlerinin Çalıştığı Sektöre Göre Yoksulluk Oranları (2002-2010, %)

Sektörel gelir dağılımı istatistikleri ile sektörel yoksulluk oranları karşılaştırıldığında, sektörel gelir dağılımının yoksulluk üzerindeki etkisi anlaşılabilir. Türkiye’de yayımlanan Tablo 3.7 ile Grafik 3.3 karşılaştırıldığında, 2000’li yılların başında hizmet sektörünün milli gelirden aldığı pay %58,5 iken, sektörün yoksulluk oranı %25 seviyelerindedir. 2009 yılında ise, hizmet sektörünün milli gelirden aldığı pay %63,4 iken yoksulluk oranları 7,16 seviyesindedir.

3.2.1.4. Bölgesel Gelir Dağılımı ile Yoksulluk İlişkisi

Bölgesel gelir dağılımı ile yoksulluk arasındaki ilişkide belirleyici olan faktörler, bölgelerin gelişmişlik seviyeleri ve ülkenin genel ticaretindeki yeri, bölgenin doğal kaynak ve yeryüzü yapısıdır. Bölgesel gelir dağılımı verileri incelendiğinde, bölgeler arasındaki gelir eşitsizliği farkı yıllar içerisinde çok ciddi bir değişikliğe uğramamıştır. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu günden beri batı bölgelerinin gelişmişlik seviyesi doğu bölgelerine kıyasla daha ileridedir.

Bölgelerin gelişmişlik seviyeleri her ne kadar bölgede yaşayan kişilerin gelir seviyelerini şekillendirse de, gelişmiş bölgelerde gelir eşitsizliklerinin daha fazla olması dikkat çekmektedir. Çünkü gelişmiş bölgelerde servet gibi yüksek gelire sahip olan kişiler ile düşük gelire sahip olan kişiler arasında farkın fazla olması gelir eşitsizliğinin temel nedeni olarak dikkat çekmektedir. Gelişmemiş bölgelerde ise, gelir elde eden kişilerin büyük çoğunluğu benzer ekonomik faaliyetler sonucunda gelir elde ettikleri için kişiler arasında daha adil gelir dağılımı bulunmaktadır.

Kaynak: Akın ve Aytun, 2018: 65

Grafik 3. 4. Türkiye'de Bölgesel Gelir Eşitsizliği (2000-2010, %)

Türkiye’de bölgeler arasındaki gelişmişlik ve gelir dağılımı farkının olumlu havası 2005 ile 2010 yılları arasında net bir şekilde görülmektedir. 2006 yılında bölgeler arasındaki gelir farkı %0,428 seviyesinde iken bu oran 2010 yılında %0,402 seviyelerine kadar gerilemiştir. Hükümetin politikaları, ülke genelinde gelişmeyi teşvik edici projeler, yatırımlar ve ülkedeki mevcut olumlu ekonomik hava bölgeler arasındaki eşitsizliği azaltan nedenler arasında sayılabilir.

3.2.2. 2011’den Günümüze Türkiye’de Gelir Dağılımı ile Yoksulluk İlişkisi

Türkiye’de 2010 yılından sonra kronik hale gelen enflasyon ve işsizlik sorunu sonucunda yaygınlaşan yoksulluk sorununu önlemek amacıyla gelir dağılımını düzenlemeye yönelik çalışmalar yapılmıştır. TÜİK tarafından yayımlanan gelir dağılımı ve yoksulluk istatistikleri dikkate alınarak ekonomide güven ortamı oluşturulmaya çalışılmış, problemler ile mücadele yöntemleri belirlenmiştir. Türkiye’de 2011’den günümüze yayımlanan kişisel, fonksiyonel, sektörel, bölgesel gelir dağılımı ve yoksulluk istatistikleri karşılaştırıldığında gelir dağılımı adaletini sağlamada istenen başarı sağlanamamıştır.

3.2.2.1. Kişisel Gelir Dağılımı ile Yoksulluk İlişkisi

Gelir dağılımı ile yoksulluk arasındaki ilişkinin en net göstergelerinden birisi olan kişisel gelir dağılımı, Gini katsayısını, yüzdelik dilimler halinde ülkede en yüksek gelir grubunun en düşük gelir grubuna göre ne kadar fazla pay aldığını ve gelir gruplarının süreç içerisinde gelirden aldıkları paylardaki değişimleri gösterme açısından oldukça önemlidir. TÜİK’in 2011 yılından itibaren günümüze kadar yayınlamış olduğu istatistiklere göre, Türkiye’de 2011 yılında en yoksul yüzdelik dilimin gelir dağılımından aldığı pay %5,8 iken, 2020 yılında %5,9’luk bir paya yükselmiştir. Dokuz yıllık bir süreç içerisinde %0,1’lük bir artış Türkiye’de en yoksul kesimin yoksulluk durumunun değişmediğini göstermektedir.

Türkiye’de 2011 ile 2012 arasında, en yoksul yüzdelik dilimin gelirden aldığı pay artış eğilimi içerisinde iken, 2012 ile 2018 arasında yüzde birlik farklar halinde stabil hale gelmiştir. 2019 yılında %6,2 olan payları, 2020 yılında %5,9’a gerilemiştir. 2019 yılından 2020 yılına geçişte en yoksul kesimin gelirden aldığı payda yaşanan %0,3’lük düşüşün en temel nedeni, dünyada da etkisini gösteren Covid-19 salgın hastalığıdır. Salgın hastalık nedeni ile gelirlerini krizler karşısında koruma şansları olmayan en

yoksul kesim, meydana gelen küresel krizden ciddi şekilde etkilenmiştir. Özellikle en yoksul kesimin yoğun olarak çalıştığı sektörlerdeki geçici ve sürekli kapanmalar, işsizlik oranlarının artmasına neden olunca, en yoksul kesimin gelirlerinde kayıplar meydana gelmiştir.

Tablo 3. 8. Türkiye'de Sıralı %20'lik Gruplar İtibarıyla Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı (2011-2020)

Anket yılı	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Gelirin Referans Yılı	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Birinci %20(En Yoksul)	5,8	5,9	6,1	6,2	6,1	6,2	6,3	6,1	6,2	5,9
İkinci %20	10,6	10,6	10,7	10,9	10,7	10,5	10,7	10,6	10,9	10,6
Üçüncü %20	15,2	15,3	15,2	15,3	15,2	15,0	14,8	14,8	15,2	14,9
Dördüncü %20	21,7	21,7	21,4	21,7	21,5	21,1	20,9	20,9	21,4	21,1
Beşinci %20(En Zengin)	46,7	46,6	46,6	45,9	46,5	47,2	47,4	47,6	46,3	47,5

Kaynak: www.tuik.gov.tr (07.06.2021)

Kriz zamanlarında toplumda bulunan en zengin kesimlerin gelirden aldığı paylardaki artış 2019 – 2020 dönemi itibarı ile de geçerli olmuştur. 2019 yılında gelirden aldıkları pay %46,3 iken 2020 yılında %47,5'e yükselmiştir. En zengin yüzdelik dilimin, yüksek gelir getiren faaliyetlerde bulunması, sermaye oranlarının yüksek olması, farklı alanlarda faaliyetlerde bulunmaları, altın ve yabancı para türünde yatırımlarının değerindeki artış kriz dönemlerinde gelirlerindeki artışın nedenleridir.

Tablo 3. 9. Türkiye'de Eşdeğer Hanehalkı Fert Gelirine Göre Gelir Dağılımı Göstergeleri (2011-2020)

Anket Yılı	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Gelir Referans Yılı	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
P80/P20 Oranı	8,0	8,0	7,7	7,4	7,6	7,7	7,5	7,8	7,4	8,0
P90/P10 Oranı	14,4	14,2	13,6	12,6	13,3	13,6	13,4	13,7	13,0	14,6
Gini Katsayısı	0,404	0,402	0,400	0,391	0,397	0,404	0,406	0,408	0,396	0,410

Kaynak: www.tuik.gov.tr (07.06.2021)

Türkiye'de 2012 – 2015 yılları arasında gelir dağılımı adaletinde ve yoksulluk sorununda olumlu gelişmeler yaşanmıştır. 2012 yılında 0,402 olan Gini katsayısı, 2014 yılında 0,391'e gerilemiş, 2015 yılında 0,397 seviyesine çıkmıştır. Ama 2015 yılı

itibarıyla olumlu hava tersine dönmüştür. 2016 yılında 0,404 olan Gini katsayısı, 2020 yılında 0,410'a yükselmiştir. 2020 yılındaki Gini katsayısında dikkat çeken nokta bir önceki yıla göre 0,015'lik bir artış göstermesidir.

En yoksul %20'lik dilim ile en zengin %20'lik dilim arasında farkı gösteren P80/P20 oranında değişim yaşanmazken, en yoksul %10'luk dilim ile en zengin %10'luk dilim arasında farkı gösteren P90/P10 oranı ise artış eğilimindedir. P90/P10 oranı, 2019 yılında %13,0 iken, 2020 yılında %1,6'lık artış ile %14,6 oranına yükselmiştir. Covid-19'un getirdiği kriz ortamı ülkede gelir dağılımı eşitsizliğine olumsuz etkide bulunmuş ve eşitsiz ortam daha belirgin bir hal almaya başlamıştır.

Tablo 3. 10. Türkiye'de Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Hesaplanan Yoksulluk Oranı (2011-2020)

Anket Yılı	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Gelir Referans Yılı	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Medyan Gelirin %40'ına Göre	10,1	10,0	9,1	8,7	8,7	8,4	7,4	7,9	8,3	8,9
Medyan Gelirin %50'sine Göre	16,1	16,3	15,0	15,0	14,7	14,3	13,5	13,9	14,4	15,0
Medyan Gelirin %60'ına Göre	22,9	22,7	22,4	21,8	21,9	21,2	20,1	21,2	21,3	21,9
Medyan Gelirin %70'ine Göre	33,0	30,2	29,5	29,4	29,5	28,7	28,1	28,5	28,5	29,0

Kaynak: www.tuik.gov.tr (07.06.2021)

Türkiye'de medyan gelirin %50'sine göre hesaplanan göreceli yoksulluk oranı, 2012 ile 2015 yılları arasında yaşanan ekonomik gelişmeler ile doğru orantılı olarak, %16,3 oranından %14,3'e düşmüştür. 2019 yılında %14,4 olan göreceli yoksulluk oranı 2020 yılında yaşanan Covid-19 ve getirdiği ekonomik kriz ortamı ile beraber %15,0 seviyelerine yükselmiştir.

3.2.2.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı ile Yoksulluk İlişkisi

TÜİK tarafından yayımlanan fonksiyonel gelir dağılımı istatistiklerine göre, 2011-2020 arasında gelir dağılımından en fazla pay alan kesim maaş ve ücretlilerdir. 2011 yılında gelir dağılımından %44,8 oranında pay alan maaş ve ücretliler 2015 yılına kadar gelirden aldıkları paylarını arttırmışlardır. 2015-2016 yılları arasında maaş ve ücretlilerin gelirden aldıkları payda herhangi bir değişim olmazken, 2017-2019 yılları arasında negatif yönlü gelişme yaşamışlardır. 2020 yılında ise, bir önceki yıla oranla %0,4'lük bir artış ile %47,1 seviyesi ile gelir dağılımından en fazla pay alan kesim

olmaya devam etmişlerdir. Maaş ve ücretlilerin toplumu oluşturan bireylerin büyük çoğunluğunu oluşturması bu kesimin payının bu kadar yüksek oranlara ulaşmasına neden olmuştur.

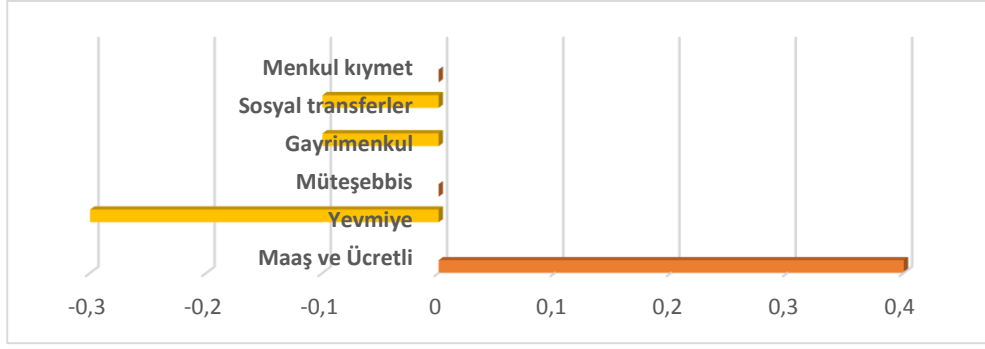
Tablo 3. 11. Türkiye'de Gelir Türlerine Göre Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı (2011-2020)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Maaş ve ücretliler	44,8	46,5	48,3	49,1	49,7	49,7	48,9	48,5	46,7	47,1
Yevmiye	3,6	3,4	3,2	3,3	2,8	2,5	2,6	2,7	2,6	2,5
Müteşebbis	21,4	20,4	19,6	18,5	18,8	19,8	19,6	18,8	17,7	17,7
Tarım	6,8	6,8	6,4	5,3	5,0	5,0	4,2	4,3	4,0	3,7
Tarım dışı	14,6	13,6	13,2	13,2	13,8	14,8	15,4	14,5	13,8	14,0
Gayrimenkul	3,9	3,5	3,3	3,3	3,3	3,1	3,4	3,4	3,6	3,5
Menkul kıymet	3,8	3,3	3,1	2,9	2,6	2,5	3,2	3,6	4,3	4,3
Sosyal Transferler	19,4	20,0	19,7	20,1	20,0	19,6	19,7	20,1	21,9	21,8
Emekli Dul ve Yetim Aylıkları	17,8	18,4	18,2	18,7	18,4	18,0	18,0	18,3	20,1	20,0
Diğer Sosyal Transferler	1,5	1,6	1,5	1,4	1,6	1,6	1,8	1,8	1,8	1,8
Hanelerarası Transferler	3,0	2,7	2,5	2,6	2,6	2,5	2,4	2,7	2,9	2,9
Diğer Gelirler	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2

Kaynakça: www.tuik.gov.tr (07.06.2021)

Fonksiyonel gelir dağılımında transfer gelirlerinin oranının, 2011 yılında %19,4 iken 2020 yılında %21,8'e yükselmesi devletin sosyal yönünü göstermektedir. Sosyal transfer gelirleri içerisinde en yüksek pay dul ve yetim aylıklarıdır. Türkiye'de yaşanan Covid-19 kaynaklı ekonomik krizin, yoksul ve kırılgan kesim üzerindeki etkilerini minimuma indirebilmek amacıyla, mevcut hükümetin yoğun bir şekilde kullandığı sosyal transferler içerisinde dul ve yetim aylıkları kaynaklı transfer gelirleri 2011 yılında %17,8 iken, 2020 yılında %20,0 oranına yükselmiştir.

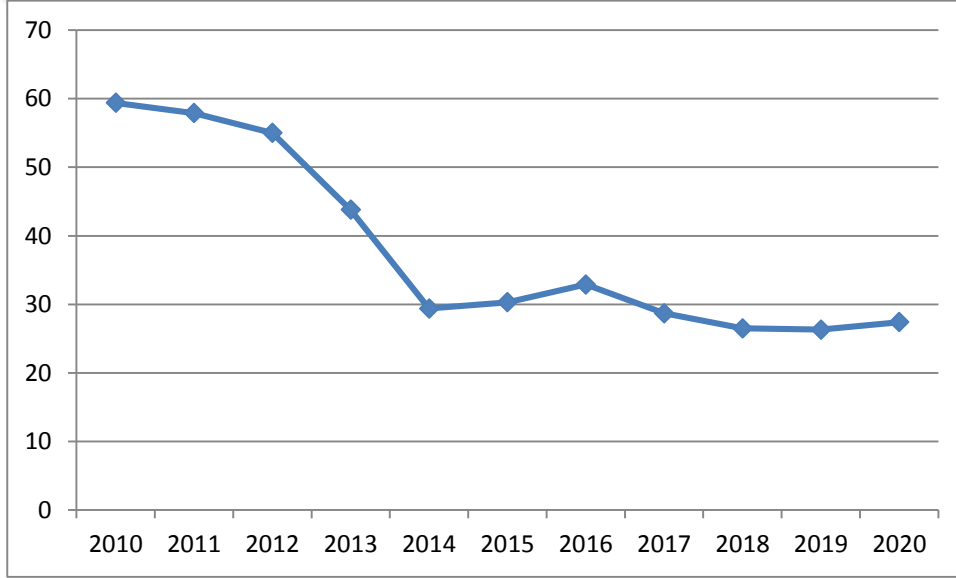
Müteşebbis gelirlerinin payı 2011-2020 yılları arasında azalış yaşamıştır. 2011 yılında %21,4 olan müteşebbis gelirleri, 2020 yılı itibarıyla %17,7 oranına gerilemiştir. Tarım gelirlerine kıyasla tarım dışı müteşebbis gelirleri 2011-2020 döneminde, gelirden %14 ile %15 arasında pay almaya devam ederek gelir dağılımındaki önemini korumuştur.

Kaynakça: www.tuik.gov.tr (07.06.2021)

Grafik 3. 5. Türkiye'de Gelir Türlerindeki Değişim (2019-2020, %)

Covid-19 kaynaklı yaşanan ekonomik krizin fonksiyonel gelir dağılımı üzerindeki etkisi incelendiğinde, yevmiye ve sosyal transfer gelirleri elde eden kişilerin 2020 yılı gelirleri bir önceki yıla oranla -%0,3'lük düşüş yaşamıştır.

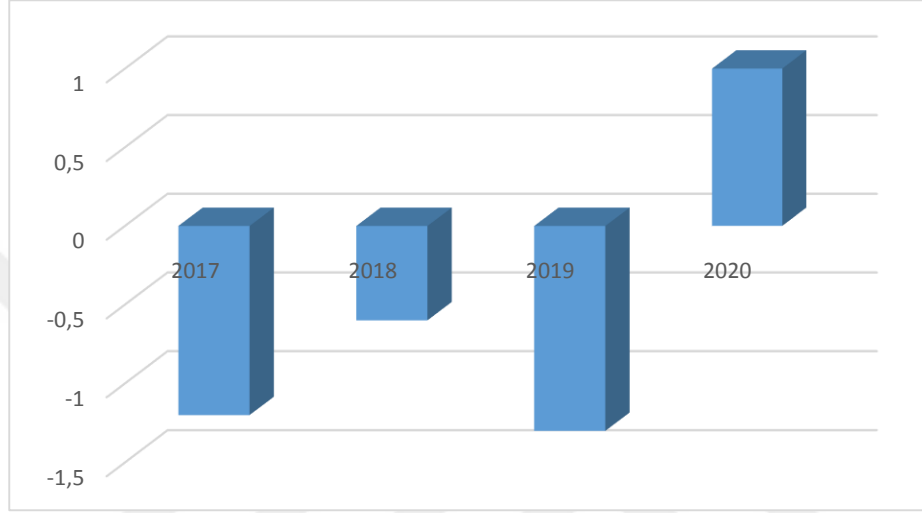
Kaynak: www.tuik.gov.tr (07.06.2021)

Grafik 3. 6. Türkiye'de Maddi Yoksulluk Oranı (2010-2020)

Kişilerin finansal anlamda sıkıntı durumlarını gösteren maddi yoksunluk oranı, 2010'lu yıllara oranla günümüzde daha iyi durumda olsa bile 2019-2020 yılları arasında artış göstermiştir. Her ne kadar maddi anlamdaki yoksunluk azalsa da 2020 yılındaki %27,4'lük orana sahip olması, kişilerin toplum içerisinde sıkıntı yaşayabilmeleri ihtimalini göstermektedir.

Kişilerin elde ettikleri gelir türleri ile maddi anlamdaki yoksunluk seviyeleri arasında bağlantı kurulabilir. Örneğin, maaş veya ücretli veya yevmiyeli olarak çalışan kişilerin gelir seviyeleri genel anlamda toplumun standartlarının altında yaşamalarına

neden olabilmektedir. Asgari anlamda ücrete sahip olan bir kişinin kendi temel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra borçlarını veya yaşamlarındaki temel gereksinimler olan ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, Türkiye’deki ürünlerin fiyatları ve aile üyeleri de dikkate alındığında zorlaşmaktadır. Kişi evli ise, bu durumda söz konusu ihtiyaçlar hane içerisindeki her bir birey için ayrı olacağına ayrıca onların maddi yoksunluk seviyelerini ölçmek gerekir.

Kaynak: www.tuik.gov.tr (07.06.2021)

Grafik 3. 7. Türkiye'de Medyan Gelirinin %60'ına Göre Sürekli Yoksulluk Oranındaki Değişim (2017-2020)

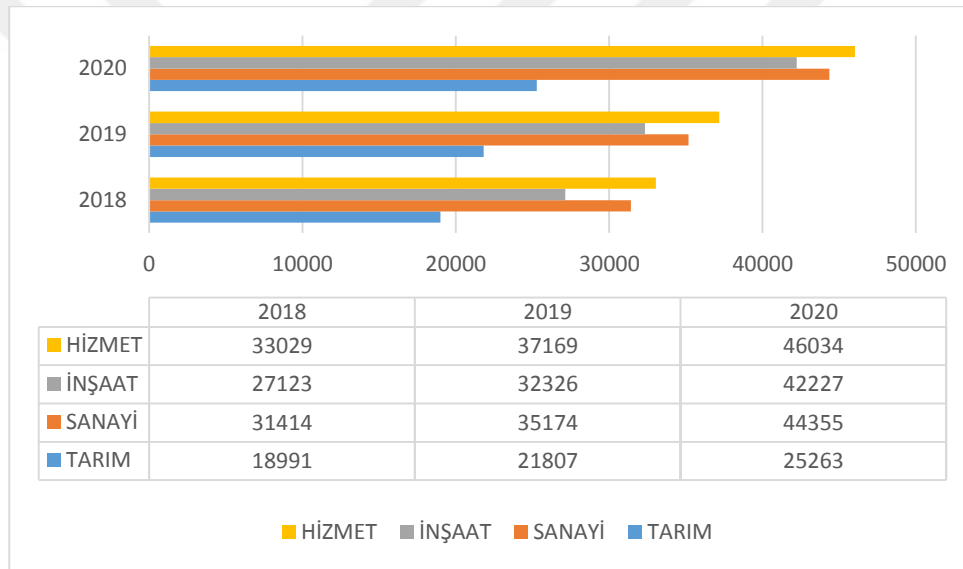
Türkiye’de dört yıllık panel veri analizleri kullanılarak hesaplanan sürekli yoksulluk oranı, ülkedeki yoksulluk seviyesinin anlaşılması açısından önemlidir. Eşdeğer hanehalkı fertlerinin medyan gelirlerinin %60’ı dikkate alındığında Türkiye’de son dört yıldaki verileri 14,0, 12,7, 12,7 ve 13,7 şeklindedir. 2020 yılında sürekli yoksulluk oranında önceki yıla kıyasla ciddi bir artış yaşanmasının nedeni Covid-19 krizidir.

3.2.2.3. Sektörel Gelir Dağılımı ile Yoksulluk İlişkisi

Sektörel gelir dağılımı analizleri, gelir dağılımı ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi genel çerçevede ortaya koyduğu, bireylerin gelir dağılımındaki adaletsizliğini net olarak belirlemede yetersiz kaldığı için çok fazla tercih edilmemektedir. Sektörlerin gelir dağılımı analizleri genelde sektörlerin gelişmişlik seviyelerini ortaya koyabilmek adına yapılır. Türkiye ekonomisinde yaşanan dönüşümler sonucunda tarım devleti misyonu

süreç içerisinde değişime uğramış, sanayi ve hizmet sektöründeki gelişmeler daha fazla ve yoğunlukta yaşanmaya başlanmıştır.

Özellikle köyden kente yaşanan göçler ve tarımda yaşanan makineleşmeler sonucunda, 1950’li yıllardan itibaren Türkiye’nin toplum yapısındaki değişimler, geliri elde eden sektörlerdeki kişileri de etkilemiştir. Dünyada yaşanan küresel ölçekteki liberal politikalar çerçevesinde 1990’lı yıllar itibarıyla Türkiye’de ciddi ticari anlaşmalar ve gelişmeler yaşanmıştır. Türkiye’de GSYH’de artık hizmet ve sanayi sektörünün etkisi tarım sektörüne oranla daha yoğun şekilde hissedilmiştir. Ama mevcut hükümetin tarım sektörünü yeniden canlandırmak amacıyla yaptığı karşılıksız ödemeler gibi yardımlar sonucunda tarımın milli gelir içerisindeki payında geçmiş yıllara kıyasla belli dönemler dâhilinde artışlar yaşamıştır.

Kaynak: www.tuik.gov.tr (07.06.2021)

Grafik 3. 8. Türkiye'de Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri, TL (2018-2020)

Sektörel anlamda son üç yıl içerisinde gelir getiren faaliyetlerin milli gelirdeki paylarının verildiği Grafik 3.8’e göre tüm sektörlerin paylarında artışlar meydana gelmiştir. Tüm sektörlerde yaşanan artışlar, gelir dağılımının daha adaletli hale geldiğini veya yoksulluk sorununun azalmakta olduğunu göstermekte yetersiz kalmaktadır. Çünkü sektörler içerisinde birbirinden oldukça farklı düzeylerde gelire sahip kişiler yer almaktadır.

Türkiye’de 2018-2020 arasında sektörlerin milli gelir içerisindeki payları incelendiğinde, 2020 yılı itibarıyla en yüksek gelir getiren sektör 46 bin 034 TL ile hizmet sektörüdür. Elde edilen toplam gelirin %50’ye yakını oluşturulan hizmet sektörü

en gelişmiş sektör olma konumunu korumaktadır. 25 bin 263 TL’lik geliri ile 2020 yılında ortalama esas iş gelirleri içerisinde en düşük geliri elde eden sektör tarım sektörüdür. 2019 yılı ile 2020 yılları esas iş gelirleri incelendiğinde en yüksek artış %31,0 ile inşaat sektöründe yaşanmıştır. Sektörel gelir dağılımı verileri, gelir dağılımı ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi saptamada kesin sonuçlar vermese de, sektörlerin milli gelirden aldıkları paylara bakarak bu sektörlerde çalışan kişilerin yoksulluk durumları hakkında yorumlamalar yapılabilir.

3.2.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı ile Yoksulluk İlişkisi

Sektörel gelir dağılımı gibi bölgesel gelir dağılımı da kapsadığı kesimin farklı gelir seviyesine sahip kişilerden oluşması ve heterojen yapıda olması nedeni ile gelir dağılımı ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi göstermede yetersiz kalmasına rağmen bölgedeki ekonomik ve sosyal yapının anlaşılması açısından önemli olduğu kabul edilir.

Tablo 3. 12. Türkiye’de Yıllık Ortalama Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Geliri, TL, İBBS 1. Düzey (2011-2020)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
TR	10774	11859	13250	14553	16515	19139	21577	24199	28522	33428
Türkiye										
TR1	14673	16126	18248	19062	22067	26041	30695	34912	40749	49239
İstanbul										
TR2 Batı	10723	12050	13400	15130	16245	20102	22872	25786	89505	33141
Marmara										
TR3 Ege	12924	13947	15243	15582	17532	20246	22421	25229	30337	35785
TR4 Doğu	10772	12758	14098	15723	18243	20268	23662	25541	29249	33579
Marmara										
TR5 Batı	12455	14160	16294	18460	20510	23786	24159	27313	32384	38022
Anadolu										
TR6	10276	10798	11649	12933	14871	17193	19390	22056	24969	29520
Akdeniz										
TR7 Orta	9406	10786	11174	13169	14398	16234	17957	20008	25159	27564
Anadolu										
TR8 Batı	9264	10511	11515	12771	14464	16760	19422	21227	25295	28369
Karadeniz										
TR9 Doğu	9374	10407	12366	13974	15172	17814	18760	20900	26851	31064
Karadeniz										
TRA	7109	7338	8521	9964	11602	13604	14640	16306	19055	20925
Kuzeydoğu										
Anadolu										
TRB	6492	6999	7740	9086	10412	12614	13314	14322	17420	19185
Ortadoğu										
Anadolu										
TRC	5418	5870	6920	8087	9089	9833	11231	12921	15706	18927
Güneydoğu										
Anadolu										

Kaynakça: www.tuik.gov.tr (25.06.2021)

Türkiye’de kullanılabilir hanehalkı fert gelirinin en fazla olduğu bölge İstanbul bölgesi iken, en düşük gelir seviyesine sahip olan ise Van, Muş Bitlis ve Hakkâri’yi kapsayan TRB2 bölgesidir. Tablo 3.12’de yer alan istatistikler incelendiğinde bölgelerin gelirleri ile gelişmişlik seviyeleri arasındaki ilişki olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye’de bölgesel gelir dağılımı eşitsizliğini gösteren Tablo 3.13’e göre, düşük gelişmişlik seviyesine rağmen gelir eşitsizliğinin en az olduğu bölge, TR4 (Doğu Marmara) bölgesidir. TR4 bölgesinde, P80/P20 oranı %4,6 sonucunu vererek 2020 yılında gelir dağılımında en adaletli bölge olmuştur. Eşitsizliğin en fazla olduğu bölge ise, gelirden en fazla pay alan bölge olan TR1 (İstanbul) bölgesidir. Türkiye’de bölgesel gelir dağılımı istatistiklerine göre bölgelerin gelişmişlik seviyeleri ile gelirin adaletli paylaşımı arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 3. 13. Türkiye’de Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre P80/P20 Oranı, İBBS 1. Düzey (2011-2020)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
TR Türkiye	8,0	8,0	7,7	7,4	7,6	7,7	7,5	7,8	7,4	8,0
TR1 İstanbul	6,2	6,4	6,6	6,1	7,1	7,4	8,2	8,6	7,8	8,6
TR2 Batı Marmara	6,3	6,2	5,4	5,4	6,1	6,3	6,5	7,2	6,6	6,7
TR3 Ege	7,1	6,7	6,3	5,9	6,1	6,0	5,8	5,7	5,7	6,4
TR4 Doğu Marmara	5,0	5,6	5,0	5,2	5,4	5,1	5,3	5,2	4,6	4,6
TR5 Batı Anadolu	6,7	6,5	7,1	7,2	6,7	7,0	6,3	6,7	6,0	6,8
TR6 Akdeniz	7,2	7,5	7,1	7,4	7,2	7,5	6,9	6,9	6,7	7,2
TR7 Orta Anadolu	6,3	6,2	5,6	5,9	5,5	6,0	5,1	5,5	5,5	5,8
TR8 Batı Karadeniz	5,7	5,7	5,4	5,5	5,8	5,5	5,4	5,6	5,5	6,0
TR9 Doğu Karadeniz	5,1	4,8	4,7	4,9	5,3	5,5	4,7	5,2	5,9	5,8
TRA Kuzeydoğu Anadolu	7,0	7,2	7,3	7,3	6,7	6,0	5,2	5,7	5,8	6,7
TRB Ortadoğu Anadolu	8,3	7,0	6,4	6,8	6,5	6,9	6,2	6,1	5,6	6,4
TRC Güneydoğu Anadolu	7,5	6,7	6,7	6,4	6,9	6,3	5,9	6,4	6,5	6,5

Kaynak: www.tuik.gov.tr (25.06.2021)

Gelir dağılımının en adaletli olduğu bölge olan TR4 (Doğu Marmara) bölgesi Türkiye’de göreceli yoksulluk oranının en az olduğu bölgedir. Gelir dağılımının en adaletsiz olduğu bölgelerden birisi olan TR1 (İstanbul) bölgesi yoksulluk oranının yoğun olarak yaşandığı bölgeler arasındadır. Gelir dağılımı ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi kanıtlayan bölgesel gelir dağılımı analizine göre adaletli gelir dağılımı olan yerlerde yoksulluk sorunu daha az yaşanmaktadır.

Tablo 3. 14. Türkiye’de Medyan Gelirinin %50’si Temelinde Yoksulluk Oranı, %, İBBS 1. Düzey (2011-2020)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
TR Türkiye	16,1	16,3	15,0	15,0	14,7	14,3	13,5	13,9	14,4	15,0
TR1 İstanbul	11,7	9,6	8,6	10,5	11,1	10,2	10,0	12,7	11,0	11,4
TR2 Batı Marmara	11,6	13,0	10,6	10,8	12,8	11,9	13,1	12,6	12,9	13,6
TR3 Ege	11,9	11,6	11,1	10,5	8,2	9,9	9,2	10,5	10,5	12,0
TR4 Doğu Marmara	9,0	10,8	9,1	7,9	9,9	9,2	7,4	9,5	8,4	8,8
TR5 Batı Anadolu	13,7	12,9	11,1	11,6	11,5	11,1	10,8	11,4	10,8	11,4
TR6 Akdeniz	12,3	13,7	11,2	14,5	13,4	15,1	13,0	11,8	13,3	12,5
TR7 Orta Anadolu	13,3	12,4	10,6	10,0	10,1	10,3	8,9	10,8	9,9	10,4
TR8 Batı Karadeniz	13,8	12,0	11,1	10,5	11,6	9,6	10,6	10,6	11,3	12,6
TR9 Doğu Karadeniz	10,7	11,1	9,0	10,5	9,1	7,9	7,5	8,9	11,4	11,6
TRA Kuzeydoğu Anadolu	14,7	13,2	11,8	13,0	14,5	12,7	10,2	11,1	11,9	13,8
TRB Ortadoğu Anadolu	13,2	13,4	12,5	11,6	8,3	12,1	9,5	13,6	10,9	13,3
TRC Güneydoğu Anadolu	15,1	12,8	11,9	10,0	14,5	11,5	10,1	10,9	11,1	9,6

Kaynak: www.tuik.gov.tr (25.06.2021)

Gelirden düşük pay alan bölgeler genelde benzer gelir seviyesine sahip olan kişilerin yoğun olduğu yerler olduğu için, gelir dağılımı daha adaletli sonuçlar verir ve bunun sonucunda da yoksulluğun daha az görüldüğü bölgelerdir. Bölgesel gelir dağılımı ve yoksulluk istatistikleri, gelir dağılımında adaletin sağlanarak yoksullukla mücadele edilebileceğini ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Belli bir dönemde elde edilen toplam gelirin kişiler, bölgeler, üretim faktörleri ve sektörler arasında paylaşılması anlamına gelen gelir dağılımı, iktisat tarihinde tartışılan konular arasında yer almıştır. Gelir dağılımındaki eşitsizliklerin sosyal ve ekonomik farklılıklara yol açması sorununun önlenmesi için gelir eşitsizliğinin ölçümünü gerektirmiştir. Gelir dağılımındaki eşitsizliği ölçmek amacıyla Lorenz Eğrisi, Gini katsayısı, Pareto Optimumu, Theil Endeksi ve Kuznets'in Ters-U Hipotezi gibi yöntemler geliştirilmiştir.

Gelirin adaletsiz paylaşımı, düşük ve yüksek gelirli kişiler arasında farklılıklara neden olmuş ve düşük gelirli kişilerin barınma, beslenme, sağlık, eğitim gibi temel ihtiyaçlarını karşılamasını zorlaştırmıştır. Düşük gelirli kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılayamaması yoksulluk sorununun artmasını beraberinde getirince, sosyal ve siyasal çatışmalar yaşanmıştır. Gelir dağılımındaki adaletsizlikleri önleyip yoksulluk sorunu ile mücadele etmek amacıyla geliştirilen doğrudan ve dolaylı yaklaşımın yanı sıra, yeniden gelir dağılımı politikası uygulanmıştır. Gelirin piyasa koşullarında yapılan birincil dağılımındaki adaletsizlikleri gidermek amacıyla devletin birincil gelir dağılımına müdahalesi anlamına gelen yeniden gelir dağılımı politikası, kamu harcamaları, transferler, vergiler gibi araçları kullanarak yoksul kesime yönelik gelir arttırıcı faaliyette bulunur.

Dünyada gelir dağılımının, kişiler arasında gelir ve yaşam farklılıklarına neden olduğu kabul edilse bile, yoksulluk sorunu üzerindeki etkisi özellikle gelişmiş ülkeler tarafından kabul edilmemiştir. Gelişmiş ülkelere göre, ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanmasıyla beraber kişilerin gelir seviyeleri artacak ve yoksulluk sorunu kendiliğinden ortadan kalkacaktır. 1990 yılına gelindiğinde, ekonomik büyüme ve kalkınma oranlarının artmasına rağmen gelir dağılımı ve yoksulluk sorununda bir iyileşme sağlanamamıştır. Gelir dağılımındaki adaletsizlikler mevcut yoksulluk sorunun büyümesine ve ekonomik problemlerin yanında sosyal ve siyasal sorunların da yaşanmasına yol açmıştır. Yaşanan gelişmeler sonucunda adil gelir dağılımına verilen önem artmış, sadece yoksulluk sorununun önlenmesinde bir araç olmaktan çıkıp, ülkelerin makroekonomik hedefleri arasında yer alan politikaya dönüşmüştür.

Türkiye’de gelir dağılımı üzerinde 2000’li yıllardan itibaren ciddi şekilde durulmaya başlanmıştır. Gelir dağılımı istatistiklerini ortaya koymak için yapılan ilk çalışma 1960’lı yıllara dayansa bile, 2002 yılından itibaren TÜİK tarafından gelir dağılımı ve yoksulluk istatistikleri birlikte yayımlanmaya başlamıştır. Türkiye’de gelir dağılımı ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla TÜİK’in yayımladığı gelir dağılımı ve yoksulluk istatistiklerini yorumlayarak yapılan bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Türkiye’de ekonomisinde genel olarak gelir dağılımı adaletsizliklerinin arttığı dönemlerde yoksulluk problemi yaygınlaşmaktadır.
- Türkiye’de en yoksul yüzdelik dilimin gelir dağılımından aldığı payda azalmaların yaşandığı dönemlerde yoksulluk probleminde artışlar yaşanmıştır. Örneğin, TÜİK tarafından yayımlanan kişisel gelir dağılımı sonuçları incelendiğinde 2006 yılında en yoksul kesimin gelirden aldığı pay %5,1 iken yoksulluk oranı %18,6’dır. 2007 yılında ise en yoksul kesimin gelirden aldığı pay %5,8’e yükselince yoksulluk %16,3 oranına gerilemiştir.
- Fonksiyonel anlamda gelir dağılımı ve yoksulluk arasındaki ilişki incelendiğinde, Türkiye’de düşük gelirli kişilerden oluşan maaş ve ücretli sınıfın gelirden aldıkları pay arttıkça yoksulluk oranları paralel şekilde azalmaktadır. Çünkü Türkiye’de çalışan kişilerin büyük çoğunluğunu maaş ve ücretliler oluşturmaktadır ve bu kesimde bulunan kişilerin elde ettikleri gelir seviyesi oldukça düşüktür. Örneğin, 2002-2010 yılları arasında Türkiye’de fonksiyonel gelir dağılımı istatistikleri ile hanehalkı fertlerinin çalıştığı sektörlerle göre yoksulluk oranları incelendiğinde, maaş ve ücretli sınıfının 2002 yılında gelir dağılımından aldığı pay %35,8 iken yoksulluk oranları %13,64’dür. 2009 yılında gelir dağılımından aldığı pay %42,9 oranına yükselirken yoksulluk oranı ise %6,05 olmuştur.
- TÜİK tarafından 2020 yılında yayımlanan İBBS 1. Düzey verilerine göre, TR4 (Doğu Marmara) bölgesinde P80/P20 oranı %4,6 ile gelir dağılımının en adaletli olduğu bölge olmuştur. TR4 bölgesinin göreceli yoksulluk oranının en az olduğu bölge olması gelir dağılımındaki adaletle paralellik göstermektedir. Türkiye’de yayımlanan bölgesel gelir dağılımı ve bölgesel yoksulluk istatistikleri, gelir dağılımının adaletli olduğu bölgelerde yoksulluğun daha az yaşandığını göstermektedir.

- Türkiye’de kriz dönemlerinde yaşanan olumsuzluklar düşük gelirli kişilerin olumsuz yönde etkilenmesini ve yoksulluğun artmasını beraberinde getirmiştir. Düşük gelirli kişilerin gelir düzeyleri itibari ile yoksulluk karşısındaki kırılganlıklarını kanıtlayan 2019 ve 2020 yılı istatistikleri incelendiğinde, Covid-19 kaynaklı meydana gelen ekonomik kriz sonucunda düşük gelirli kişilerin ciddi gelir kayıpları yaşadığı ve 2019-2020 yılları arasında yoksulluk sorununun arttığı görülmektedir. 2019 yılında 0,396 olan Gini katsayısı, 2020 yılında 0,410’a yükselmiş ve bu dönemde gelirin adaletsiz paylaşılmasına paralel olarak göreceli yoksulluk oranı %14,4’den %15,0’a yükselmiştir.

Gelir dağılımındaki adaletsizliklerin tüketim miktarı, tasarruf miktarı, yatırım miktarı, yoksulluk oranı, sosyal ve siyasal istikrar üzerindeki etkileri nedeniyle önemli bir konu haline gelmesi, ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasal kriterlerine göre farklı politikalar geliştirmelerine neden olmuştur. Türkiye’de gelir dağılımında mevcut olan eşitsizliği giderebilmek ve yoksulluk sorununu minimize etmek amacıyla yapılması gerekenler şu şekilde sıralanabilir:

- Ülkede belirlenen asgari ücret seviyesinin reel olarak yükseltilmesi gerekir.
- İşsizliğin gelir üzerindeki etkisini kırmak için işsizlik sigortası uygulanmalıdır.
- İşsizlik problemi sonucunda işsiz kişilerin gelir kaybını önlemek amacıyla işsizliğin azaltılmasına yönelik politikalar uygulanmalıdır.
- Genç ve yeni girişimcileri destekleyici politikalar benimsenmelidir.
- Toplumda çalışma gücünü kaybetmiş ve gelir seviyesi itibarıyla yoksulluk problemine yakalanma ihtimali olan kişilere sosyal transferler yapılmalıdır.
- Vergi oranları kişilerin gelir seviyesi ile orantılı olarak belirlenmelidir.
- Kamu kesiminde çalışan kişiler ile emekli olanlara verilecek ücret artışları özellikle en alt seviyedeki çalışan kişilerin gelirlerini arttıracak şekilde belirlenmelidir.
- Ekonomik büyüme ve kalkınmanın toplumun genelini kapsayacak şekilde olması sağlanmalıdır.
- Ekonomik kriz ve konjonktürel daralma dönemlerinde düşük gelirli kişilerin yoksulluğa düşmesini önlemek amacıyla sosyal fonlar oluşturulmalıdır.
- Ülkede eşitsizliği önlemeye yönelik sigorta prim oranları belirlenmelidir.

- Yoksulluk sorununu önlemek ve kişilerin ileride elde edecekleri gelir seviyelerini arttıracak şekilde eğitimin toplumun geneline ücretsiz ve eşit dağıtılmasına önem verilmelidir.
- Ülkede az gelişmiş veya gelişmemiş bölgelere yapılan yatırımlar arttırılmalıdır.
- Ülkede işgücü piyasasında yer alan bireylerin yaptıkları iş alanlarında nitelik kazanmaları amaçlanarak kalifiyeli personel haline getirilip geliri arttırılmalıdır.
- Nüfus artış hızı ve nüfusun ülke içerisindeki dolaşımı kontrol altına alınmalıdır.
- Kaçak veya sigortasız işçi çalıştırılması engellenerek kayıtdışı ekonomi önlenmelidir.
- Lüks tüketim ve rantları önlemek amacıyla bu alanlar zaruri ihtiyaçlara göre artan oranlı olarak vergilendirilmelidir.
- Maaş ve ücretliler, yevmiye sınıfı gibi düşük ücrete sahip olan kişilerin brüt ücretlerindeki kesinti oranları azaltılmalıdır.
- Ülke politikalarında istikrar sağlanmalı ve güven ortamı oluşturulmalıdır.
- Kırsal kesimde özellikle tarımsal sanayiye destekleyerek kentlerdeki baskı azaltılmalıdır.
- Sektörel anlamda büyümeler ve gelişmeler dengeli şekilde gerçekleştirilmeye çalışılmalıdır.

Bu politikalar gelir dağılımının adaletli olmasını sağlayıp yoksulluğun önleminde etkili olduğu kadar, ülkede dengeli büyüme ve kalkınmanın, sağlam ekonomik, sosyal ve siyasal yapının oluşturulmasında da etkilidir.

KAYNAKÇA

- Abay, M. Ç. ve Sezgin, S. (2018). “Türkiye ve Bazı AB Ülkelerinde Yoksulluk ve Gelir Dağılımı”, *Journal of Life Economics*, 5(4), 97-110.
- Acar, İ. (2015). “Türkiye’de Gelir Dağılımı”, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4(8), 42-59.
- Açıkgöz, R. ve Yusufoglu, Ö. Ş. (2012). “Türkiye’de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 1(1), 76-117.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, (2013), *Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları*.
- Akın, C. ve Aytun, C. (2018). “Gelir Dağılımının Makroekonomik Belirleyicileri: Türkiye Örneği”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(42), 52-81.
- Aksan, G. (2012). “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 9-19.
- Aktan, C. C. ve Vural, İ. Y. (2002). “Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk”, *HAK-İŞ Konfederasyonu Yayınları*, 71-100.
- Alkin, E. (1981), *Gelir ve Büyüme Teorisi*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Altınışık İ. ve Peker, H.S. (2008). “Eğitim ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği”, *KMU İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10(15), 101-118.
- Al- Marhubi, F. (1997). “ A Note On The Link Between Income İnequality and İnflation”, *Economics Latters*, 55(3), 317-319.
- Aras, A., (2012) *Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Yoksulluk(Sakarya İli Kentsel Alan Örneği)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Maliye Anabilim Dalı, Sakarya(Türkiye).
- Aydın, K. (2012). “Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımının Sosyo Ekonomik ve Demografik Belirleyicileri”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 0(32), 147-166.
- Bağce, H. E. (2017). “Parlamentar ve Başkanlık Sistemiyle Yönetilen Ülkelerde Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Yoksulluk”, *İnsan&İnsan Dergisi*, 4(11), 5-39.

- Baldwin, R. ve Krugman, P. (2004). “Agglomeration, İntegration and Tax Harmonization”, *European Economic Review*, 48(1), 2-23.
- Balseven, H. (2017). “Refah Devleti ve Gelir Dağılımı: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 18(1), 87-107.
- Bashir, N. ve Khan, R. (2011). “Trade Liberalization, Poverty and İnequality Nexus: A Case Study İndia”, *Asian Economic and Financial Review*, 1(3), 114-119.
- Baş, K. (2009). “Küreselleşme ve Gelir Dağılımı”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 49-70.
- Bilen, M. ve Çalışır, M. (2013). “Türkiye’de Yoksulluk Tuzağının Politik Belirleyicileri”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 321-345.
- Borotov, K. (1980), 100 Soruda Gelir Dağılımı, (4. Baskı), İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Bulir, A. (2001). “ İncome İnequality: Does İnflation Matter?”, *IMF Staff Papers*, 48(7), 5-5.
- Bulut, E., vd., (2019). “Maliye Politikalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri: Panel Veri Analizi”, *ICOAEF VI International Conference On Applied Economics and Finance & Extended With Social Sciences*, 247-262.
- Bul, A., (2016) Dünya’da ve Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Tüketim ve Verimlilik Perspektifinden İş Dünyasına Yarattığı Tehditler, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı, İstanbul(Türkiye).
- Cicioğlu, Ş. (2013). “Türkiye’de 1980 Sonrası Gelir Dağılımının Ekonomi Politikaları ve Krizler Bağlamında Değerlendirilmesi”, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 2(2), 28-49.
- Çalışkan, Ş.(2010). “ Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”, *Sosyal Siyaset Konferansları*, Uşak, 89-132.
- Çiftçi, H. (2018). “Gelir Dağılımında Genel Teorik Tartışmalar”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 10(1), 18-33.

- Daly, M. C., vd., (1997). “ A New Look At The Distributional Effects Of Economic Growth During The 1980s: A Comparative Study Of The United States and Germany”, *Economics Review*, (2), 18-31.
- Davis, S. J. ve Haltiwanger, J. (1991). “Gross Job Creation, Gross Job Destruction and Employment Reallocation”, *The Quaterly Journal Of Economics*, 107(3), 819-863.
- Demirgil, B. (2018). “Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Çalışma”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(2), 118-131.
- Demirtürk, R. B., vd., (2011). “Yoksulluk Düzeyinin Modellemesi Üzerine Bir Araştırma”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 29-61.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (2001). Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı.
- Doğan, C. ve Tek, M. (2007). “Türkiye’de Gelir Dağılımının Toplanma Oranı Yöntemiyle Analizi”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 93-119.
- Elveren, A. Y. ve Glabraith, J. (2009). “Pay İnequality İn Turkey İn The Neo-liberal Era: 1980-2001”, *European Journal Of Comparative Economics*, 6(2), 177-206.
- Erdoğan, S. (2004). “1980-2000 Yılları Arasında Türkiye’de Gelir Dağılımı”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 4(8), 46-57.
- Erkaçar, M.E. ve Güvenoğlu, H.(2018). “Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Sosyal Koruma Harcamalarına Bir Bakış”, (1), 38-53.
- Erkul, E. ve Demir Erkul, F. “Neoliberal Politika Çerçevesinde Türkiye ve Şili’ye İlişkin Gelir Dağılımı ve Yoksulluk İstatistiklerinin İncelenmesi”, 2019/27, DIO: 10.17233/sosyoekonomi.2019.01.01, 11-38, Erişim Tarihi:14.09.2019.
- Eroğlu, N., vd., (2017). “OECD Ülkelerinde Sosyal Yardım Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi: Panel Veri Analizi”, *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3(3), 335-354.

- Ersezer, D. (2006). "Gelir Dağılımı Politikası ve Araçları", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16(1), 255-268.
- Hatıplı, M. ve Aytaç, A. (2011). Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Özgün Yapısı ve Yoksullukla Mücadele, (1. Baskı), Kriter Yayınları, İstanbul.
- Hofmann, F., ve vd., (2020). "Growing Income Inequality In The United States and Other Advanced Economics", The Journal Of Economics Perspectives, 34(4), 52-78.
- Gül, E. (2016) Türkiye’de 1990-2010 Dönemi Gelir Dağılımı Problemleri ve Problemlerin Çözümünde Kullanılan Ekonomi Politikaları Üzerine Bir Analiz (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul(Türkiye).
- Güler Hazman, G. (2010). "Kentsel Yoksulluk Sorunu ve Belediyelerin Rolü", Türk İdare Dergisi, 6(16), 155-181.
- Gündoğan, N. ve Canbey Özgüler, V.(ed.). (2014). Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, (1. Baskı), Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Gündüz, A.Y. (2006). "Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Üzerine Bir İnceleme", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 5(15), 34-55.
- Günel, T. (2020). "Türk Cumhuriyetlerinde Kuznets Ters-U Hipotezi Testi", Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 57(651), 99-112.
- Güngör, K. (2016). "Türkiye’de İktisat Biliminin Doğuşu", Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 12(12), 823-834.
- Güngör, K. (2006). "İktisadın Tarihine Kısa Bir Bakış ve Merkantilizmden Günümüze İktisadi Düşünceler", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (14), 1-41.
- Gürses, D. (2007). "Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(17), 59-74.
- Kabaş, T. (2009) Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları, (Yayınlanmamış doktora tezi), Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Adana(Türkiye).

- Kahai, K. S. ve Simons, W. (2005). “The Impact Of Globalization On Income Inequality”, *Global Business and Economics Review*, 1(2), 1-15.
- Kalaycı, S. ve Öztürk, A. (2017). “Türkiye’de Eğitim, İşsizlik ve Enflasyona Dayalı Gelir Dağılımı Adaletsizliği”, *International For The Languages, Literature and History Of Turkish or Turkic*, 12(31), 151-168.
- Kanca, O. C. ve Bayrak, M. (2019). “Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Belirleyiciliği: Panel Veri Analizi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(4), 1495-1514.
- Karacan, R. (2017), *Kapitalist Ekonomide Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*, (3. Baskı), İstanbul: Yalın yayıncılık.
- Karabulut, K., vd., (2016). “Kişisel Gelir Dağılımındaki Adaletsizliğin Giderilmesinde Transfer Gelirlerinin Etkisi: Türkiye Örneği”, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 732-741.
- Koçyiğit, S.,(2016) *Gelir ve Yaşam Koşullarının Nominal İlişkisi Ölçekleri İle Belirlenmesi: Sivas Örneği*,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı, Sivas(Türkiye).
- Konukman, A. ve Çiftçi C. (2008). “Küreselleşmenin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri”, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 19, 59-83.
- Kubar, Y. (2011). “Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı: Türkiye Örneği (1994-2007) Analizi”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 227-246.
- Kurtipek, R. (2011). *Türkiye İçin Gelir Grupları Arası Gelir Oluşum İlişkisinin Miyazawa Yöntemiyle İncelenmesi*, T.C. Kalkınma Bakanlığı Uzmanlık Tezi, Yayın No:2830.
- Küçükaksoy, İ. (2009). “Yükselen Piyasalarda Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Yoksulluk”, *e-Journal Of New World Sciences Academy/Social Sciences*, 4(4), 358-378.
- Özbek, A. (2011). “Kentsel Yoksulluğun Genel Bir Değerlendirmesi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(31), 53-67.

- Özcan, G. ve Özmen, İ. (2018), “Küreselleşme Yükselen Ekonomileri Etkiler Mi?”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(2), 35-52.
- Özdal, H, (2009) Gelir Dağılımı ve Yoksulluk İlişkisi ve Türkiye Örneği, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Konya(Türkiye).
- Özdemir, M. Ç. ve İsmailoğlu, E. (ed.). (2017). Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, (2. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özgüler, V. C. (2014), Gelir, Servet ve Yoksulluk, (1. Baskı), Cinius Yayınları, Ankara.
- Özgüven, A. (2005), İktisadi Düşünceler-Doktrinler ve Teoriler, (3. Baskı), Filiz Yayınevi, İstanbul.
- Öztürk, N. (2010). “Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü”, Çalışma Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi, 1(24), 59-89.
- Özuğurlu, Y. (2005). “Kamu Harcamalarının Bölüşüm İlişkileri Üzerine Etkisi: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, Ekonomik Yaklaşım Dergisi, 16(55), 69-88.
- Öz, S. (2019). “Gelir Dağılımında Gini Katsayısı ve P80/P20 Oranı Arasındaki İlişkiler: 2000-2016 Dönemi Türkiye”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18(35), 587-605.
- Rakıcı, C, (2008), Gelir Dağılımının Düzenlenmesinde Gelir Vergisinin Rolü: Türkiye Örneği, (Yayınlanmamış doktora tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, İzmir(Türkiye).
- Saçlı, A. (2019). “Türkiye’de Kentsel Yoksulluk Olgusu Üzerine Bir Değerlendirme”, Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi, 2(2), 1-21.
- Sarıkoca, E. ve Daşlı, Y.(2016). “Yoksulluğun Dünya’da ve Türkiye’de Seyri”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(8), 1298-1307.
- Sürücü, Z, (2007), Türkiye’de Gelir Dağılımı Bozukluğunu Önlemeye Yönelik Kamu Politikaları, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, İzmir(Türkiye).

- Şahin, H. (2019). “2006-2017 Dönemi Türkiye’de Gelir Dağılımı”, Uluslararası Bankacılık, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2(1), 65-76.
- Şantaş, F, (2016), Yoksulluk Olgusu ve Türkiye’de Yoksulluğun ve Çeşitli Faktörlerin Sağlık Statüsü ve Sağlık Hizmetleri Kullanımı Üzerine Etkisi, (Yayınlanmamış doktora tezi), Hacettepe üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara(Türkiye).
- Şengür, M. ve Taban, S. (2016). “gelir-Tasarruf İlişkisi: Türkiye’de Hanehalkı Gelir Türünün Tasarruf Üzerindeki Etkisi”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16(1), 49-71.
- Şerbetçi, G. (2015). “Türkiye’de Uygulanan Finansal Politikaların Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(1), 93-116.
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, (2009), Küreselleşme ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler (UNDP) ve Dünya Bankası Göstergeleri Işığında Bir Analiz.
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, (2009), Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Müdahale Araçları: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu.
- Topgül, S. (2013). “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(1), 277-296.
- Türk, İ. (2004), Maliye Politikası,(16. Baskı) Turhan Kitabevi, Ankara.
- Ulutürk, S. ve Ersezer, D. (2005). “Gelir, Gelir Dağılımı Yaklaşımları ve Devletin Rolü”, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 0(47), 87-105.
- Uyanık, Y., vd., (2015), Gelir Dağılımında Gelişmeler ve Vergi Politikası, (1. Baskı), Sonçağ Yayıncılık, Ankara.
- Uysal, Y. (2007). “Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Perspektifinde Türkiye’de Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(2), 248-292.

- Üzümcü, A. ve Korkat M. (2014). “Türkiye’de Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Gelişimi”, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 5(8), 135-166.
- Yaşar, S. ve Taşar, M. O. (2019). “Kavramsal Olarak Yoksulluk ve Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkileri”, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 19(38), 118-144.
- Yücel, D, (2011) Gelir Dağılımı teorileri ve Politikaları: Türkiye’de Gelir Dağılımı-Yoksulluk Sorunu, (Yayınlanmamış doktora tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İstanbul(Türkiye).
- TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-Bolgesel-Sonuclari-2019-33821> (07.06.2021).
- TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-Bolgesel-Sonuclari-2020-37405> (25.06.2021).
- TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2020-37404> (07.06.2021).
- <http://ekutup.dpt.gov.tr>. (07.06.2021).